

QUALITAT DEMOCRÀTICA: L'ART DEL BON GOVERN POPULAR

Simona Levi

“Els governs aspiren a regular internet, però no s'atreveixen amb les grans multinacionals tecnològiques”

Una conversa amb Raül Romeva

Calàbria, 166 entresol
08015 Barcelona
Telèfon 93 567 78 63
info@irla.cat

PATRONAT

PRESIDENT

Raül Romeva i Rueda

VICEPRESIDENTA

Alba Castellví

DIRECTOR EXECUTIU

Josep Vall

TRESORER

Jordi Roig

SECRETÀRIA

Filo Tió

DIRECTOR ACADÈMIC

Lluís Pérez

VOCALS

Marta Cid

Josep Huguet

Joan Manuel Tresserras

Georgina Linares

Enric Marín

Montse Palau

EQUIP TÈCNIC

COORDINACIÓ

Carla Genís

ADMINISTRACIÓ

Joan Almacellas

Lourdes Masdeu

Dolors Maurício

PROJECTES

Pere Sàbat

IMATGE

Carme Pujol

ARXIU I BIBLIOTECA

Alfons Codina

CASA IRLA

Rosa Cuenca

eines⁵¹

El contingut dels articles és responsabilitat dels seus autors i **eines** no s'hi identifica necessàriament.

Per reproduir un article cal demanar autorització per escrit a la redacció d'**eines**.

En enviar el seu treball a la redacció d'**eines**, l'autor cedeix a l'editor els drets de reproducció, publicació i comunicació, tant per a l'edició impresa en paper com per a una versió electrònica que la farà accessible per mitjà de la xarxa d'Internet.

Els interessats en matèria de drets de propietat intel·lectual es poden adreçar a: **eines@irla.cat**

DIPÒSIT LEGAL
B-31564-2007

ISSN PAPER
2013-1518

ISSN ELECTRÒNIC
2013-5505

appec

editors de revistes i digitals

EDICIÓ
Josep Vall
jvall@irla.cat

DISSENY GRÀFIC
Carme Pujol
cpujol@irla.cat

ARXIU I BIBLIOTECA
Alfons Codina
acodina@irla.cat

CORRECCIÓ
LINGÜÍSTICA
Anna Simó

PROJECTE GRÀFIC
Suki Design

IMPRESSIÓ
Gràfiques Cuscó

DIRECCIÓ
Lluís Pérez
lperez@irla.cat

COORDINACIÓ
Carla Genís
cgenis@irla.cat

REDACCIÓ
Pere Sàbat
psabat@irla.cat

ADMINISTRACIÓ
Joan Almacellas
jalmacellas@irla.cat

Lourdes Masdeu
lmasdeu@irla.cat

Dolors Mauricio
dmauricio@irla.cat

sumari

QUALITAT DEMOCRÀTICA: L'ART DEL BON GOVERN POPULAR

4

PORTAL

**Una lluita quotidiana,
interminable, inesgotable**

Pere Aragonès

6

CONNEXIONS

**Més enllà de les ideologies:
les cosmovisions socials**

Jaume López

16

**Intel·ligència Artificial,
informació d'artifici**

Sara Suárez-Gonzalo

24

**Innovacions democràtiques
participatives**

Josep Lluís Martí

36

**Quan els índexs
pensen per nosaltres**

Jordi Mas

46

NAVEGADOR

**La relació indissociable
entre democràcia i feminisme:
el cas dels EUA**

Marina Muñoz Puig

54

FÒRUM

Simona Levi

**"Els governs aspiren a regular internet,
però no s'atreveixen amb les grans
multinacionals tecnològiques"**

Una conversa amb Raül Romeva

66

VARIABLES

Segregació i capital social

Toni Rodon

76

FULL DE CÀLCUL

**Turisme urbà:
desafiaments i estratègies
a ciutats emblemàtiques**

Núria Guitart Calsaderrey

88

ARXIU

**El Rassemblement National a França:
de grupuscle neofeixista a l'assalt
de la *République***

Sergi Pérez López

104

EXPLORADOR

**Sheinbaum i la contradicció:
cinc estampes per entendre el país
que governarà la primera presidenta
de Mèxic**

Eileen Truax

116

FINESTRA

**Com capgirar
el malbaratament alimentari**

Dana Gunders

122

CLÀSSIC

**Testimoni sobre
el canvi climàtic
davant el Congrés d'EUA**

Carl Sagan

128

TRIBUT

Maria Aurèlia Company

Òmnia l'Bakkali

130

FILMOTECA

El 47

Maria Lamata

132

PINZELL

L'el·lipsi com a narrativa

Júlia Rodríguez-Arias Honorato

134

GALERIA

Where history meets garbage

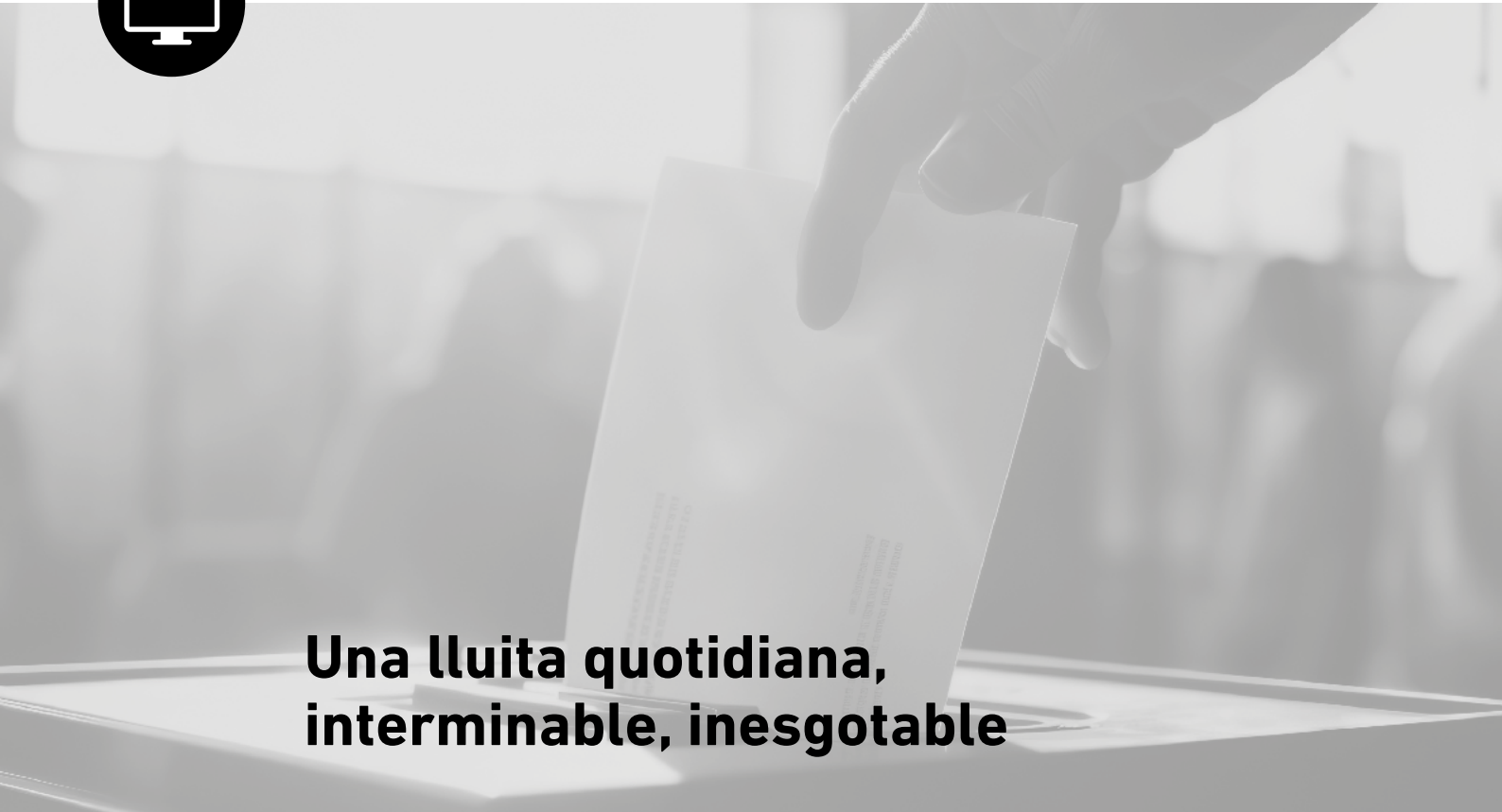
Elena Gavaldà

138

LLIBRERIA

portal

**Una lluita quotidiana,
interminable, inesgotable**

Pere Aragonès i Garcia

132è president de la Generalitat de Catalunya

@perearagones

L'escriptor italià Antonio Scurati —a qui el govern d'extrema dreta de Giorgia Meloni va censurar-ne el monòleg escrit de commemoració del dia de l'alliberament d'Itàlia que havia d'emetre la RAI— en el seu breu assaig *Fascismo e populismo. Mussolini oggi* clou la seva anàlisi de l'amenaça del populisme i el feixisme amb una crida a la defensa de la democràcia: «*Un cop alliberats de la desgraciada il·lusió d'una suposada eternitat, hem de reapropiar-nos de la història de la democràcia, tornar a ser part activa d'aquesta història que coincideix al llarg de tot el seu curs amb la lluita per ella. Una lluita quotidiana, interminable, inesgotable*».¹

En aquest breu assaig, Scurati ens recorda que la democràcia no es pot donar per descomptada. De fet, des d'un punt de vista cronològic és una excepció en la història d'Europa. També en la de Catalunya, on la democràcia s'ha anat obrint pas històricament contra dictadures i

monarquies corruptes amb molt d'esforç i patiment, i on avui ho ha de fer de nou, en el context d'un conflicte nacional amb l'Estat espanyol encara no resolt i en plena guerra cultural —i tecnològica, econòmica i mediàtica— contra el populisme i l'extrema dreta a nivell global.

Els canvis profunds en l'ordre econòmic, demogràfic i tecnològic que vivim són utilitzats pels enemics de la democràcia per posar-la a prova. En paral·lel, els governs —nacionals, estatals, europeu— mostren les seves limitacions a l'hora d'administrar la globalització i revertir la desigualtat i l'acumulació de riquesa i poder en poques mans que el neoliberalisme ha generat. L'angoixa i la incertesa que aquestes disruptcions generen sobre àmplies capes de la població esdevé combustible per a l'extrema dreta i el populisme.

Avui més que mai, doncs, és imprescindible rearmar-nos per defensar la democràcia. La millora de la qualitat de les nostres institucions, la generació d'un debat públic més serè i sa, la democratització dels mitjans de comunicació, el combat contra les *fake news*, l'educació cívica i l'em-

poderament ciutadà des del punt de vista tecnològic i econòmic són el material indispensable per portar a terme aquesta batalla. Però, sobretot, ho és dotar la democràcia d'unes polítiques públiques que generin prosperitat, drets, dignitat i esperança per a tothom.

Antoni Rovira i Virgili, en la línia d'Scurati però prop de cent anys abans, deixà escrit en la seva obra *Defensa de la democràcia*: «*La democràcia és un instrument, no pas de perfecció, sinó de perfeccionament (...) Ajuda les forces nobles de l'ànima humana en els lluites contra les forces baixes que la burxen i l'empenyen. Aquestes forces nobles no aconsegueixen una victòria completa i definitiva. Però quan aflueixen llur esforç continu, o quan són submergides per l'assalt de les passions orbes, es produeixen els naufragis individuals —crim i vilesa— i els naufragis col·lectius —barbàrie i tirania*».

Perfeccionem la democràcia, doncs, per defensar-la. ■

¹ Traducció de l'edició: «*Una volta liberi dalla sciagurata illusione di una supposta eternità, dobbiamo riappropriarci della storia della democrazia, tornare a essere parte attiva di quella storia che coincide lungo il suo intero corso con la lotta per essa. Lotta quotidiana, interminabile, inesaurita*».

connexions

Més enllà de les ideologies: les cosmovisions socials

vista prèvia >

Vivim en societats polaritzades. Sovint des de l'esfera política s'atja aquesta polarització, un fet que succeeix a partir de tensionar la població des de valors i marcs mentals. El que als EUA s'ha definit com a «guerres culturals». Per què passa això? Quins són els elements que les provoquen?

Les cosmovisions socials són aquelles estructures de valors que enquadren la població i els hi donen un marc des d'on interpretar la realitat. Saber entendre-les esdevé essencial per a la transformació social.

Jaume López

Polítolleg, expert en cosmovisions socials. Professor associat a la UPF

@lopezjaume

Per què els màxims nivells de vot a Vox, a Barcelona, es donen al mateix temps als barris més rics i als més pobres? Per què Donald Trump connecta amb una part tan important, interclassista, de la societat nord-americana? Per què en algunes comarques Aliança Catalana és votada —amb la boca petita— per antics votants d'ERC? I, a un altre nivell, per què tothom està d'acord amb els disset Objectius de Desenvolupament Sostenible? Segur que tothom que hi està d'acord els interpreta igual?

Què tenen en comú aquestes preguntes? En primer lloc, la seva rellevància i la dificultat de ser contestades amb les eines d'anàlisi actuals. Aborden temes transcendents i actuals, però ens costa trobar-hi una resposta coherent i compartida amb els enfocaments habituals. En segon lloc, sembla que abonen la intuïció que les classes socials i les ideologies —esquerra-dreta— han perdut part del seu potencial explicatiu.

Aquest article vol plantejar una tercera connexió: aborden uns fenòmens que es poden explicar millor si es tenen en compte les cosmovisions socials.

Què són les cosmovisions socials?

El concepte «cosmovisió social» —*worldview* en anglès— fa referència a la manera com veiem i interpretem políticament el món que ens envolta. És un conjunt de creences, valors i perspectives, lògicament vinculades, que guien la nostra comprensió de la realitat social.

La cosmovisió ens ajuda a donar sentit a la nostra experiència social i a prendre posicions. Cada persona té la seva pròpia cosmovisió, influenciada per la cultura, l'educació i les experiències de vida personals. Es tracta d'una perspectiva individual inconscient, és a dir, un marc cognitiu —*frame* psicològic— des del qual elaborem els nostres judicis sobre el que és «normal» en l'àmbit social, i en què es fonamenten els nostres posicionaments polítics. Com que és una perspectiva inconscient no acostumem a parar-hi atenció ni a qüestionar-la, a diferència dels debats ideològics. De fet, tendim a pensar que tothom qui és «raonable» veu el món com nosaltres.

Ho podem resumir, doncs, amb tres idees: Una cosmovisió social és 1) un

marc cognitiu inconscient, un «filtre», un sistema de valors-típus amb la seva lògica interna; 2) des del qual tothom interpreta, actua i avalua allò que succeeix en l'àmbit públic o sociopolític; 3) d'ella se'n deriva el que hom assumeix com a normal i esperable —és a dir, just— que facin les institucions públiques i, per tant, aquelles opcions mereixedores del nostre suport.

Tot i que la cosmovisió és individual, podem agrupar les persones d'acord amb la seva cosmovisió predominant. De la mateixa manera que cada persona té uns ingressos econòmics específics i únics, però podem agrupar les persones en classes socials, també podem fer el mateix i agrupar les persones per la similitud de les seves cosmovisions.

D'aquesta manera, la cosmovisió social ve a afegir-se a altres eixos d'anàlisi social o indicadors habituals que acostumem a tenir en compte quan abordem les preguntes que inicien aquest text o dissenyem les polítiques públiques: l'edat, el gènere, el nivell de formació o la classe social. No tenir en compte les cosmovisions ens fa perdre molta informació. De

En les societats occidentals conviuen quatre cosmovisions d'impacte social

fet, probablement siguin el millor indicador sociopolític per preveure comportaments socials o com rep la ciutadania una política pública, passen per davant de la resta d'indicadors clàssics com pot ser la classe social, entre d'altres.

Quatre cosmovisions socials

Tot i que es tracta d'un camp de recerca nou, a poc a poc es va ampliant l'evidència empírica que coincideix a considerar que en les societats occidentals conviuen quatre cosmovisions d'impacte social.¹ Les podem anomenar pretradicional, tradicional, moderna i postmoderna evocant moments històrics de predomini o creació de les idees que suposen els

1 BECK (et al.), *Spiral Dynamics in Action: Humanity's Master Code*; DE VRIES; PETERSEN, «Conceptualizing sustainable development. An assessment methodology connecting values, knowledge, worldviews and scenarios»; DE WITT (et al.), «A new tool to map the major worldviews in the Netherlands and USA, and explore how they relate to climate change»; HETHERINGTON; WEILER, *Prius or Pickup? How the Answers to Four Simple Questions Explains America's Great Divide*; NILSON (et al.), «Beyond 'Liberals' and 'Conservatives': Complexity in Ideology, Moral Intuitions, and Worldview Among Swedish Voters». Aquestes agrupacions també es poden inferir de l'anàlisi de conglomerats de l'*Enquesta Sobre Civisme i Valors a Catalunya*. Vegis TORMOS, *Els valors dels catalans. Àmbits, perfils i perspectiva comparada*.

seus respectius nuclis fonamentals. A aquestes quatre cal, probablement, afegir-ne una cinquena molt minoritària i amb baixa incidència sobre les situacions polítiques anomenada «integral».²

Cosmovisió pretradicional

A aquesta cosmovisió el món de la política institucional li és totalment aliè, perquè els límits del seu marc de referència són el clan, és a dir, les persones concretes a qui es coneix o que tenen relació directa amb les persones conegudes. El món social comença i acaba aquí. I és des d'aquí que es jutja qualsevol acció de les institucions. En altres paraules, el criteri de justícia se centra a considerar la bondat o no d'una mesura per l'impacte directe sobre el clan, entenent que la resta de la societat està formada pels «altres». Es vincula a una forma de pensament poc crítica on és molt present com a forma de coneixement una concepció

2 Des de la cosmovisió integral, entre d'altres característiques, es comprenen les aportacions positives de cadascuna de les cosmovisions i es busca integrar-les assumint que «tothom fa el que pot amb el que sap/entén».

de la religiositat poc dogmàtica i sovint emparentada amb el pensament màgic o supersticiós.

Els valors predominants estan marcats per aquest doble component, des del qual es desenvolupa una gran fidelitat al grup, per sobre de qualsevol altre compromís social, i una concepció de la justícia vinculada a l'acció i la valentia. Per resumir, una cosa és bona si és bo per a mi, o per als meus, i lluitaré per oposar-me a qualsevol cosa que l'ataqui. Aquesta cosmovisió és numèricament petita a Occident i, per les raons abans esmentades, no té incidència política directa; tanmateix, es tracta d'una cosmovisió que contribueix a generar molts conflictes i té una gran incidència en alguns serveis públics com, per exemple, serveis socials i serveis penitenciaris.

Cosmovisió tradicional

La cosmovisió tradicional amplia el seu marc de referència cívica: on en els pretradicional hi havia el clan, per als tradicionals hi ha la nació —interpretada en un sentit molt restrictiu. Aquesta diferència té un gran impacte i va acompanya-

La preservació, el no canvi, és un valor en sí mateix en la cosmovisió tradicional perquè s'interpreta que la identitat col·lectiva ha quedat fixada històricament

da d'un replantejament de valors substancial. La identificació amb la nació suposa un salt d'empatia molt gran: considerar iguals a persones que hom no coneix, i ja no només els que viuen a prop o la família extensa, sempre que siguin compatriotes. S'espera que la societat i la política siguin espais per a l'enfortiment de les normes que defineixen estrictament al grup, però també a les persones. Perquè un «bon ciutadà», fins i tot una «bona persona», és la que encaixa amb les normes d'identitat del grup que la política busca preservar per sobre de tot.

De fet, la preservació, el no canvi, és un valor en sí mateix perquè s'interpreta que la identitat col·lectiva ha quedat fixada històricament. I aquesta història ve lligada amb unes institucions i creences religioses col·lectives que, a diferència de la cosmovisió pretradicional, ja no s'interpreten més o menys «a la carta» segons l'individu, sinó que conformen un corpus de normativitat ben estructurat i inamovible, sacralitzat i fora de l'abast de la crítica. Normes i principis passen per davant de qualsevol esperit crític i, si cal, del raonament científic.

Tot plegat, situa la individualitat com un valor marginal, atès que el que s'espera de l'individu és la «conformació» a la norma social, inamovible. Qualsevol intent de reforma és percebut com un atac als valors a defensar des de l'esfera pública. Alhora que la justícia es concep com un principi per defensar legítimament «els nostres» enfront de la resta, amb una delimitació social clara. Ara bé, tot i que, com s'ha dit, la individualitat té un espai marginal, això no s'aplica a les persones que lideren, que reben una admiració i una fidelitat d'una gran intensitat, difícil de trencar. Se sacralitzen com a encarnacions d'aquests valors. Es tracta d'un col·lectiu nombrós en moltes societats occidentals, sovint superant el terç de la població.

Cosmovisió moderna

Aquesta cosmovisió suposa una «revolució copernicana» perquè l'individu, i l'individualisme, ocupen el lloc central del marc interpretatiu. Si la nació, i la tradició mítica que s'hi vincula, era el criteri principal d'avaluació pública, ara ho és l'indi-

vidu, entès com la «mesura de totes les coses». El pensament crític i la ciència ocupen el lloc de la tradició, tot i que es tracta d'una visió científica molt vinculada estrictament al que és material i quantificable. Una societat valuosa és la que afavoreix el progrés, entès com a creixement material, en primer terme, de l'individu i, per agregació, del conjunt del col·lectiu.

Un col·lectiu dessacralitzat, que és concebut com un entorn afavoridor del desenvolupament personal, i des del qual es pot abordar l'esfera internacional entesa com a mercat global. Així mateix, no s'espera que l'individu es conformi, ans al contrari, la meritocràcia i la crítica són pilars d'aquesta visió que no és sensible a les diferències de partida perquè la visió meritocràtica se centra en la consecució final i no en la diferència inicial. Progrés i igualitarisme de tracte —no de resultats— són valors centrals que guien la política, així com el materialisme i la pèrdua de qualsevol dimensió transcendent o espiritual. Des d'una percepció més sensible amb la diversitat social, també és possible que, subratllant el valor del mèrit individual, es

En una mateixa persona és possible poder combinar diverses aproximacions en funció de la dimensió social concreta sobre la qual l'individu necessiti posicionar-se o interpretar el món

pugui plantejar el suport diferenciat a qui s'ho mereix, però de manera limitada. Aquest marc interpretatiu acostuma a tenir una base social que també depassa el terç de la població i, sobretot, acostuma a ser hegemònica en gran part de les democràcies occidentals.

Cosmovisió postmoderna

Finalment, la quarta cosmovisió segueix posant a l'individu en el centre, però no el concep fora d'una identitat grupal que ha de conviure, en peu d'igualtat, amb altres identitats i marcs culturals diversos, als quals es valora sense distincions. El valor de la diversitat i la diferència de tracte per aconseguir un mateix resultat marquen una visió del món que entén que tothom hi aporta en la diferència i, per tant, la justícia no pot ser una altra cosa que el tracte diferent del desigual, i hi apareix, com a nuclear, el concepte d'equitat.

Aquestes identitats depassen fronteres o no es conformen a l'àmbit nacional, i són percebudes com tant o més importants que

qualsevol identitat institucionalment fixada. La crítica és valorada i el pensament criticocientífic, com en la cosmovisió moderna, constitueix el criteri habitual d'interpretació del món, però incloent-hi un espai per a l'espiritualitat o la transcendència no compromesa, necessàriament, amb cap religió institucionalitzada. El progrés i el materialisme perden el seu valor central orientador. Tot i que menys nombrosa que les anteriors dues cosmovisions, socialment centrals, la visió postmoderna ha estat sobrerrepresentada en el discurs públic de les darreres dècades, és a dir, ha estat present en elits i mitjans de comunicació en un percentatge superior al de la seva extensió social.

Naturalment, totes aquestes descripcions no són més que una síntesi d'una lògica mental que tendeix a desplegar-se sobre qualsevol qüestió, tot i que en una mateixa persona se'n puguin combinar diverses aproximacions en funció de la dimensió social concreta sobre la qual l'individu necessiti posicionar-se o interpretar el món —família, treball, immigració... La

necessitat biològica de superar les dissonàncies cognitives farà, però, que existeixi un «centre de gravetat» predominant i definidor de la forma d'entendre el món sociopolític de l'individu: pretradicional, tradicional, modern o postmodern.

Per a què serveixen les cosmovisions socials?

Les cosmovisions socials són claus per entendre millor la realitat sociopolítica actual, en què, per primera vegada a la història, conviuen en una mateixa societat quatre grans sistemes de valors i de comprensió de la realitat sociopolítica sense que n'hi hagi un de clarament hegemònic. Això està generant friccions importants que difícilment es poden resoldre sense la necessària comprensió i empatia. Cal comprensió per entendre les lògiques subjacents en arguments que ens poden semblar «poc raonables» quan no observem que aquest judici es produeix des del nostre propi marc inconscient, per comprendre que existeixen cosmovisions diferents amb la seva pròpia coherència interna. I cal empatia perquè

Per primera vegada a la història, conviuen en una mateixa societat quatre grans sistemes de valors i de comprensió de la realitat sociopolítica sense que n'hi hagi un de clarament hegemònic

Taula 1
Les quatre cosmovisions socials

	COSMOVISIÓ 1 Pretradicional	COSMOVISIÓ 2 Tradicional	COSMOVISIÓ 3 Moderna	COSMOVISIÓ 4 Postmoderna
Prevalença social	Reduïda	Àmplia	Molt àmplia	Menys àmplia
Influència política	Nul·la	Mitja	Alta	Mitjana/alta
Pensament crític	Molt limitat	Limitat	Racional-econòmic	Racional ampli
Grup de referència	Clan —família extensa—	Nació —etnogrup—	Món —mercat—	Gaia —biosfera—
Empatia	Limitada al clan —familiar—	Limitada a la nació —etnogrup—	Universal —cognitiva, poc emocional—	Universal —cognitiva i emocional—
Concepció de la justícia	Defensa de les necessitats pròpies	«Llei i ordre»	Igualitarista —drets humans—	Equitat —drets individuals i col·lectius—
Valors i actituds	Fidelitat als seus, Valentia, Pro activitat, Masclisme, LGTBIfòbia, Xenofòbia	Religiositat, Patriotisme, Ètica del treball, Valoració de la família, Masclisme, LGTBIfòbia, Xenofòbia	Individualisme, Materialisme, Pragmatisme, Meritocràcia, Ètica de l'esforç, Tecnocràcia, Insensibilitat cap a la diferència	Multiculturalitat, Ecologisme, Solidaritat, Idealisme, Relativisme, Antijerarquia
Conflictivitat	Alta: impulsivitat, valors de domini	Mitjana: Reacció davant amenaces —percebudes— a l'etnogrup i/o la tradició	Baixa: tensió amb posicionaments no materialistes o que valoren el col·lectiu per sobre de l'individu	Baixa: tensió amb posicionaments materialistes, tradicionals

Font: Elaboració pròpia.

cal entendre que aquests posicionaments tan divergents es construeixen sobre valors, és a dir, com el seu nom indica, sobre qüestions idiosin-

cràtiques, nuclears i valuoses per a l'individu que s'identifica amb elles, i no les podem interpretar com «mala fe», «ganes de fer mal».

Sovint poso l'exemple d'una escola a la qual arriben quatre famílies buscant el millor per als seus fills. El tutor els pregunta què esperen

Dels EUA ens arriba el concepte de «guerres culturals», però seria més exacte dir que són xocs entre cosmovisions

d'ell. Una família contesta que el millor que pot fer és ensenyar-los les «quatre regles» i deixar-los a ells la resta perquè desconfien del sistema i creuen que els allunyarà de la lleialtat al seu clan; la segona família reclama al mestre que faci dels seus fills «homes —i dones— de bé», que puguin donar resposta al que el seu país i la societat espera d'ells; la tercera vol que els hi doni eines per a prosperar, que els faci competents per enfrontar-se a un món on sobreviure i guanyar, que faci el possible perquè els seus fills siguin els millors; la quarta, finalment, li demana que aconseguixi que els seus fills i filles es realitzin i busquin la seva felicitat, tot expressant allò que porten dins i els fa únics.

Pot semblar un acudit, però la imatge, necessàriament sintètica, no està gaire lluny de la realitat. Naturalment, encaixar aquestes quatre demandes alhora és quelcom gairebé impossible perquè, senzillament, ara ho podem dir així, parteixen de cosmovisions diferents. El més important de l'exemple, però, és adonar-se que les quatre famílies volen el millor

per als seus fills, a totes elles els mouen uns valors en els quals creuen fermament, i des del quals també valoren el món polític i les actuacions públiques.

Dels EUA ens arriba el concepte de «guerres culturals», però seria més exacte dir que són xocs entre cosmovisions. Aquestes tensions latents són utilitzades en la política actual, fins i tot sense conèixer les seves bases, amb fins electorals i es troben en l'origen de la creixent polarització. No es tracta de tensions ideològiques sobre prioritats en les polítiques públiques que poden gestionar-se en el marc d'un debat racional, per tens que sigui, sinó de confrontacions d'emocions generades per sistemes de valors contradictoris, però sovint invisibles, per inconscients o assumits des de diferents concepcions de la «normalitat», és a dir, des de les diferents cosmovisions.

Així, doncs, la primera utilitat de les cosmovisions socials, enteses com a eina, és ajudar-nos a entendre millor la societat on vivim, i les causes dels fenòmens que s'hi donen. Des d'un punt de vista aplicat, tenir-les en

compte per part d'administracions i representants polítics també pot contribuir en àmbits diversos.³

1. Augmentar l'eficàcia de les polítiques públiques

Si tenim en compte les cosmovisions de la ciutadania a què adrecem les polítiques, de la mateixa forma que ens és imprescindible considerar la seva edat, gènere, classe social o nivell de formació, podrem entendre el perquè dels seus comportaments i actuar més directament sobre l'arrel de les seves causes. Així mateix, podem segmentar-la d'una manera més precisa. Introduir aquest eix d'anàlisi i acció pot recordar i suposar un pas endavant similar a la darretera incorporació d'un eix d'anàlisi en polítiques públiques com el que va suposar el gènere. És important no confondre-les amb la ideologia entesa com l'eix esquerra-dreta, o el suport electoral, tot i que hi hagi partits amb

3 GABARRÓ; LÓPEZ, *Las cosmovisiones sociales: La pieza que faltaba. El desarrollo integral de la ciudadanía y su impacto sociopolítico*; GABARRÓ; LÓPEZ, *Cosmovisiones sociales. Nuevo eje de análisis para el diseño de Políticas Locales: los niveles de conciencia cívica*.

Es pot votar, per exemple, un partit d'esquerres per solidaritat de classe, per la seva contribució a l'estabilitat, per defensar els drets LGBTI... És a dir, amb predomini de marcs valoratius diferents i lògiques distintes

una base electoral on predomini una cosmovisió concreta. Però es pot votar, per exemple, un partit d'esquerres per solidaritat de classe, per la seva contribució a l'estabilitat, per defensar els drets LGBTI... És a dir, amb predomini de marcs valoratius diferents i lògiques distintes.

2. Millorar la comunicació dels representants polítics i les administracions amb la ciutadania

Sens dubte, conèixer què resulta més ressonant en relació amb una problemàtica i què resulta prioritari per a cada perfil de persona és molt útil. No, no es tracta de pur màrqueting polític, sinó de ser sensibles als valors, les preocupacions i les narratives diferents que té la ciutadania, allò que la mobilitza i fa més entenedores les accions. És connectar i respectar aquests diferents marcs. Per exemple, no és suficient defensar la immigració apel·lant el valor de la diversitat i quedar-se aquí. Perquè, certament, aquesta només és una prioritat per a la cosmovisió postmoderna. Per què no apel·lar alhora, i sense plantejar-ho com un element de contradicció, a la contribució econòmica —cabdal en

la cosmovisió moderna— i subratllar l'interès per defensar una integració que no posi en risc la identitat i referents locals —cosmovisió tradicional? Donar per fet que aquests dos objectius o condicions per a les polítiques migratòries tenen menys importància que el valor de l'acollida i la diversitat és oblidar una part significativa de la societat, que podria sumar-se a donar suport a aquestes polítiques si aquestes incloguessin les seves lògiques de legitimitació i fossin sensibles a les respectives preocupacions.

3. Millorar la cohesió social. Reduir la polarització

La societat no és homogènia, i no podem forçar la ciutadania a acceptar una narrativa que no li és pròpia. Aquesta situació sovint genera o bé indiferència —«això no va amb mi»— o bé reacció automàtica emocional —«això no pot estar bé si aquesta és 'la música', més enllà del contingut». La comprensió i l'empatia es faciliten quan es pren consciència de la convivència de cosmovisions en les nostres societats. Tot i que aquesta diversitat pot ser explotada per a la confrontació, conèixer l'origen de

moltes tensions és el primer pas per actuar en el camí de la reducció de la polarització. L'«altre» deixa de ser un desconegut, en el millor dels casos, o un dimoni, en el pitjor. I s'inicia el camí de la política sense antagonismes radicals que es reforcen mútuament. Les posicions «anti» sovint aconseguen el que no pretenen: reforçar el seu contrincant.

4. Millorar el treball transversal en les administracions públiques

També les organitzacions poden ser analitzades des de les cosmovisions. Els departaments de les administracions públiques encarregats d'unes mateixes polítiques no només s'assemblen a les seves competències i estructura, sinó que sovint treballen des de l'assumpció d'una cosmovisió o una altra de manera inconscient. La mirada d'un departament de Participació acostuma a diferenciar-se de la d'un departament d'Hisenda en els valors que promou activament o passivament. Treballar els biaixos que això genera, no només facilita la transversalitat en el treball intern i les actuacions, sinó més coherència

Des de la consecució de la separació entre Església i Estat, la formació moral o la transformació interior són temes que queden al marge de les administracions

global en les polítiques i la possibilitat de generar organitzacions *turquesa*, que traspassen aquestes limitacions.⁴

Addenda. Del mode fotografia al mode pel·lícula: l'evolució dels valors de la ciutadania

Aquest text presenta de manera sintètica la utilitat de tenir en compte les cosmovisions socials plantejant-les com ja donades, com si es tractés d'una fotografia fixa de les nostres societats. Pot resultar molt útil sense plantejar-se si es poden produir canvis en el temps en la distribució social de les cosmovisions i a què es deuen. Tanmateix, també existeixen evidències per entendre-les des d'una perspectiva evolutiva, tant dels individus com de les organitzacions i les societats.⁵

4 A LALOUX, *Reinventar las organizaciones*, l'autor aplica la mirada de les cosmovisions al món de les organitzacions, tot analitzant casos de les anomenades organitzacions *teal* o *turquesa*, amb un tipus de funcionament que trenca amb les lògiques de treball i de missió de les cosmovisions 2, 3 i 4, i se situa en un marc integral.

5 KEGAN (et al.), *An Everyone Culture: Becoming a Deliberately Developmental Organization*; WADE, *Changes of Mind: A Holonomic Theory of the Evolution of Consciousness*; WILBER, *A Theory of Everything: An*

Des d'aquesta perspectiva, caldria preguntar-se com es pot contribuir des de les administracions públiques a aquesta evolució? Podria formar part de l'agenda política? La correlació entre certs problemes i actituds socials i les cosmovisions és clara.⁶ De fet, la intuïció que alguns objectius socials i polítics són inabastables sense una transformació interior és cada dia més present com, per exemple, en la iniciativa internacional sobre els Objectius de Desenvolupament Interior⁷, que planteja que l'Agenda 2030 difícilment es complirà sense que avancin aquests IDG —en les seves sigles en anglès.

Es tracta, sens dubte, d'un tema complex, perquè des de la consecució de la separació entre Església i Estat, la formació moral o la transformació interior són temes que queden al marge de les administracions. No obstant, des d'una

Integral Vision for Business, Politics, Science and Spirituality; KEGAN, *The Evolving Self. Problem and Process in Human Development*.

6 HEDLUND-DE WITT, «Rethinking sustainable development: Considering how different worldviews envision "development" and "quality of life»»; WILBER, *Trump y la posverdad*.

7 Vegeu: <www.innerdevelopmentgoals.org>.

mirada nova, del segle XXI, val la pena plantejar quines eines es poden donar a la ciutadania perquè prengui consciència del seu marc de valors i les conseqüències que implica. El nivell d'autoconeixement i evolució personal no és un tema individual, sinó col·lectiu, perquè està en l'arrel de tots els reptes polítics que, com a país, i com a humanitat, afrontem. Ignorar aquesta dimensió és, sens dubte, un punt cec de la política i la transformació social. ■

■ Bibliografia

BECK, Don (et al.). *Spiral Dynamics in Action: Humanity's Master Code*. Chester (UK): John Wiley & Sons, 2018.

CEO. «Enquesta Sobre Civisme i Valors a Catalunya» [en línia]. Disponible a: <www.ceo.cat>.

DE VRIES, Bert. J. M.; PETERSEN, Arthur. C. «Conceptualizing sustainable development. An assessment methodology connecting values, knowledge, worldviews and scenarios» [en línia]. A *Ecological Economics*, núm. 68, pàg. 1006-1019, 2009. Disponible a: <www.sciencedirect.com>.

DE WITT, Annick (et al.). «A new tool to map the major worldviews in the Netherlands and USA, and explore how they relate to climate change». A *Environmental Science & Policy*, núm. 63, pàg. 101-112, 2016.

GABARRÓ, Daniel; LÓPEZ, Jaume. *Las cosmovisiones sociales: La pieza que faltaba. El desarrollo integral de la ciudadanía y su impacto sociopolítico*. Lleida: Boira Editorial, 2019.

GABARRÓ, Daniel; LÓPEZ, Jaume. *Cosmovisiones sociales. Nuevo eje de análisis para el diseño de Políticas Locales: los niveles de conciencia cívica*. Lleida: Boira Editorial, 2021.

HEDLUND-DE WITT, Annick. «Rethinking sustainable development: Considering how different worldviews envision "development" and "quality of life"» [en línia]. A *Sustainability*, vol. 6, núm. 11, pàg. 8310-8328, 2014. Disponible a: <www.mdpi.com>.

HETHERINGTON, Marc J.; WEILER, Jonathan. *Prius or Pickup? How the Answers to Four Simple Questions Explains America's Great Divide*. Boston i Nova York: Houghton Mifflin Harcourt, 2018.

KEGAN, Robert. *The Evolving Self. Problem and Process in Human Development*. Cambridge (US): Harvard University Press, 1983.

KEGAN, Robert (et al.). *An Everyone Culture: Becoming a Deliberately Developmental Organization*. Boston: Harvard Business Review Press, 2016.

LALOUX, Frederic. *Reinventar las organizaciones*. Barcelona: Arpa i Alfíl Editores, 2016.

NILSSON, Artur (et al.). «Beyond 'Liberals' and 'Conservatives': Complexity in Ideology, Moral Intuitions, and Worldview Among Swedish Voters». A *European Journal of Personality*, núm. 34, pàg. 448-469, 2020.

TORMOS, Raül. *Els valors dels catalans. Àmbits, perfils i perspectiva comparada*. A *Monografies*, núm. 10. Barcelona: Centre d'Estudis d'Opinió, 2021.

WADE, Jenny. *Changes of Mind: A Holonomic Theory of the Evolution of Consciousness*. Albany (NY): State University of New York Press, 1996.

WILBER, Ken. *A Theory of Everything: An Integral Vision for Business, Politics, Science and Spirituality*. Boulder (Co): Shambhala Publications, 2000.

WILBER, Ken. *Trump y la posverdad*. Barcelona: Kairós, 2018.

connexions

Intel·ligència Artificial, informació d'artifici

vista prèvia >

La revolució tecnològica ha impactat de ple en com les societats s'informen i gestionen el flux informatiu. Vivim una crisi de credibilitat de la informació i de les institucions que la generen. Així els mitjans tradicionals intenten trampejar uns canvis d'hàbits, propiciats principalment per la consolidació de les grans empreses tecnològiques com a nous actors clau del sector de la comunicació, que posen en risc la seva sostenibilitat. En aquest context, el desenvolupament de les noves tecnologies com la Intel·ligència Artificial contribueixen també a la generació massiva de notícies falses i a l'augment de la desconfiança i el desinterès de la ciutadania en la informació.

Sara Suárez-Gonzalo

Professora Lectora de Ciències de la Informació i de la Comunicació, grup de recerca CNSC-IN3 (UOC)

@SaraSuarezG

La credibilitat de la informació està en crisi.¹ En un context d'emergències, recessions, guerres i polarització política, i amb un ecosistema mediàtic en profunda transformació, els desenvolupaments més recents de la Intel·ligència Artificial (IA) posen en escac la confiança i l'interès de l'audiència en les notícies.

Si fem una mirada al context general, la versió més recent del *Digital News Report 2024* publicat per Reuters Institute apunta que, en bona part dels estats del món,² a sis de cada deu persones els preocupa la veracitat de les notícies que troben a internet —més que l'any anterior. La tendència és especialment notable en relació amb les principals xarxes socials, on menys de la meitat de les persones usuàries confia en la seva pròpia capacitat per detectar la veracitat de les notícies a què s'exposen.

1 Aquest text és una adaptació del discurs pronunciat per Sara Suárez-Gonzalo a la Jornada «Desinformació i Intel·ligència Artificial» organitzada el 24 d'octubre de 2024 pel Grup de treball de desinformació de la Plataforma per a l'Educació Mediàtica (PEM) impulsada pel Consell de l'Audiovisual de Catalunya (CAC) en el marc de la celebració de la Setmana Mundial de l'Alfabetització Mediàtica i Informacional 2024 de la UNESCO.

2 NEWMAN (et al.), *Digital News Report 2024*.

TikTok i X tenen els resultats més negatius, tot i que són les que més creixen com a fonts d'informació. En el cas particular de la població espanyola, gairebé un 40% desconfia de les notícies en general. Cal destacar que, molt sovint, la ciutadania declara que la informació en què menys confia és aquella que contradiu o que no s'alinea amb les seves percepcions o conviccions. Per altra banda, l'informe assenyalava dues tendències interessants que es reproduïen arreu del món i que són especialment intenses entre la població espanyola: una disminució punyent de l'interès per les notícies i un increment del nombre de persones que se senten aclaparades per una sobreexposició informativa i que l'eviten de manera selectiva —i, en alguns casos, contínuament. Referent a aquest fet, es detecten diferències importants entre allò que ofereixen els mitjans tradicionals i les preferències o les necessitats de les persones a l'hora d'informar-se. Entre aquestes últimes destaquen l'interès per rebre diferents perspectives sobre les notícies i informació positiva, davant de la inclinació actual dels mitjans de premiar la rapidesa en compartir les últimes notícies. Entorn de la

meitat de les persones consultades per Reuters consideren que els mitjans no els satisfan prou en aquest aspecte.

En el marc d'un escenari complex, aquest article reflexiona sobre dos factors relacionats amb el desenvolupament de la IA que, sense el control adequat, poden contribuir a l'auge de la desinformació, l'increment de la desconfiança i el desinterès de les persones en les notícies, amb les greus conseqüències que se'n deriven. D'una banda, la recent generalització de l'ús d'eines de generació artificial de continguts, també per part dels i les professionals de la informació. D'altra banda, la transformació del sistema de comunicació propiciada per la consolidació de les grans corporacions tecnològiques com a actors clau del sector, amb un model de negoci basat en l'explotació de la IA. Tots dos factors tenen implicacions rellevants que afecten la sostenibilitat dels mitjans tradicionals, tant pel que fa a les dinàmiques i les fonts de generació i difusió de continguts informatius, com a la manera en què la població els consumeix.

Les suspicàcies sobre la qualitat de la informació, la seva confiabilitat i imparcialitat han augmentat en els últims anys, s'ha incrementat la preocupació per la desinformació

Abans d'entrar-hi més en detall, però, per tal que el text sigui comprensible i útil, cal aclarir les definicions de dos conceptes bàsics que, tot i la seva omnipresència actual en l'esfera pública, són especialment complexos: desinformació i Intel·ligència Artificial.

De què parlem quan parlem de desinformació?

Comunicar i rebre lliurement informació veraç és un dret fonamental reconegut internacionalment en la Declaració Universal dels Drets Humans, així com en diferents textos legals, com per exemple, a l'article 20 de la Constitució espanyola. Tenir a l'abast informació accessible, completa, diversa, imparcial i acurada és fonamental per portar a terme una vida lliure. Així, tradicionalment, s'ha considerat que els mitjans de comunicació i la professió periodística rigorosa i compromesa exerceixen un paper rellevant en les societats democràtiques.

No obstant això, les suspicàcies sobre la qualitat de la informació, la seva confiabilitat i imparcialitat han

augmentat en els últims anys, s'ha incrementat la preocupació per la desinformació i s'ha popularitzat el terme *fake news* —notícies falses. Molts, però, han assenyalat que l'expressió no és prou clara i que s'ha fet servir d'una manera poc acurada, desviant l'atenció, en alguns casos, de la gravetat de determinades pràctiques informatives amb conseqüències molt negatives. D'un temps ençà, per tant, hi ha cert consens a parlar, més aviat, de desinformació.

La periodista britànica Cheryl Ireton i la periodista australiana Julie Posetti fan servir el terme «desinformació» per referir-se a informació falsa o deshonest³ difosa per un agent que n'és conscient i que ho fa amb un interès deliberat de confondre o manipular. A banda, les autores proposen l'expressió «informació errònia» per referir-se a informació falsa però propagada per un agent que creu que és veraç. Per últim, anomenen «informació maliciosa» a aquella basada en la realitat, però que es difon amb l'objectiu de fer mal a algú.

Tot i la transcendència de diferenciar i entendre les diferents nocions, totes elles tenen efectes negatius per a les persones que s'hi exposen i, en molts casos, es produeixen més d'un dels tipus a la vegada. En general, el terme «desinformació» s'utilitza de manera àmplia, englobant els tres tipus d'informació. És el cas d'aquest article.

Els actors involucrats en la difusió de desinformació solen ser persones anònimes que publiquen continguts per provocar o generar polèmica en les comunitats en línia —sovint anomenats *trolls*— persones relacionades o pertanyents a grups extremistes i radicals, o involucrades en teories de la conspiració, influenciadors, mitjans híper partidistes o determinats actors polítics —o bé agents que combinen més d'una d'aquestes característiques. Les seves motivacions acostumen a ser les següents: promoure i difondre una determinada ideologia, guanyar diners, i/o aconseguir més estatus, acceptació o atenció.⁴

³ IRETON; POSETTI, *Journalism, 'fake news' & disinformation: handbook for journalism education and training*.

⁴ MARWICK; LEWIS, *Media Manipulation and Disinformation Online*.

La principal dificultat per a la programació de sistemes «intel·ligents» segueix sent descriure, d'una manera suficientment precisa i simple, l'enorme complexitat que caracteritza els problemes del món real

De què parlem quan parlem d'IA?

Tot i que no sempre ho sembli, la IA té un recorregut històric important, que ajuda a entendre el punt en què ens trobem. L'estiu del 1956, amb motiu de la celebració de la Dartmouth Summer Research Project on Artificial Intelligence, es va encunyar —no sense polèmica— el terme «Intel·ligència Artificial» per anomenar una disciplina de coneixement ja en ple desenvolupament. Una disciplina sostinguda, segons els anomenats «parets de la Intel·ligència Artificial», els promotors de la trobada, en la conjectura que cada aspecte de l'aprenentatge o qualsevol altra característica de la intel·ligència humana es pot descriure amb tanta precisió que és possible crear una màquina que els simuli.

Agafant una de les definicions més acceptades del terme, la IA es pot considerar una disciplina dedicada a generar agents «intel·ligents» que, partint de percepcions de l'entorn extern —*inputs*—, produeixen resultats —*outputs*— basats en aquestes percepcions.⁵ Aquest funcionament s'ha

de donar sense la necessitat d'una guia o una supervisió humana constant —és a dir, amb un cert nivell d'autonomia— i ha de ser possible en diferents entorns i contextos, tot i que siguin desconeguts —és a dir, amb un cert nivell d'adaptativitat. I, a grans trets, els avenços en l'àmbit han produït l'acceptació de la idea que un sistema és «intel·ligent» si no es pot diferenciar si el resultat del seu funcionament l'ha produït una màquina o una persona.

En aquest sentit, per bé que els sistemes d'IA s'han sofisticat i que la disciplina ha avançat molt en els darrers anys, en essència, la seva lògica fonamental no ha canviat de manera significativa. De fet, la principal dificultat per a la programació de sistemes «intel·ligents» segueix sent descriure, d'una manera suficientment precisa i simple, l'enorme complexitat que caracteritza els problemes del món real als quals es volen aplicar aquests sistemes i la manera de processar i relacionar aquestes descripcions per donar-los sentit. És per això que el paradigma actual de la IA, l'aprenentatge de màquines —*machine learning*—, es dedica a la creació de sistemes basats en el

processament de quantitats massives de dades —*big data*— sobre els problemes que es volen tractar i les solucions a les quals es vol arribar. Els seus usos i aplicacions actuals són molt diversos, en àmbits i sectors molt dispars: diagnosticar malalties, distribuir serveis i prestacions socials, dissenyar sistemes de comunicació automatitzats, organitzar el transport urbà, prendre decisions judicials o contractar personal són només alguns exemples.

Generació tecnològica de contingut versemblant

Tot i aquest recorregut, el gran salt a la fama de la IA és recent i, en ple 2024 més que mai, la discussió pública al respecte és pràcticament impossible d'evitar. En particular, gran part de la població ha viscut com una revolució tecnològica el desenvolupament recent de l'anomenada IA «generativa» que, des del 2022, s'ha introduït en la vida quotidiana de moltes persones a través d'eines com ChatGPT.

Atenent a la lògica de la disciplina, l'objectiu dels sistemes d'IA generativa

5 RUSSELL, «Rationality and Intelligence».

La versemblança dels continguts creats pels sistemes d'IA generativa i el seus potencials usos inadequats o malintencionats produeixen una inquietud generalitzada des del punt de vista de la desinformació

és crear continguts de manera autònoma, en la majoria de casos, semblants o, fins i tot, indiscernibles, dels que podem crear les persones humanes. La programació d'aquests sistemes generatius parteix de la recopilació i el processament de grans quantitats d'informació sobre el tipus de contingut que es pretén que repliqui o creï el sistema. Textos, imatges, vídeos o àudios, o una combinació d'aquests elements en funció de l'objectiu, per tal que el sistema pugui reproduir, fonamentalment, l'aparença d'aquests continguts. L'objectiu pot ser, per exemple, que els continguts siguin bells o atractius —per exemple: relats captivadors, cançons enganxoses, composicions audiovisuals atractives, originals o creatives...—, o que siguin versemblants —com podrien ser imatges que representin una fotografia real, textos amb informació falsa però creïble, vídeos o àudios que suplantin la identitat d'una persona real...

La demostració recent de la capacitat generativa d'aquest tipus de sistemes provoca reaccions i actituds de curiositat, fascinació, incertesa, preocupació, por... En particular, la versemblança dels continguts i el

seus potencials usos inadequats o malintencionats produeixen una inquietud generalitzada des del punt de vista de la desinformació. Segons l'estudi encapçalat pel periodista britànic Nic Newman,⁶ preocupen els continguts textuals o audiovisuals que aparenten ser veraces però que no ho són i que fomenten, intencionadament o no, la difusió d'informacions falses, esbiaixades, interessades o malicioses. Un exemple d'aquest fet són els *deep fakes* —[«hipertrucatges» o «vídeos hipertrucats» en català] continguts falsos en format audiovisual generats amb sistemes d'IA—, cada cop més populars, que ja permeten imitar tan bé elements com els trets i les expressions facials o la veu d'una persona que són molt difícils de diferenciar d'un vídeo real. És important remarcar en aquest punt que la percepció d'estar exposat a *deep fakes* és, pel moment, molt baixa, tot i que existeix preocupació al respecte.

Els mitjans informatius, com molts altres, també han començat a fer servir sistemes d'IA en tasques i processos diversos, com ara redactar,

editar, transcriure, traduir, resumir, editar i il·lustrar els continguts o bé personalitzar-los o presentar-los d'una manera atractiva. També per impulsar-ne la distribució i difusió. Referent a aquestes pràctiques, l'audiència mostra, en general, preocupació. Segons Newman, el malestar és més intens quan els continguts es refereixen a temes considerats sensibles,⁷ seriosos o importants —com la política, el crim o les guerres— i quan les eines artificials substitueixen el rol dels/les periodistes —com quan s'utilitzen per crear els continguts— i menys quan s'utilitzen en algun format d'assistència —per traduir, editar... Segons l'estudi, a més, són més propenses a sentir-se còmodes amb aquest tipus d'usos auxiliars de la IA per part dels mitjans de comunicació les persones que, en general, tendeixen a creure's les notícies o aquelles que confien en els mitjans informatius implicats.

Però, més enllà de la creació o l'edició de continguts, el desenvolupament de la IA i les dinàmiques de poder relacionades provoquen altres factors que també empitjoren la

6 NEWMAN (et al.), *Digital News Report 2024*.

7 *Ibidem*.

Les grans corporacions tecnològiques, fonamentalment propietàries de cercadors web i les principals xarxes socials, s'han situat ja entre les empreses més riques del món

qualitat informativa, comprometen el compliment del dret a la informació i contribueixen a generar desinformació, confusió i rebuig entre la població.

El nou ecosistema mediàtic: un brou de cultiu per a la desinformació

Si parlem d'IA i (des)informació, hem de parlar necessàriament de les grans corporacions tecnològiques i dels canvis que ha propiciat la consolidació com a nous actors centrals de l'ecosistema mediàtic: tant pel que fa a les dinàmiques i les fonts de generació i difusió de continguts informatius, com en la manera en què la població els consumeix.

Les grans corporacions tecnològiques, fonamentalment propietàries de cercadors web i les principals xarxes socials, s'han situat ja entre les empreses més riques del món.⁸ Ho han fet gràcies a un model de negoci basat en la recopilació i el processament de dades amb

sistemes d'IA que els permeten oferir continguts, productes i serveis personalitzats amb l'objectiu d'atraure i retenir el màxim de persones el major temps possible interactuant en els seus espais. Per tant, el seu èxit està inherentment lligat, també, a la seva capacitat de reduir el tràfic cap a altres espais digitals, com ara els mitjans de comunicació. Per aconseguir-ho, aquestes plataformes eviten reproduir notícies quan aquestes poden espantar al públic, però, alhora, fan grans esforços per oferir continguts informatius que generen interès i els ajuden a retenir les persones usuàries dins dels seus espais.

Aquestes estratègies els han posicionat com els nous actors centrals del sector de la comunicació, amb les «audiències» més nombroses de tots els mitjans. Gràcies a aquest fet, avui dia ja atrauen la major part de la inversió publicitària, en detriment dels mitjans de comunicació tradicionals —dels quals ha estat sempre la principal font de finançament— i n'amença la sostenibilitat.⁹

Els consegüents canvis en els hàbits de consum informatiu de la població són evidents. Els cercadors web, els agregadors de notícies i les xarxes socials són les fonts d'informació principals arreu del món.¹⁰ En particular, les xarxes socials són la principal font de notícies en línia de gairebé la meitat de la població espanyola, amb Whatsapp al capdavant, seguida de Facebook, YouTube i Instagram.¹¹ A Catalunya, l'ús de xarxes socials s'emmarca en la tendència general global i, de la mateixa manera que a la resta del món, és més intens entre la població jove.¹² Dades d'Imagina en col·laboració amb el Col·legi de Màrqueting de Catalunya, mostren que Whatsapp i YouTube són les xarxes socials amb més usuaris a Catalunya, tot i que destaca la pujada de TikTok. I Instagram és, amb diferència, la preferida. Pel que fa a les principals motivacions per fer servir

reflexión desde la economía política de la comunicación»; MARTORI MUNTSANT, «El paper dels mitjans públics: reptes davant la plataformització»; SUÁREZ-GONZALO, «Publicidad personalizada: el motor del nuevo sistema de comunicación global».

10 NEWMAN (et al.), *Digital News Report 2024*.

11 *Ibidem*.

12 CONSELL DE L'AUDIOVISUAL DE CATALUNYA, *Informe sobre l'audiovisual a Catalunya 2023*.

8 FORTUNE, *Global 500*; MURPHY; SCHIFRIN, *The Global 2000, 2024*; STATISTA, «Ranking de las empresas líderes en el mundo en 2024, por valor de marca (en millones de dólares)».

9 CAÑEDO; SEGOVIA, «La plataformización de los medios de comunicación de servicio público. Una

Els nous hàbits de consum informatiu responen a les preferències, necessitats i preocupacions de les persones, que busquen solucions a allò a què consideren que els mitjans no arriben, ja sigui en altres espais o formats

les xarxes, l'interès per les notícies i l'actualitat destaca entre els usuaris d'X i LinkedIn.

Més concretament, segons l'informe publicat per Reuters,¹³ el consum d'informació en format vídeo i, especialment, vídeo curt ha augmentat notablement, i això dibuixa una nova tendència favorable a plataformes com YouTube, TikTok o Instagram com a principals fonts d'informació, especialment entre les audiències d'entre 18 i 24 anys, en detriment d'altres com Facebook o X. A tall d'exemple, aquest informe assenyalava que el 64% de l'audiència espanyola declara haver consultat vídeos curts de notícies almenys un cop la setmana. Curiosament, les principals raons de l'audiència per consumir informació en aquest tipus de format són: que el contingut en vídeo proporciona perspectives més diverses sobre les notícies, que és més fiable i autèntic i que el consum en plataformes és més convenient perquè els recomanen continguts que s'alineen amb als seus interessos. Uns canvis porten a uns altres i, en aquest cas, el consum d'informació en format vídeo comporta, alhora, un canvi de preferència dels actors que proporcionen

la informació: augmenta la repercussió dels continguts de comentaristes partidistes, influenciadors o celebritats. Es produeix, així, una forta erosió de la frontera entre informació i opinió.

Tot plegat genera un perillós brou de cultiu per a la proliferació dels continguts artificials i, en particular, dels *deep fakes*. Curiosament, però, els estàndards periodístics i la transparència en el procés de creació de la informació són encara els dos motius principals de la població a l'hora de decidir en quins mitjans confien¹⁴. Motius per posar de relleu els valors propis dels i les professionals dels mitjans informatius rigorosos i creïbles i no de les xarxes socials, cercadors o agregadors de notícies, sovint moguts pels interessos econòmics de les grans corporacions a què pertanyen, que no tenen cap compromís o obligació amb la veracitat, la qualitat, la pluralitat o la integritat de les notícies.

Algunes reflexions

Com en tota crisi, es produeix un rebuig dels formats, els actors i les

dinàmiques tradicionals, en aquest cas, informatives. Un rebuig d'allò conegut, d'allò establert que, arribat un determinat punt sembla obsolet o invàlid i genera una sensació de desconfiança, de cansament, d'aclaparament. Com a reacció, habitualment, guanyen interès les promeses de solucions aparents i simples, que semblen tenir un sentit o una coherència i, per tant, generen satisfacció.

En certa manera, els nous hàbits de consum informatiu responen a les preferències, necessitats i preocupacions de les persones, que busquen solucions a allò a què consideren que els mitjans no arriben, ja sigui en altres espais o en altres formats. És el cas de les recomanacions de vídeos curts generats per personatges no lligats als mitjans, amb un to informal, que proporcionen interpretacions i perspectives similars a les pròpies, sobre temes d'interès.

En un context complex, de desconfiança i desinterès arrelats, on es desdibuixen les fronteres entre informació i opinió i les grans plataformes tecnològiques es converteixen en l'espai preferit de l'audiència per informar-se, la desinformació i els continguts creats

13 NEWMAN (et al.), *Digital News Report 2024*.

14 *Ibidem*.

per sistemes d'IA troben un escenari preocupantment adient per proliferar. Continguts personalitzats, alineats amb les pròpies idees, versemblants i produïts en formats atractius. Pseudoinformació que, igual que un trompe-l'oeil, sembla que ho és però que no ho és: informació d'artifici.

Davant d'aquesta situació, per descomptat, hem de trobar la manera de diferenciar els continguts creats per humans dels creats per màquines, o els verços dels falsos. Tot i així, la desinformació no és només perjudicial pel fet que es transmetin continguts allunyats de la realitat, sinó també perquè la seva propagació beneficia els interessos particulars dels actors que els difonen. Com a resultat, no només es perjudiquen altres interessos particulars, sinó un interès universal i compartit: el compliment del dret fonamental a la informació. Per tant, l'objectiu ha de ser, també, fomentar les capacitats i garantir les eines materials i immaterials necessàries perquè la ciutadania pugui identificar i analitzar críticament aquests interessos i els potencials riscos que comporten. Només això ens permetrà desmuntar els artificis. ■

■ Bibliografia

CAÑEDO, Azahara; SEGOVIA, Ana Isabel. «La plataformización de los medios de comunicación de servicio público. Una reflexión desde la economía política de la comunicación». A GOYANES, Manuel; Campos-RUEDA, Marcela, (eds.). *Gestión de medios públicos en el entorno digital*. València: Tirant Humanidades, pàg. 65–88, 2022.

CONSELL DE L'AUDIOVISUAL DE CATALUNYA. *Informe sobre l'audiovisual a Catalunya 2023* [en línia]. 2024. Disponible a: <www.cac.cat>.

FORTUNE. *Global 500* [en línia]. 2023. Disponible a: <www.fortune.com>.

IMAGINA; COL·LEGI DEL MÀRQUETING I COMUNICACIÓ DE CATALUNYA. *Estudi sobre Xarxes Socials a Catalunya 2023* [en línia]. 2023. Disponible a: <www.marquetingicomunicacio.cat>.

IRETON, Cherilyn; POSETTI, Julie. *Journalism, 'fake news' & disinformation: handbook for journalism education and training* [en línia]. Paris: Unesco Publishing, 2018. Disponible a: <www.en.unesco.org>.

MARTORI MUNTSANT, Aida. «El paper dels mitjans públics: reptes davant la plataformització». A LÓPEZ, Bernat; HUERTAS BAILÉN, Amparo; PERES-NETO, Luiz, (eds.). *Informe de la comunicació a Catalunya 2021–2022*. Bellaterra: Generalitat de Catalunya i Institut de la Comunicació (InCom-UAB), pàg. 229–243, 2023.

MARWICK, Alice; LEWIS, Rebecca. *Media Manipulation and Disinformation Online* [en línia]. A *Data & Society*, 2017. Disponible a: <www.datasociety>.

MURPHY, Andrea; SCHIFRIN, Matt. *The Global 2000. 2024* [en línia]. A *Forbes*, 2024. Disponible a: <www.forbes.com>.

NEWMAN, Nic (et al.). *Digital News Report 2024* [en línia]. A *Reuters Institute*, 2024. Disponible a: <www.reutersinstitute.politics.ox.ac.uk>.

RUSSELL, Stuart. «Rationality and Intelligence» [en línia]. A *Artificial Intelligence*, Vol. 94, núm. 1–2, pàg. 57–77, 1997. Disponible a: <www.sciencedirect.com>.

STATISTA. «Ranking de las empresas líderes en el mundo en 2024, por valor de marca (en millones de dólares)» [en línia]. 2024. Disponible a: <www.es.statista.com>.

SUÁREZ-GONZALO, Sara. «Publicidad personalizada: el motor del nuevo sistema de comunicación global» [en línia]. A *The Conversation*, 2024. Disponible a: <www.theconversation.com>.

connexions

Innovacions democràtiques participatives

vista prèvia >

La democràcia ha estat sempre en constant evolució. En un context difícil i ple d'incerteses com l'actual, en plena crisi democràtica, l'aprofundiment democràtic basat en una major participació ciutadana de qualitat en la presa de decisions esdevé un objectiu clau per a poder reforçar la legitimitat del sistema democràtic i fer-lo evolucionar cap a la democràcia del futur. Cal reformar profundament els sistemes democràtics per a salvar-los. I la posada en marxa de processos i iniciatives que posen la gent al centre són un dels elements bàsics de la innovació democràtica que ens ha d'ajudar a guiar aquestes reformes.

Josep Lluís Martí

Professor de Filosofia del Dret a la UPF

@jlmarti2025

El context de la democràcia en el segle XXI

Entenem per innovacions democràtiques participatives les noves propostes de disseny institucional de processos de participació ciutadana que s'estan portant a la pràctica de manera experimental a molts estats del món en els darrers 40 anys. Per a poder comprendre per què és urgent i fonamental estudiar-les és necessari començar per posar-hi context, saber d'on venim i on estem situats.

Tal com afirmen molts experts, la democràcia actual està en crisi.¹ I ho està en dos sentits diferents. El primer és banal, perquè, com és conegut, la paraula «crisi» prové del grec *krísis* i significa un canvi profund o mutació. Ens trobem, en efecte, en ple canvi de model, amb la necessitat d'experimentar i redissenyar de manera profunda les nostres institucions democràtiques. Però això és banal perquè la democràcia ha estat sempre en permanent canvi i

evolució al llarg de la seva història, així que la idea de «la crisi de la democràcia» ha estat recurrent en diferents períodes.

Però la democràcia està avui en crisi en un segon sentit gens banal. S'observen signes comuns i molt preocupants en tots els sistemes democràtics del món: l'augment de la polarització i la fragmentació socials, l'auge del populisme i de l'autoritarisme de dretes i esquerres, el deteriorament de l'esfera pública i de la deliberació democràtica i, per damunt de tot, el creixement imparable de la desafecció política, especialment entre els joves, i la caiguda en picat dels índexs de confiança ciutadana en les institucions de l'estat i, entre elles, principalment, les representatives.

És important no oblidar, però, que molts d'aquests fenòmens van iniciar-se els anys 1960 i 1970, quan la ciutadania de moltes democràcies occidentals van començar a mostrar una profunda insatisfacció amb els seus governs representatius. Les onades de protestes socials que es van viure en molts d'aquests estats, per exemple el maig de 1968, venien

marcades per un sentiment àmpliament compartit que les estructures i institucions democràtiques existents no responien realment als anhels populars. La ciutadania no se sentia representada. Apareixen en aquell moment les primeres articulacions teòriques de l'anomenada democràcia participativa. I, poc després, ja a les dècades de 1980 i de 1990, la primera onada d'innovacions democràtiques participatives a tot el món, també a Catalunya, principalment a l'àmbit local.

D'iniciatives ciutadanes o referèndums a Suïssa, o de *town meetings* o revocacions de mandat a alguns estats i ciutats dels EUA, n'hi havia hagut sempre al llarg del segle XX. El que va ser característic de la primera onada d'innovacions democràtiques com les consultes, els jurats ciutadans o els primers pressupostos participatius i els primers minipúblics, era la voluntat clara d'experimentar amb formes diverses de participació ciutadana que els hi donessin una veu i una capacitat d'incidència que, tot i ser complementàries amb les institucions representatives tradicionals, contribuïssin a l'aprofundiment

¹ Vegeu, per exemple, LEVITSKY; ZIBLATT, *Cómo mueren las democracias*; MOUNK, *El pueblo contra la democracia*; RUNCIMAN, *Así termina la democracia*; APPLEBAUM, *El ocaso de la democracia*; i PR-ZEWORSKI, *Las crisis de la democracia*.

Aquestes primeres innovacions democràtiques van provocar encara més frustració

democràtic, tendissin ponts entre representants polítics i la població i enfortissin la seva capacitat d'incidir en la presa de decisions.²

No obstant, aquestes primeres innovacions democràtiques van provocar encara més frustració, en part causada pels molts errors que es van cometre, cosa que per altra banda és esperable en tota fase d'experimentació. Aquests errors, per altra banda, ens van permetre aprendre algunes lliçons que resulten fonamentals per a guiar l'actual segona onada d'innovacions, i que és convenient tenir clares. En primer lloc, tot i que algunes persones es van mostrar molt actives, la ciutadania en general no va respondre massivament a la crida a la participació, de manera que al final era comú veure participar sempre les mateixes persones. Els participants no eren plenament representatius del conjunt de la ciutadania, i per tant s'havia de ser prudent a l'hora d'atribuir als ciutadans mobilitzats la capacitat de decisió final sobre determinades qüestions, cosa que per altra banda els polítics tampoc estaven massa

predisposats a fer. Vam aprendre que calia treballar millor la connexió entre les innovacions democràtiques participatives i les institucions de govern i el conjunt de la societat.

Segon, que en la tensió inevitable entre posar l'accent en la qualitat o en la quantitat de la participació, era molt més important posar-lo en la primera, que va ser àmpliament descuidada en aquesta primera onada. Cal entendre que no tota participació ciutadana és de qualitat, i que una participació de baixa qualitat, en el sentit que pot estar guiada per la ignorància, la manca d'informació o la inducció o manipulació de les preferències, no serà realment un bon instrument d'innovació democràtica i, per aquesta raó, no permetrà aprofundir en la legitimitat democràtica, sinó que més aviat podrà erosionar-la encara més.

Tercer, que la qualitat i l'èxit de la participació ciutadana depèn fonamentalment de la cultura cívica i democràtica de la ciutadania, cosa que passa per prendre's més seriosament el tema de l'educació política dels ciutadans, començant per la pròpia escola, però també per

crear oportunitats de participació suficients i adequades per a tothom, ja que la millor manera d'aprendre a participar políticament és participant políticament. I és que la democràcia participativa real és aquella que promou la participació i la implicació ciutadanes en tots els àmbits importants de la vida de les persones, com la feina, la vida social o veïnal o les escoles.

Quart, que aquesta necessària cultura democràtica o cívica i la subsegüent qualitat en la participació depèn també, i de manera crucial, de l'existència de processos sostinguts de deliberació pública genuïna i de qualitat oberts a tothom, que és un dels pilars centrals en una democràcia deliberativa. Perquè la participació ciutadana sigui de qualitat cal esmerçar esforços que les persones no només hagin rebut una adequada educació democràtica i tinguin accés a la informació pública rellevant, sinó que també tinguin l'oportunitat de debatre i discutir les diferents propostes i els seus punts de vista respectius sobre la base de raons i arguments. En altres paraules, cal assegurar que la seva participació i les decisions resultants obeeixin,

² WELP, *Las democracias del siglo XXI*.

Un dels valors fonamentals de la democràcia és el de la igualtat política i el principi derivat de la màxima inclusió de tota la ciutadania en l'autogovern

en termes de Jürgen Habermas —el gran filòsof de la democràcia deliberativa, que és la teoria democràtica dominant avui—, a la força de la raó i no a la raó de la força, per més que aquesta darrera sigui una força merament numèrica.³ És cert que la democràcia implica necessàriament el principi de la majoria. Però no es tracta que les majories facin valer simplement la seva força, sinó que siguin capaces de construir grans consensos socials basats en acords fonamentats en raons i arguments.⁴

Cinquè, que tenir una nova i adequada cultura democràtica i cívica és important no només per a la ciutadania cridada a participar, sinó també entre la classe política mateixa i en les institucions democràtiques, per evitar que els instruments d'innovació i participació siguin cooptats o fins i tot manipulats i, sobretot, perquè tinguin un impacte real en les institucions del sistema democràtic. Si algú podia pensar, en un inici, que permetre una participació puntual i acotada de la ciutadania en algunes decisions particulars seria

suficient per a transformar i reforçar la legitimitat dels sistemes democràtics i per a pal·liar els problemes de desafecció, desconfiança i polarització de la societat, és ben evident que això no és així.

Finalment, també vam aprendre que organitzar processos participatius no és gens senzill, que es requereix temps, recursos i coneixements tècnics; i que organitzar-los malament, sense donar rellevància als resultats i a fer un retorn adequat als que hi participen, sense assegurar la qualitat del procés, sense preocupar-se per la formació i informació dels participants, sense connectar bé amb el conjunt de la ciutadania que no participa, és el pitjor que es pot fer, perquè acaba generant una major frustració cívica. Per a fer-los malament, més valia no fer-ne.

La ciutadania va considerar aquesta primera onada d'innovacions democràtiques clarament insuficient. I en els darrers quinze anys hem tornat a veure grans mobilitzacions i protestes ciutadanes que tornaven a expressar la seva frustració i desencant amb les institucions representatives, des del 15M, els indignats o el

moviment *Occupy* a tota Europa, als EUA, Amèrica Llatina, a les Primaveraes Àrabs o les mobilitzacions pro-democràcia del sud-est asiàtic. La desafecció i frustració ciutadanes i la desconfiança en les institucions i en el sistema han seguit creixent, ara complementades per l'augment de la polarització política, la fragmentació social i les desigualtats socioeconòmiques.

És en aquesta clau que cal analitzar la segona onada d'innovacions democràtiques, que porta desenvolupant-se des de l'inici del segle XXI. Per poder entendre-les millor, és necessari distingir els tres enfocaments diferents que les han guiades: l'enfocament macro, l'enfocament micro i l'enfocament sistèmic, que és una combinació dels altres dos.

L'enfocament macro: innovacions democràtiques de participació massiva

Un dels valors fonamentals de la democràcia és el de la igualtat política i el principi derivat de la màxima inclusió de tota la ciutadania en l'autogovern. Tanmateix, bona part

3 HABERMAS, *Facticidad y validez*.

4 MARTÍ, *La república deliberativa*.

L'aplicació de tecnologies d'anàlisi de dades massives, en particular d'algoritmes d'IA, han permès una nova i valuosa font d'informació sobre les preferències i les opinions de la ciutadania

de la frustració cívica que s'origina ja els anys 1960, i que ha anat en augment, prové de la idea que els sistemes representatius no han estat capaços de capturar fidelment el que les majories ciutadanes realment volen, que no s'han assegurat ponts estables i fluïts de contacte entre les institucions representatives i el conjunt de les persones. No és d'estranyar, per tant, que molts dels intents de construir una democràcia més oberta i participativa s'hagin centrat en un enfocament macro, un intent per permetre la participació més àmplia possible de tota la població en la presa de decisions.

Els mecanismes tradicionals de participació ciutadana ja buscaven aquesta participació massiva de la ciutadania. És el cas dels referèndums, les consultes ciutadanes, les revocacions de mandat i les iniciatives populars, en què un dels criteris que més pesen a l'hora d'avaluar la seva legitimitat, de la mateixa manera que passa amb les eleccions periòdiques, és el del percentatge de vot o de suport que són capaços d'assolir. I també és el cas de moltes de les innovacions democràtiques de la primera onada, com per exemple

les variants originals dels pressupostos participatius, en què tota la ciutadania és convidada a prendre part en processos macro de participació i deliberació.⁵

El més important en una innovació democràtica d'enfocament macro és que tothom hi pugui participar, que ningú en quedi exclòs. Quan això s'aconsegueix, la participació massiva aporta un element de legitimitació a la decisió presa que és difícil o impossible aconseguir d'altres formes. És per això que, per exemple, els referèndums s'han considerat la millor forma democràtica de validar decisions fonamentals, com l'adopció d'una nova constitució o la reforma de l'existent, o la secessió d'un territori o l'ingrés o la sortida d'un estat membre de la UE. I també de decisions de política ordinària, almenys en alguns estats, com Suïssa i Itàlia.

Un dels reptes evidents dels enfocaments macro és la complexitat d'organitzar un procés que pugui estar realment obert a tothom. En

el cas dels referèndums i consultes, la complexitat és menor perquè la forma de participació —dipositar un vot a una urna— és relativament senzilla i comparable a la que ja tenim en qualsevol procés electoral. Però és molt més difícil si intentem que hi hagi una mínima interacció entre els participants, com en l'ideal de les audiències públiques —sovint tant llunyà dels casos reals— o el que originalment s'intentava en els pressupostos participatius. És per això que les noves tecnologies digitals han estat cridades a tenir un rol fonamental a l'hora de fomentar una participació massiva de la ciutadania.

És el cas de l'ús del vot electrònic per a fer possible consultes ràpides i poc costoses a la ciutadania o fomentar les iniciatives populars, la rebuda de propostes o les votacions de pressupostos participatius. En els darrers anys això ha marcat una de les tendències principals en l'àmbit de les innovacions democràtiques, que ha estat la construcció de plataformes públiques de participació ciutadana, com en el cas d'èxit de la plataforma Decidim, originalment desenvolupada per a la ciutat de Barcelona, però que ara s'ha estès a

⁵ Vegeu, per exemple, HERZBERG; ALLEGRETTI; RÖCKE, *Learning from the South: Participatory Budgeting Worldwide—an Invitation to Global Cooperation*.

Molts van tenir l'esperança que les noves plataformes privades de comunicació social crearien un espai de debat realment obert a tothom que permetria la plena inclusió

moltes ciutats i municipis catalans i d'arreu del món.⁶ En aquest àmbit, la millor plataforma pública virtual de participació ciutadana és la que Audrey Tang va desenvolupar per Taiwan, la plataforma vTaiwan, que combina tecnologies d'Intel·ligència Artificial (IA), cadena de blocs —*blockchain*— i realitat virtual per assegurar la participació massiva més àmplia possible i de major qualitat deliberativa.⁷

En paral·lel, el desenvolupament de les xarxes socials durant les primeres dècades del segle XXI ha creat plataformes públiques d'interacció social que han adquirit també una inesperada dimensió política, com Facebook, X, Instagram o Tik Tok. L'aplicació de tecnologies d'anàlisi de dades massives, en particular d'algoritmes d'IA, han permès una font d'informació nova i valuosa sobre les preferències i les opinions de la ciutadania. Tant és així que alguns experts s'han preguntat, a l'inici de la posada en marxa d'aquestes xarxes,

per què necessitem «democràcia», en el sentit d'organitzar processos institucionals de participació ciutadana, quan les dades massives ja ens permeten accedir a les preferències ciutadanes per, eventualment, poder-les satisfer.⁸

En un inici, molts van tenir l'esperança que les noves plataformes privades de comunicació social crearien un espai de debat realment obert a tothom que permetria la plena inclusió. El que hem vist ràpidament és que aquestes plataformes, precisament per la seva naturalesa privada i perquè són propietat d'empreses amb un model de negoci molt particular, no han creat cap espai de deliberació pública genuïna, sinó que són terreny abonat per a la propaganda, la manipulació, la creació de bombolles i cambres d'eco, la polarització i la confrontació populista, sobretot per part de l'extrema dreta. I és per aquesta raó que en els darrers anys s'ha consolidat una nova tendència, encara en fase experimental, que està cridada a ser una de les avingudes més importants d'innovació

democràtica en el futur: la creació d'espais en línia de deliberació democràtica orientats a promoure una participació de qualitat compromesa amb l'interès general, ajudats també per algoritmes més sofisticats d'IA. Els estudis més recents sembla que donen suport a aquesta possibilitat d'una IA orientada a posar en pràctica una deliberació democràtica de qualitat a gran escala, un fet que generaria un gran salt endavant en les innovacions democràtiques de nivell macro.⁹

Moltes de les innovacions de participació massiva guiades per aquest enfocament macro no permeten resoldre els problemes propis de la primera onada d'innovacions democràtiques. Segueixen centrant-se excessivament en la importància de la quantitat de la participació, descuidant aspectes crucials de la seva qualitat, en particular sense afavorir suficientment els processos de deliberació pública, i en general sense donar resposta als dèficits de cultura cívica o democràtica, tant

6 Vegeu <www.decidim.barcelona> i PEÑA LÓPEZ, *Convirtiendo participación en soberanía: el caso de Decidim.Barcelona*.

7 Vegeu <www.info.vtaiwan.tw>.

8 LARSON, «Who needs democracy when you have data?».

9 Vegeu, per exemple, l'article publicat a la revista *Science* de TESSLER (et al.), «AI can help humans find common ground in democratic deliberation».

El tret distintiu més característic de l'enfocament micro és l'objectiu d'individualitzar la participació ciutadana

dels participants com dels polítics i les institucions del sistema polític. Això no vol dir que puguem desestimar-les, ja que, com hem vist, són necessàries, com a mínim en determinats contextos i per a determinades decisions, per aportar una legitimitat democràtica plena. Però és cert que, per dir-ho així, el desençant amb les innovacions massives han reforçat l'ascens en les darreres dècades d'un enfocament alternatiu o micro.

L'enfocament micro: innovacions democràtiques en forma de participació individualitzada i de minipúblics

El camp de les innovacions democràtiques, com qualsevol altre, està subjecte a modes. I la moda actual en aquest sector és la dels minipúblics, en particular la de les assemblees ciutadanes. Es tracta d'un enfocament micro sobre la participació ciutadana que té per objectiu no la participació massiva del major nombre possible de persones, sinó la participació d'un conjunt reduït i individualitzat de ciutadans. Implica una renúncia de l'èmfasi en la quantitat

de la participació per tal de poder maximitzar la seva qualitat, en particular la seva qualitat deliberativa.

El tret distintiu més característic de l'enfocament micro és l'objectiu d'individualitzar la participació ciutadana, és a dir, de crear espais i mecanismes de participació on només hi puguin participar un conjunt particular de ciutadans. Hi ha dues formes d'individualitzar aquest conjunt de participants: a) la creació d'un grup tancat de persones buscant que sigui descriptivament representatiu del conjunt de la societat, com fan els minipúblics; o b) la creació d'un espai o oportunitat de participació dirigit a un conjunt obert però relativament petit de ciutadans que busca fomentar la participació d'un determinat tipus de població i no la representativitat descriptiva, com fan els mecanismes participatius de govern obert, de *crowdlaw* o de *crowdsourcing* democràtic. Vegem cadascun d'aquests dos tipus en detall.

Les innovacions en forma de minipúblic impliquen la creació d'un grup tancat que vol ser un reflex o mirall de la societat més àmplia.

La forma principal d'aproximar-se a aquest objectiu de representativitat descriptiva és a través d'una selecció aleatòria, normalment per sorteig, dels seus membres.¹⁰ Trobem minipúblics de diversos tipus i mides. Un dels primers exemples moderns de minipúblic és el de les enquestes deliberatives [*deliberative opinion polls*], inventades el 1988 pel teòric de la democràcia deliberativa James Fishkin.¹¹ Una enquesta deliberativa consisteix a crear un grup de 50 a 80 ciutadans —tot i que en el cas de l'enquesta organitzada a Mongòlia per a discutir una reforma constitucional en van ser 1.570— que discutirà amb l'ajuda d'experts durant dies o setmanes sobre un o diversos temes políticament rellevants. Els ciutadans que hi participen són enquestats sobre els temes en discussió tant abans de la deliberació com

¹⁰ GASTIL; WRIGHT, *Legislatures by lot*. La idea no és en absolut nova. Els jurats populars que intervenen en alguns processos judicials, per exemple, són una mena de minipúblics que venen a representar al ciutadà mitjà i tenen més de vuit segles d'història.

¹¹ FISHKIN, *Democracia y deliberación*. Vegeu Stanford Deliberative Democracy Lab <www.deliberative.stanford.edu>. S'han organitzat centenars d'enquestes deliberatives arreu del món, des dels EUA a Mongòlia, passant per la UE, l'Estat espanyol i Catalunya, i fins i tot a nivell global.

després, i s'aprecia sempre una certa variació en les seves opinions un cop s'ha passat pel procés deliberatiu.

El segon exemple de minipúblic, i actualment el més reeixit, és el de les assemblees ciutadanes. Una assemblea ciutadana és un conjunt de ciutadans aleatòriament escollits, tot i que sovint la selecció es fa a partir de grups estratificats que intenten maximitzar la representació descriptiva de la diversitat social, que van dels 30-40 fins als 80-100, i que es reuneixen durant un període de temps per a deliberar sobre un o diversos temes i assolir alguns consensos o acords majoritaris en forma de propostes més o menys concretes de decisió pública.¹² Sovint les decisions

12 Tot i que existeixen precedents històrics més antics, el primer cas contemporani d'assemblea ciutadana va ser el de l'assemblea organitzada al 2004 per la província de British Columbia al Canadà per a discutir la reforma de la llei electoral. En les dues primeres dècades del segle XXI s'han organitzat assemblees ciutadanes a la majoria de països del món, així com a nivell global —vegeu <www.globalassembly.org>—, i sobre temes molt diversos. Formen part d'algunes de les directrius polítiques impulsades per institucions internacionals com la OCDE —vegeu <www.oecd.org>. A casa nostra també s'han organitzat assemblees ciutadanes, per exemple, pel clima tant a nivell de Catalunya com de la ciutat de Barcelona —vegeu Assemblea pel Clima

preses per les assemblees, com va passar amb la primera de totes organitzada a British Columbia, al Canadà, així com a les famoses assemblees organitzades a Irlanda entre 2012 i 2015 per a proposar reformes constitucionals, acaben sent sotmeses a un referèndum popular que vindria a legitimar de manera massiva el resultat. En aquests casos, impliquen una combinació de l'enfocament micro amb l'enfocament macro explicat en el punt anterior.

Altres exemples de minipúblics són els panels o jurats ciutadans, normalment més petits que les assemblees, tot i que també són seleccionats aleatòriament, i que sovint es troben incardinats en el funcionament ordinari d'alguna institució representativa, com el Citizens Initiative Review Commission de l'estat d'Oregon (EUA), i també els consells o assemblees constituents creats a Islàndia entre el 2010 i el 2013 o a Xile entre el 2015 i el 2018.¹³

<www.canvyclimatic.gencat.cat> i <www.decidim.barcelona>.

13 REUCHAMPS; WELP (eds), *Deliberative Constitution-Making*.

Hi ha un segon tipus d'innovacions democràtiques que comparteixen, almenys en part, l'enfocament micro, però que no pretenen la creació d'un grup tancat que intenta ser representatiu com en el cas dels minipúblics. Es tracta de la creació d'espais de participació oberts de manera general però que busquen individualitzar el grup de potencials participants entre els experts o entre ciutadans amb unes determinades característiques. És el que passa, per exemple, amb moltes de les mesures de participació relacionades amb la noció de Govern Obert.¹⁴ L'objectiu aquí és afavorir la interacció entre les administracions i institucions representatives i la ciutadania, i permetre que la ciutadania, sota certes condicions, participin directament en la presa de decisions i en la cocreació de polítiques públiques. Els participants als que se'ls dona la possibilitat de participar-hi poden ser, per exemple, els usuaris o destinataris d'un determinat servei públic, o bé aquells directament interessats en

14 NOVECK, *Cómo resolver problemas públicos*; OPEN GOVERNMENT PARTNERSHIP, «Estándares de participación y cocreación de OGP».

La idea fonamental aquí és la d'utilitzar els elements de la intel·ligència col·lectiva per a millorar la qualitat de les decisions públiques, sovint amb l'ajuda de les noves tecnologies

una determinada actuació de l'administració. El nombre d'aquests participants pot ser relativament elevat, però no es busca en cap cas la participació massiva de la societat en el seu conjunt, i encara menys obtenir grups descriptivament representatius d'aquesta societat.

Una variant interessant i altament innovadora d'aquests espais i mecanismes és la que s'ha anomenat *crowdlaw* o *crowdsourcing* democràtic.¹⁵ La idea fonamental aquí és la d'utilitzar els elements de la intel·ligència col·lectiva per a millorar la qualitat de les decisions públiques, sovint amb l'ajuda de les noves tecnologies, que fan possible una major i millor col·laboració estable entre ciutadania i governs i administracions. Tal i com ha estat conceptualitzat, el concepte de *crowdlaw* és tan ampli que, de fet, engloba algunes de les innovacions democràtiques mencionades anteriorment, com les plataformes virtuals de Decidim o vTaiwan o les innovacions cons-

titucionals. Però s'estén també a intervencions molt més individualitzades de col·laboració, com per exemple la iniciativa del Crowdlaw for Congress als EUA,¹⁶ o la *smarter crowdsourcing* o implicació estable i nombrosa d'experts en la codecisió de polítiques públiques.¹⁷

En resum, hi ha molts tipus d'innovacions democràtiques participatives amb enfocament micro, que a més estan vivint un moment de proliferació i popularitat, en part per intentar evitar alguns dels problemes o dèficits ja assenyalats en aquelles innovacions d'enfocament més macro. Tot i així, aquest enfocament micro també té els seus dèficits. El més important de tots és que normalment aquests mecanismes no compten amb legitimitat democràtica plena per a decidir per si soles les qüestions polítiques importants, precisament perquè es tracta de mecanismes de participació individualitzats en què no es garanteixen els drets d'igual participació a tota la ciutadania.

Conclusions: l'enfocament sistèmic i la noció de sistemes deliberatius

En els apartats anteriors he presentat les nombroses innovacions democràtiques de nivell macro i hem vist que tenen un gran potencial per a enfortir la legitimitat democràtica de les decisions públiques, però també que el seu èmfasi en la quantitat de la participació, en detriment de la seva qualitat, provoca dèficits importants. Per altra banda, les nombroses innovacions de nivell micro que han proliferat en les primeres dècades del segle XXI han intentat prioritzar la qualitat de la participació, normalment de la mà de dissenys individualitzats i deliberatius relativament ben controlats, però per si soles no són capaces de produir legitimitat democràtica plena, ja que exclouen la majoria de la ciutadania. Per assolir aquesta legitimitat plena és necessari un retorn en algun punt a les innovacions de nivell macro.

Dit d'una altra manera, és necessari explorar fórmules que combinin els dos tipus d'innovacions democràtiques i fer-ho de forma global, coherent i sistemàtica. La teoria democràtica ofereix una perspectiva

15 NOVECK, «Crowdlaw: Collective Intelligence and Lawmaking»; ALSINA i MARTÍ, «The Birth of the Crowdlaw movement: Tech-based citizen participation, legitimacy and the quality of lawmaking».

16 CROWDLAW, «Crowdlaw for congress. Strategies for 21st century lawmaking».

17 THE BURNES CENTER FOR SOCIAL CHANGE, «Impact studios: smarter crowdsourcing».

És necessari empènyer la frontera de participació ciutadana tant com sigui possible i fer-ho en tota la riquesa i pluralitat de contextos de la vida del ciutadà

que busca precisament això, integrar l'enorme diversitat d'espais, mecanismes i processos de participació deliberativa existents a les nostres societats, tant els de tipus institucional, explorats aquí, com els de naturalesa més aviat social o no-institucional, sota un únic enfocament sistèmic: la idea de sistemes deliberatius promoguda pels estatusidencs Jane Mansbridge, teòrica política, i John Parkinson, professor de filosofia política, i que ha esdevingut un paradigma molt influent, tant en l'àmbit teòric com pràctic en innovacions democràtiques.¹⁸

La idea principal de la noció de sistemes deliberatius és que, si el nostre objectiu és aprofundir la legitimitat democràtica dels nostres sistemes, crear condicions de confiança entre la població, afavorir la participació ciutadana de qualitat i potenciar la deliberació pública, no és possible trobar un únic tipus de procés o de mecanisme que sigui perfecte des del punt de vista dels exigents requeriments de la democràcia deliberativa, que resolgui tots els

problemes i que garanteixi l'assoliment d'aquests objectius. El que és necessari és empènyer la frontera de participació ciutadana tant com sigui possible i fer-ho en tota la riquesa i pluralitat de contextos de la vida del ciutadà, amb diversitat d'enfocaments i de prioritats, tractant d'integrar tot això en una única perspectiva coherent del sistema democràtic.

Els reptes que tenim són gegants. Tenim el convenciment que cal fer evolucionar la democràcia del segle XXI per adaptar-la al nou context i les noves necessitats i per revertir la desafecció. El cert és que ningú sap perfectament com fer-ho. Per això és crucial poder experimentar i provar receptes diferents. I aquesta és la importància que tenen les innovacions democràtiques participatives. El que sobretot hem d'assegurar és que seguim tenint clars els objectius que ha de perseguir tot sistema polític, començant per atorgar-li la màxima legitimitat democràtica possible, però sense descuidar la necessitat de prendre decisions públiques efectives, àgils i de qualitat. Aquests objectius són els que ens permetran avaluar les propostes experimentals de les innovacions democràtiques

participatives, una cosa que haurem de fer entre tots, a través de la deliberació pública. ■

18 MANSBRIDGE; PARKINSON (eds), *Deliberative Systems*.

■ Bibliografía

ALSINA, Victòria; MARTÍ, José Luis. «The Birth of the Crowdlaw moviment: Tech-based citizen participation, legitimacy and the quality of lawmaking». A *Analyse und Kritik*, vol. 40, núm. 2, 2018.

APPLEBAUM, Anne. *El ocaso de la democracia*. Madrid: Debolsillo, 2024.

CROWDLAW. «Crowdlaw for congress. Strategies for 21st century lawmaking» [en línia]. Disponible a: <www.congress.crowd.law>.

FISHKIN, James. *Democracia y deliberación*. Barcelona: Ariel, 1996.

GASTIL, John; WRIGHT, Eric Olin. *Legislatures by lot*. Londres: Verso, 2019.

HABERMAS, Jürgen. *Facticidad y validez*. Madrid: Trotta, 2013 [1992].

HERZBERG, Carsten; ALLEGRETTI, Giovanni; RÖCKE, Anja. *Learning from the South: Participatory Budgeting Worldwide-an Invitation to Global Cooperation: Study*. A *InWent*, 2010.

LARSON, Christina. «Who needs democracy when you have data?» [en línia]. A *MIT Technology Review*, 20 d'agost del 2018. Disponible a: <www.technologyreview.com>.

LEVITSKY, Steven; ZIBLATT, Daniel. *Cómo mueren las democracias*. Barcelona: Ariel, 2018.

MANSBRIDGE, Jane; PARKINSON, John (eds). *Deliberative Systems*. Cambridge: Cambridge University Press, 2012.

MARTÍ, José Luis. *La república deliberativa. Una teoría de la democracia*. Madrid: Marcial Pons, 2006.

MOUNK, Yascha. *El pueblo contra la democracia*. Barcelona: Paidós, 2018.

NOVECK, Beth. «Crowdlaw: Collective Intelligence and Lawmaking». A *Analyse und Kritik*, vol. 40, núm. 2, 2018.

NOVECK, Beth. *Cómo resolver problemas públicos*. Madrid: Galaxia Gutenberg, 2022.

PEÑA-LÓPEZ, Ismael. *Convirtiendo participación en soberanía: el caso de Decidim. Barcelona*. Madrid: Huygens, 2019.

OPEN GOVERNMENT PARTNERSHIP. «Estándares de participación y cocreación de OGP» [en línia]. Disponible a: <www.opengovpartnership.org>.

PRZEWORSKI, Adam. *Las crisis de la democracia*. Madrid: Siglo XXI y Clave Intelectual, 2022 [2019].

REUCHAMPS, Min; WELP, Yanina (eds). *Deliberative Constitution-Making*. Londres: Routledge, 2023.

RUNCIMAN, David. *Así termina la democracia*. Barcelona: Paidós, 2019.

TESSLER, Michael Henry (et al.). «AI can help humans find common ground in democratic deliberation» [en línia]. A *Science*, 18 d'octubre del 2024. Disponible a: <www.science.org>.

THE BURNES CENTER FOR SOCIAL CHANGE. «Impact studios: smarter crowdsourcing» [en línia]. Disponible a: <www.smartercrowdsourcing.org>.

WELP, Yanina. *Las democracias del siglo XXI*. Buenos Aires: Paidós, 2018.

equilibri
natural

Així, sí!

A la natura, porta el gos lligat,
per no molestar els animals
salvatges i els ramats,
per la seguretat del teu gos
i per respecte a la resta
de visitants.

Descobreix l'equilibri entre gaudir i protegir a
[espaisnaturals.cat](https://www.espaisnaturals.cat)

Generalitat
de Catalunya

connexions

Quan els índexs pensen per nosaltres

[vista prèvia >](#)

És habitual mesurar l'evolució de la democràcia en els diferents estats del món mitjançant índexs internacionals. Les puntuacions que aquests índexs atorguen als estats acostumen a tenir repercussions reputacionals i econòmiques. Per aquest motiu, els índexs es consideren instruments de poder, amb incentius importants —i de vegades perversos— per als estats. Basant-se en el cas de l'Estat espanyol durant els anys posteriors al referèndum d'independència, aquest article descriu la rellevància dels índexs internacionals i defensa la importància de tenir en compte les seves implicacions a l'hora d'analitzar-los.

Jordi Mas

Professor d'Estudis de Dret i Ciència Política a la UOC

@masjordi

Enmig de les tensions post-referèndum d'independència entre Catalunya i l'Estat espanyol, la revista *The Economist* va millorar la valoració de la qualitat democràtica d'aquest últim. L'informe *Democracy Index 2019*, que avaluava l'evolució de la democràcia al món durant el 2019, atorgava a l'Estat espanyol una puntuació de 8,18 sobre un màxim de 10 punts, superant els 8,08 punts de l'any anterior. A més, l'Estat espanyol guanyava una posició en el rànquing i es col·locava com el 18è estat amb major qualitat democràtica entre un total de 167 estats avaluats.

Segons apuntava l'informe de 2019, aquesta variació es devia principalment a una millora en les característiques del procés electoral i en nivell de pluralisme de l'Estat espanyol, en concret, en l'indicador d'eleccions locals. Aquest indicador formulava la pregunta: «Són les eleccions municipals lliures i justes?», amb tres possibles respostes que es feien servir juntament amb d'altres per elaborar l'índex final: «Són lliures i justes», «Són lliures, però no justes» o «No són ni lliures ni justes». Segons explicava l'infor-

me, els avaluadors van millorar la puntuació espanyola en aquest aspecte perquè «les eleccions locals, que van tenir lloc el maig de 2019, es van considerar lliures i justes».

Aquest anterior paràgraf pot generar certa confusió al lector. Per què es diu que les eleccions municipals van tornar a ser lliures i justes el 2019? Vol dir això que les eleccions municipals prèvies no ho eren? O és que les eleccions municipals del 2019 no eren si fa o no fa igual de lliures i justes en comparació amb les eleccions municipals que s'havien produït anteriorment? I la pregunta més important: tenint en compte tots els esdeveniments ocorreguts a l'Estat espanyol, realment *The Economist* va creure que era adequat variar a l'alça només la nota de l'indicador sobre les eleccions municipals?

A través de fer un repàs a com els índexs de democràcia han avaluat la qualitat democràtica a l'Estat espanyol, la voluntat d'aquest article és presentar una lectura crítica dels índexs internacionals, en particular d'aquells que mesuren la democràcia al món. En

primer lloc, examinarem la naturalesa i la importància dels índexs, contextualitzant-los històricament. Seguidament, reflexionarem sobre la seva capacitat normativa i sobre els efectes que produeixen en els actors internacionals, en particular els estats. I, finalment, discutirem com els índexs de democràcia han classificat darrerament l'Estat espanyol.

La drecera dels índexs

Els índexs de democràcia són construccions numèriques que utilitzem com a dreceres per conèixer la qualitat democràtica dels estats. Si ho pensem bé, qualsevol altra alternativa que volguéssim fer servir per arribar a aquest mateix objectiu resultaria molt més llarga i feixuga. Suposem, per exemple, que volem avaluar la qualitat democràtica de l'Estat espanyol nosaltres mateixos i ho volem fer d'una manera que sigui prou rigorosa i que els resultats siguin comprensibles per a un públic ampli.

En primer lloc, hauríem de llegir uns quants llibres de filosofia que

És molt habitual delegar l'avaluació de fenòmens socials a una autoritat a la qual atorguem, de manera implícita, certa reputació i coneixement especialitzat

tractin sobre la democràcia. Això ens ajudaria a allunyar-nos de prejudicis i biaixos que puguem tenir sobre el terme «democràcia» i ens permetria formar-nos una opinió més precisa sobre aquest concepte i quins elements són rellevants per determinar si un estat té una qualitat democràtica alta o baixa.

Un cop identificats aquests elements, caldria estar atents durant com a mínim un any a l'actualitat política del territori, consultar diferents diaris i fonts d'informació i anotar tot allò que creguem que pot influir en la seva qualitat democràtica. Idealment, hauríem de repetir aquest mateix procés en diversos estats per poder tenir una certa perspectiva a l'hora de jutjar tot la documentació que hem anat reunint.

I, finalment, hauríem de sistematitzar tota la informació recollida i establir un mètode per assignar una puntuació. Això ens permetria elaborar una classificació amb la qual podríem comparar els estats entre si. A partir d'aquí, podríem formular opinions més fonamentades sobre si un territori té una bona qualitat democràtica o no la té.

Els índexs de democràcia i la seva utilitat

Com que pot resultar complicat i laboriós avaluar per nosaltres mateixos la qualitat democràtica dels estats, per estalviar-nos temps acostumem a refiar-nos dels índexs de democràcia. N'hi ha diversos. A part del Democracy Index que elabora la revista londinenca *The Economist*, també existeixen, per posar algun altre exemple, els índexs de democràcia del grup Varieties of Democracy de la University of Gothenburg o l'índex Freedom in the World creat pel think tank estatunidenc Freedom House. En total, es calcula que actualment existeixen com a mínim catorze índexs de democràcia.¹

Per conèixer la qualitat democràtica d'un lloc concret, doncs, el més probable és que ens decanem per consultar algun d'aquests índexs en les seves respectives pàgines web. Normalment, tots els estats apareixen amb una puntuació numèrica associada al seu nivell de democràcia, que varia entre un nivell mínim i un nivell

màxim fàcilment comprensibles pel públic. Per exemple, els estats classificats per *The Economist* tenen una puntuació que va de zero a deu. Els que gaudeixen d'un nivell democràtic més alt obtenen una puntuació propera a deu, mentre que aquells amb una qualitat democràtica més baixa es troben prop del zero. Actualment, l'Estat espanyol es troba al voltant del vuit, pel qual *The Economist* el considera un estat bastant democràtic.

A més de la puntuació numèrica, sovint els territoris avaluats reben també una qualificació qualitativa. Per exemple, en el cas del rànquing de *The Economist*, els estats amb una puntuació superior al vuit són classificats com a «democràcies plenes», mentre que els que es troben entre sis i vuit són considerats «democràcies defectuoses». Els que tenen una puntuació inferior a sis es divideixen entre «règims híbrids» i, per sota d'aquests, «règims autoritaris». Des del primer any que *The Economist* va emetre el seu rànquing, el 2006, l'Estat espanyol ha estat qualificada com a «democràcia plena», excepte al 2021 que va rebre per primer i únic cop la qualificació de «democràcia defectuosa».

¹ COPPEDGE (et. al), «V-Dem Comparisons and Contrasts with Other Measurement Projects».

Tot aquest entramat d'indicadors internacionals consolidat en les darreres dècades ha estat qualificat com una nova «tecnologia de governança global»

Així doncs, la senzillesa i facilitat d'interpretació d'aquests índexs fan que siguin una eina molt útil per tenir una idea ràpida de la qualitat democràtica d'un territori. És per això que acostumem a confiar-hi. En certa manera, en comptes d'estar constantment examinant i escrutant el funcionament de democràcies com l'espanyola, el que fem és delegar la producció de tot aquest coneixement a experts que, des d'un despatx de Londres, emeten judicis en lloc nostre. Gràcies a això, ens deslliurem d'haver de fer el llarg procediment d'avaluar la democràcia pel nostre compte.

La cultura dels indicadors

En ple 2024 és molt habitual delegar l'avaluació de fenòmens socials a una autoritat a la qual atorguem, de manera implícita, certa reputació i coneixement especialitzat. Sense anar més lluny, sovint confiem en les estrelles que un restaurant té a Google Maps per fer-nos una idea de la seva qualitat. De manera similar, fem servir rànquings com l'U-Ranking o el Times Higher Education per escollir la universitat on cursar estudis.

I si volem saber la qualitat d'una pel·lícula, consultem les puntuacions de portals com IMDb o Filmaffinity.

Vivim immersos en una «cultura dels indicadors», ben arrelada a la nostra societat, que es pot explicar principalment per la intersecció de dos fenòmens. D'una banda, el progrés científic i els avenços tecnològics han permès generar mesures cada vegada més sofisticades sobre fenòmens socials. Disposem de millors eines per recollir i emmagatzemar informació, coneixem metodologies més eficaces per transformar aquesta informació en dades útils i tenim canals de comunicació més ràpids i avançats per difondre-les fàcilment al gran públic.

D'altra banda, en l'àmbit públic s'han adoptat algunes pràctiques pròpies del món empresarial per monitoritzar i sotmetre a la rendició de comptes a tot tipus d'entitats, com ara governs municipals, agències públiques i, evidentment, els estats. Això ha afavorit l'aparició progressiva d'indicadors que mesuren i classifiquen els ajuntaments segons la seva gestió de residus, les entitats emissores de deute segons la seva

capacitat per complir amb les seves obligacions de pagament, o els estats segons el seu nivell de democràcia.

A nivell internacional, l'afany de mesurar diverses característiques dels estats a través d'índexs es va popularitzar a partir dels anys 1990. Encara que ja existien algunes mesures quantitatives de la democràcia, s'utilitzaven principalment en l'àmbit acadèmic. Tanmateix, altres índexs, com el de *The Economist*, van sorgir en el context d'aquest *boom*. Molts d'aquests indicadors són àmpliament coneguts, com l'Índex de Desenvolupament Humà de l'ONU, l'Índex de Percepció de la Corrupció de Transparència Internacional o l'Ease of Doing Business del Banc Mundial.

La governança dels índexs internacionals

Tot aquest entramat d'indicadors internacionals consolidat en les darreres dècades ha estat qualificat com una nova «tecnologia de governança global».² Aquesta eina,

² DAVIS (et al.), «Indicators as a Technology of Global Governance».

Qui crea un índex sempre hi projecta una idea subjacent i estableix el que considera normativament acceptable o reprovable

sorgida dels avenços científics i socials, ha permès crear noves formes de coneixement, integrant-se en les institucions internacionals i les pràctiques administratives.

La influència d'aquests indicadors internacionals es pot observar a diari. Veiem com els estats estan constantment pendents de l'evolució de la seva posició en els rànquings dels Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS). Els bancs, a l'hora de prendre decisions d'inversió, avaluen la confiança i l'estabilitat d'un règim polític considerant indicadors de democràcia i fragilitat institucional. També observem com algunes comunitats autònomes espanyoles es mostren preocupades si obtenen puntuacions baixes en els rànquings europeus contra la corrupció.

No és sorprenent que aquest entramat institucional d'indicadors hagi aportat diversos beneficis. Un dels més importants, especialment en les relacions entre estats, és la generació d'un major coneixement del sistema internacional. Els estats disposen de més informació els uns sobre els altres. I disposar de més certesa sobre els nostres aliats i adversaris

tendeix a afavorir la confiança, l'estabilitat, l'intercanvi i el progrés.

Aquest món de dades ens permet estar més atents als nous reptes de la societat contemporània. Les noves dades produïdes per institucions internacionals, centres de recerca o entitats sense ànim de lucre han ajudat a destacar nous problemes socials, com les desigualtats de gènere o el canvi climàtic. A més, aquests indicadors també serveixen per donar senyals d'alarma, com quan estats com Polònia o Veneçuela veuen com la seva qualitat democràtica es deteriora ràpidament en pocs anys.

El caràcter normatiu dels índexs

No obstant això, els índexs internacionals no estan exempts de polèmica. Les crítiques que han rebut poden ser útils per avaluar-los de manera crítica, i fer que, així com els índexs monitoritzen el món social, nosaltres també tinguem més eines per monitoritzar els índexs. Això ens permet interpretar millor què significa que l'Estat espanyol millori o empitjori, o que pugi o baixi posicions en els rànquings de democràcia.

La crítica principal que es fa des del constructivisme social és que els indicadors internacionals són, en essència, «*eines de poder organitzacional que reflecteixen el món social i cultural dels actors i organitzacions que els creen*». ³ Qui crea un índex sempre hi projecta una idea subjacent i estableix el que considera normativament acceptable o reprovable. Per exemple, hi ha qui veu l'Índex de Freedom House com un instrument ideològic al servei de la política exterior nord-americana. ⁴ També hem vist crítiques recents als indicadors dels ODS, acusats de promoure una agenda globalista. ⁵

Relacionada amb aquesta primera crítica, n'hi ha una segona que argumenta que els índexs han acabat pensant per nosaltres, convertint-se en productors de «veritat». Segons l'antropòloga estatunidenca Sally Merry, «*inevitablement, aquests indicadors acaben substituint els fenòmens que estan mesurant, de manera que l'indicador en si, i no el fenomen,*

³ MERRY, *The Seductions of Quantification*.

⁴ TSYGANKOV; ALEXANDROVA, «Reaction to Freedom House report in Russia».

⁵ MCMICHAEL, «The shared humanity of global development».

Hi ha prou evidències per afirmar que, en els darrers anys, ha existit una certa preocupació en la política espanyola per les qualificacions de l'Estat en els rànquings internacionals

*esdevé el focus de l'acció social».*⁶ Dit d'una altra manera, ens preocupa més si un estat puja o baixa en un índex que no pas la reflexió crítica sobre el propi ideal. En el cas de la democràcia, els indicadors poden desplaçar la nostra capacitat de judici, i acabem acceptant acríticament que el que assenyalava l'índex és allò que cal millorar, sense qüestionar el propi ideal. Que els indicadors pensin per nosaltres es converteix així en un problema.

Un símil adequat per il·lustrar aquesta dissociació entre l'índex i el fenomen el trobem en l'àmbit educatiu. Quan estudiem una matèria, l'objectiu principal és aprendre —l'ideal. No obstant això, quan s'acosta un examen, l'estudiant sovint deixa de centrar-se en l'aprenentatge per focalitzar-se en maximitzar la seva nota —l'índex. I, com sabem, la nota d'un examen no sempre és un indicador fidel del coneixement real adquirit.

Els incentius dels índexs

De la mateixa manera que els alumnes actuen estratègicament davant

d'un examen, l'economia política ha estudiat el comportament estratègic dels estats davant dels rànquings internacionals.⁷ Si ho pensem bé, estar ben situat en un índex pot fer que les empreses vegin un estat com un lloc fiable per invertir-hi, els turistes el considerin atractiu per visitar i els treballadors qualificats l'identifiquin com un destí ideal per viure-hi. Atès que una bona posició en els índexs pot suposar importants guanys econòmics i reputacionals, això tendeix a generar una competència entre els estats.

Un exemple clar d'índex lligat a forts incentius econòmics és l'Índex d'Estats Fallits, ja que l'Agència dels EUA per al Desenvolupament Internacional distribueix els seus recursos d'ajuda segons la puntuació dels territoris en aquest indicador. Així, un estat africà pot rebre més o menys ajuda al desenvolupament en funció de la seva posició en l'índex.

Pel que fa als rànquings de democràcia, aquests solen generar importants incentius reputacionals. Hi ha prou evidències per afirmar que, en els

darrers anys, ha existit una certa preocupació en la política espanyola per les qualificacions de l'Estat en els rànquings internacionals. Un exemple rellevant és la creació de l'oficina Espanya Global, activa entre 2018 i 2021, impulsada pel govern espanyol amb la missió principal de millorar la imatge de l'Estat a l'exterior, amb un focus clar en els rànquings de democràcia.

Un altre aspecte destacable és el debat que aquests rànquings han generat dins la política espanyola. Després del 2017, era habitual veure unionistes i independentistes discutir sobre la interpretació dels rànquings per defensar, els uns, la solidesa de la democràcia espanyola, i els altres, la seva debilitat.⁸ De nou, aquestes discussions sovint prioritzen la posició en l'índex per sobre del debat sobre l'ideal democràtic en si mateix.

Diplomàcia i altres comportaments dels estats

Però més enllà de les qüestions sobre la interpretació dels índexs, els

6 MERRY, *The Seductions of Quantification*.

7 COOLEY; SNYDER, *Ranking the World: Grading States as a Tool of Global Governance*.

8 TORRES, «Global Spain vs. Catalan separatists: The ultimate PR battle».

Un altre comportament estratègic que poden emprendre els estats és fer ús de la maquinària diplomàtica per pressionar o persuadir a l'autoritat que elabora els índexs

forts incentius que aquests generen han donat lloc a situacions poc desitjables. I és que els estats no sempre es limiten a esperar passivament la seva puntuació i, després, queixar-se si no hi estan d'acord. De fet, poden mobilitzar recursos i actuar de manera estratègica per influir en els resultats.

Un tipus de comportament estratègic es coneix com a «engany al sistema», i el cas paradigmàtic és el de Geòrgia, que va aconseguir escalar 70 posicions en només dos anys a l'influent Ease of Doing Business Index del Banc Mundial. Ho va aconseguir mitjançant reformes cosmètiques en lleis i normes administratives, destinades a millorar la seva posició en l'índex, però que no es van traduir en canvis estructurals reals.⁹ Podríem dir, que Geòrgia va fer veure que millorava la seva capacitat de fer negocis, sense millorar-la del tot.

Un altre comportament estratègic que poden emprendre els estats és fer ús de la maquinària diplomàtica

per pressionar o persuadir a l'autoritat que elabora els índexs, amb l'objectiu de millorar la seva puntuació. Hi ha certa evidència que aquest tipus de pràctiques ha tingut lloc. Per exemple, el 2011, en plena repressió del règim de Bahrain contra manifestants favorables a la democràcia, el ministre de finances del país va visitar la Heritage Foundation a Washington, que elabora l'Economic Freedom Index, per reafirmar el compromís del govern bahrainí amb l'obertura econòmica, o podria ser el cas també de l'agència España Global, com ja hem vist anteriorment.¹⁰

Opinions disfressades de matemàtiques

També hem de reconèixer que els índexs no són, ni de bon tros, mesures perfectes. Lluny de ser objectius, aquestes mesures no són res més que «opinions disfressades de matemàtiques», com apunta Cathy O'Neil, autora del llibre amb el suggerent títol *Weapons of Math Destruction*.¹¹

Es tracta de mesures creades, la majoria d'elles, amb la voluntat de reflectir al més acurat possible algun aspecte del món social, però que no deixen de ser fallibles.

Un dels fracassos més estrepitosos que es recorden va ser el de les agències de qualificació de deute, com Moody's o Standard & Poor's, que el 2008 van qualificar amb bona nota actius financers tòxics, i van contribuir a l'esclat de la crisi financera mundial.¹² Aquest exemple ens recorda que els organismes que elaboren índexs sovint no tenen el nivell de transparència, objectivitat i independència que s'espera d'ells.

És molt probable, doncs, que la decisió del *The Economist* de millorar la qualitat democràtica de l'Estat espanyol el 2019 sigui fruit d'una certa arbitrietat i d'una falta de rigor en el procés de codificació. Sabem, per exemple, que l'indicador d'eleccions municipals va baixar el 2017, probablement a causa dels esdeveniments relacionats amb el referèndum

9 SCHUETH, «Assembling International Competitiveness: The Republic of Georgia, USAID, and the Doing Business Project».

10 COOLEY, «The emerging politics of international rankings and ratings: A framework for analysis».

11 O'NEIL, *Weapons of Math Destruction: How Big*

Data Increases Inequality and Threatens Democracy.

12 ABDEDAL; BLYTH, «Just who put you in charge? We did: CRAs and the politics of ratings».

d'independència de Catalunya, i que va tornar al seu nivell original el 2019.

El més destacable és que el motiu d'aquesta variació sembla no tenir relació directa amb el que realment vol mesurar l'indicador, és a dir, les eleccions municipals. Això posa de manifest una certa manca de validesa en l'elaboració de l'índex. També cal esmentar que, en intentar contactar amb *The Economist* per demanar més informació sobre aquestes fluctuacions, un servidor mai va rebre cap resposta, cosa que també exemplifica una falta de transparència.

Malgrat tot, els índexs coincideixen força

Amb tot el que s'ha exposat fins ara, el lector podria emportar-se la falsa impressió que els rànquings internacionals no tenen cap utilitat. No voldria pas tancar l'article amb aquesta sensació. És cert que els índexs sovint presenten deficiències quan els analitzem en detall. Tot i això, també és veritat que si els observem en perspectiva, ens ajuden a digerir la gran quantitat d'informació

que rebem i ens ofereixen una visió general de fenòmens complexos, com ara la democràcia.

Una manera de comprovar la seva utilitat seria comparar-los entre ells. Podem pensar que, si les puntuacions de qualitat democràtica que ofereix l'equip del *The Economist* al Regne Unit coincideixen força amb les de Freedom House als EUA o les de V-Dem a Suècia, això pot indicar que aquests índexs no estan tan desencaminats.

I el cert és que aquestes mesures mostren una considerable similitud entre si. Actualment, l'Estat espanyol ocupa la 23a posició en el rànquing del *The Economist* —de 167 països avaluats— la 24a en el de V-Dem —de 179— i la 38a en el de Freedom House —de 210 unitats polítiques. La correlació entre rànquings és elevada, cosa que significa que els estats que obtenen bones puntuacions en un índex solen fer-ho també en altres, i els que puntuen baix en un, sovint ho fan en la resta.

Així doncs, els índexs de democràcia ens ajuden a interpretar el món i ens alerten quan la qualitat democràtica

d'un estat es degrada significativament. No obstant això, hem de tenir en compte que són fal·libles i que poden estar influïts per pressions i interessos diversos, de manera que és important no delegar completament en ells la capacitat que pensin per nosaltres. ■

■ Bibliografia

ABDEDAL, Ramy; BLYTH, Mark. «Just who put you in charge? We did: CRAs and the politics of ratings». A COOLEY, Alexander; SNYDER, Jack. *Ranking the World: Grading States as a Tool of Global Governance*. Cambridge, MA: Cambridge University Press, 2015.

COPPEDGE, Michael (et. al). «V-Dem Comparisons and Contrasts with Other Measurement Projects» [en línia]. A *University of Gothenburg*, 2017. Disponible a: <www.v-dem.net>.

DAVIS, Kevin. E. (et al.) «Indicators as a Technology of Global Governance». A *Law and Society Review*, vol.46, núm. 1, pàg.71–104, 2012.

TSYGANKOV, Andrei; ALEXANDROVA, Lyudmila. «Reaction to Freedom House report in Russia». A *ITAR-TASS Daily*, de 2 de febrer de 2007.

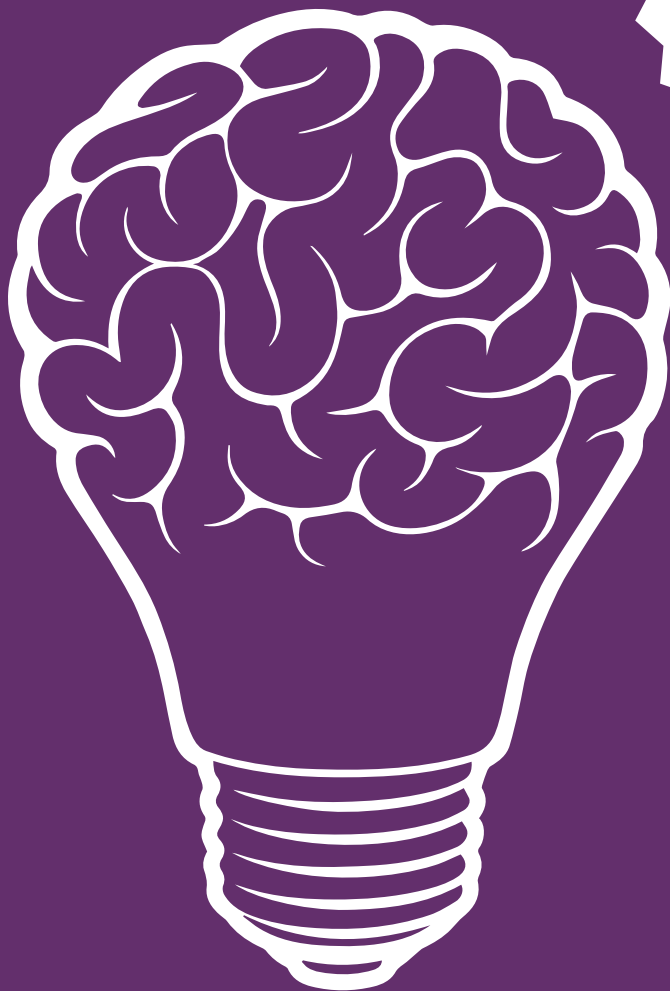
MCMICHAEL, Philip. «The shared humanity of global development». A *Globalizations*, núm. 14, pàg. 335-336, 2017.

MERRY, Sally E. *The Seductions of Quantification*. Chicago: University of Chicago Press. pàg. 12, 2016.

COOLEY, Alexander; SNYDER, Jack. *Ranking the World: Grading States as a Tool of Global Governance*. Cambridge, MA: Cambridge University Press, 2015.

KELLEY, Judith G.; SIMMONS, Beth A. *The Power of Global Performance Indicators*. Cambridge: Cambridge University Press, 2020.

TORRES, Diego. «Global Spain vs. Catalan separatists: The ultimate PR battle». A *Politico*, de 12 de febrer de 2019.

**DOTAT AMB
6.000 €
I LA PUBLICACIÓ
DE L'OBRA
GUANYADORA**

**TERMINI DE
PRESENTACIÓ
D'OBRES
ORIGINALS
15 D'ABRIL**

Premi d'assaig Irla 2025

Més informació:

www.irla.cat/premiassaig2025

Saldonar.

**FUNDACIÓ
IRLA**

navegador

La relació indissociable entre democràcia i feminisme: el cas dels EUA

vista prèvia >

L'última dècada s'ha caracteritzat a nivell global per una tendència de retrocés democràtic. L'arribada al poder de Donald Trump el 2017 als EUA va institucionalitzar unes polítiques conservadores que limitaven els drets de les dones i d'altres grups de la població, basades en bona mesura en un relat antifeminista. L'enfortiment de les xarxes de suport entre dones i activistes, el reforçament del discurs feminista i la defensa dels drets de les dones han esdevingut part imprescindible de la lluita per capgirar aquesta deriva d'afebliment de la democràcia, als EUA i arreu.

Marina Muñoz Puig

Investigadora en gènere i política

@marinampuig

L'arribada de Donald Trump a la presidència dels EUA el gener de 2017 va suposar una amenaça als drets i llibertats de les dones, del col·lectiu LGBTI+, de les persones radicalitzades i de les persones migrants.¹ Els atacs cap a les polítiques d'igualtat de gènere i als drets de les persones LGTBI+ són elements constitutius de l'actual onada d'autocratització que està ocorrent a diversos estats del món.² Aquest retrocés en drets que s'està produint en democràcies establertes, i també en autocràcies electorals³, suposa un procés de desdemocratització de la societat, així com una amenaça directa a la qualitat de la democràcia.⁴

L'arribada de Trump al poder és un exemple d'una tendència general. La darrera dècada ha estat marcada per

1 KAUL, «The misogyny of authoritarians in contemporary democracies».

2 VIDA, «The gendered politics of crises and de-democratization».

3 «La característica principal d'aquests règims híbrids és que combinen l'aparença d'eleccions democràtiques amb la repressió autocràtica». Exemples d'autocràcies electorals són la Rússia de Putin o la Turquia d'Erdoğan. Vegeu: ONG, «Opposing Power: Building Opposition Alliances in Electoral Autocracies».

4 ROGGE BAND; KRIZSÁN, «Autocratization and gender politics».

una onada de retrocés democràtic arreu del món, provocada a conseqüència del descontentament amb la democràcia liberal, la disminució en els nivells de participació política i de confiança en el sistema polític, així com per l'erosió del sistema tradicional de partits.⁵

Els estudis de desdemocratització, però, no sempre han tingut en compte les implicacions del retrocés democràtic pel que fa a les polítiques d'igualtat. Tot i que els atacs cap als drets de les dones i les persones LGBTI+ no són una qüestió únicament feminista, sinó un indicador d'aquest procés de desdemocratització global.⁶ A més, són un recordatori de la fragilitat dels drets aconseguits, ja que són objecte de disputa entre forces conservadores que volen preservar l'estatu quo i grups progressistes.

La democràcia implica un procés constant, disputat i inacabat de de-

5 ROGGE BAND; KRIZSÁN, «Democratic backsliding and backlash against women's rights: Understanding the current challenges for feminist politics».

6 VIDA, «The gendered politics of crises and de-democratization».

mocratització,⁷ un procés de construcció en què el feminisme hi juga un paper fonamental en qüestionar el repartiment desigual del poder en l'àmbit polític, social o econòmic. Així doncs, analitzar el retrocés democràtic des d'una perspectiva feminista és indispensable i ens obliga a revisar quines qüestions estan sent disputades, així com les conseqüències que se'n deriven. Per tant, esdevé necessari posar l'atenció sobre com ha evolucionat la lluita pels drets durant la dècada 2010-2020 i analitzar les restriccions en l'exercici de drets sexuals i reproductius; els canvis en la legislació contra la violència masclista; els discursos que promouen models de família heteronuclears, contra la igualtat del gènere i els drets del col·lectiu LGTBI+ o a la limitació de la participació política en l'esfera pública d'activistes feministes i per altres causes socials.⁸ També, esdevé imprescindible d'analitzar com aquest escenari afecta les activistes feministes, tant

7 LOMBARDO; CARAVANTES; DÍAZ-FERNÁNDEZ, «Democracy and feminist politics: a crucial relationship».

8 ROGGE BAND; KRIZSÁN, «Democratic backsliding and backlash against women's rights: Understanding the current challenges for feminist politics».

Els estudis acadèmics han posat de manifest com les autocràcies aparentment fan polítiques per millorar les vides de les dones, mentre a la vegada restringeixen els seus drets o els buiden de contingut

dins com fora de les institucions polítiques, i com resisteixen als processos de desdemocratització.

Així doncs, aquest article es proposa de mostrar la importància de la relació entre democràcia i feminisme posant el focus en els EUA. Per fer-ho, un primer apartat se centrarà a presentar de quin manera s'utilitza el gènere en processos de retrocés democràtic, i quines conseqüències té pel que fa als drets de les dones. En un segon apartat es posarà l'èmfasi en les pràctiques feministes que confronten aquesta ofensiva anti drets. Per últim, es conclourà amb uns apunts sobre el feminisme com a força democratitzadora.

Els EUA: una democràcia en disputa

La victòria de Donald Trump a les eleccions presidencials de 2016 suposava una amenaça per als drets de les dones, de les minories racials, de les persones LGBTI+ i de les persones migrants, en tant que qüestionava la noció sobre qui forma part de la comunitat política i quins són els drets de participació dels diferents

grups socials.⁹ A més, va suposar un crit d'alerta per a gran part de la ciutadania que confiava en la resiliència de les institucions democràtiques del país. Des d'aleshores, han tingut lloc diferents esdeveniments que han posat l'atenció en l'estat de la democràcia dels EUA, com ara la insurrecció al Capitoli el 6 de gener de 2020 o un Partit Republicà cada vegada més influenciat per la seva facció d'extrema dreta.¹⁰ Unes pors que vuit anys més tard no s'han esvaït, i que han estat presents durant la campanya electoral i es mantenen després de la nova victòria de Trump a la presidència d'EUA.¹¹

Trump ha estat definit com un líder autocràtic, que fa ús d'un llenguatge obertament misogin,¹² i que durant el seu primer mandat va qüestionar obertament els drets de les dones i del col·lectiu LGBTI+. Un mandat

9 MURIB, «Backlash, intersectionality, and Trumpism».

10 BRECHENMACHER; JONES, «Beyond the Women's March: Women's rights and mobilization in the U.S. democracy movement».

11 LEVITZ, «Yes, it's still fair to call Trump a threat to democracy».

12 KAUL, «The misogyny of authoritarians in contemporary democracies».

caracteritzat per elements que es donen en processos d'autocratització amb conseqüències per a les polítiques d'igualtat de gènere.

Els estudis acadèmics han posat de manifest com les autocràcies aparentment fan polítiques per millorar les vides de les dones, a la vegada que restringeixen els seus drets o els buiden de contingut.¹³ Per exemple, s'impulsa la figura de les dones i se les assigna a posicions de lideratge rellevants, tot i que sovint simbòliques, en les quals promocionen iniciatives per a les dones. És el cas d'Ivanka Trump, filla del magnat nord-americà, la qual va ser escollida per a liderar el programa «Women's Global Development and Prosperity Initiative» [Iniciativa global per al desenvolupament i prosperitat de les dones], que tenia l'objectiu d'empoderar dones de països del sud global. Una acció simbòlica amb molt poca incidència real. L'abast d'aquestes iniciatives sol ser limitat, perquè no s'hi destinen recursos suficients, o no inclouen qüestions que vagin a l'arrel de les discriminacions que

13 ROGGE BAND; KRIZSÁN, «Autocratization and gender politics».

En contextos de retrocés democràtic s'ha observat un augment de la violència contra les dones en l'àmbit de la política, ja siguin representants electes, activistes o periodistes

pateixen les dones, com la violència masclista o la desigualtat de gènere en el treball de cures no remunerades.¹⁴

Així mateix, les autocràcies també aproven lleis relacionades amb la violència masclista però molt limitades o sense adreçar la desigualtat estructural entre homes i dones que dona lloc a aquestes violències.¹⁵ Per exemple, el Departament de Justícia de l'administració Trump va canviar la definició de violència domèstica limitant els actes que conformen la violència i, per tant, rebaixant el tipus penal d'aquestes. Com també, va eliminar de la definició de violència de gènere les dinàmiques de poder existents en aquest tipus de violències.¹⁶

L'existència de polítiques pels drets de les dones en les autocràcies no implica que les dones obtinguin drets. De fet, segueixen mostrant oposició als avenços del feminisme

14 Ibídem.

15 ROGGE BAND; KRIZ SÁN, «Autocratization and gender politics».

16 NANASI, «The Trump Administration quietly changed the definition of domestic violence and we have no idea what for».

a través de projectes d'estat que reforcen l'heteronormativitat i els models de família nuclears. Això passa per controlar els cossos de les dones, confinant-los a la maternitat i, per tant, a l'espai privat de la família i les cures no remunerades. En aquest sentit, la nominació de Trump de tres jutges ultraconservadors per al Tribunal Suprem va suposar la revocació de la històrica sentència Roe vs Wade, la qual legalitzava el dret a l'avortament a tot el país.¹⁷ D'aquesta manera l'exercici del dret a l'avortament esdevenia més difícil i posava en perill la vida de milions de dones, sobretot de dones racialitzades i de classe baixa, que tenen més dificultats per accedir a serveis de salut.¹⁸

L'ofensiva contra els drets de les dones i les llibertats sexuals també es dona en l'àmbit del coneixement, a través de la prohibició de la recerca i l'ensenyament sobre qüestions relacionades amb la igualtat de gènere, o amb la persecució d'investigadores sobre aquests temes. Ahora, es

17 LIPTACK, «In 6-to-3 ruling, supreme court ends nearly 50 years of abortion rights».

18 PLANNED PARENHOOD, «Roe vs. Wade ha sido anulado. Ahora cada estado tiene el derecho de prohibir el aborto».

promociona i s'institucionalitza un coneixement que difon idees sobre els rols de gènere en la família tradicional.¹⁹ Així, veiem com programes d'estudis de gènere o estudis racials deixen de rebre finançament o són prohibits per llei.²⁰

Per últim, en contextos de retrocés democràtic s'ha observat un augment de la violència contra les dones en l'àmbit de la política, ja siguin representants electes, activistes o periodistes. En aquest escenari, les dones que representen els interessos d'aquest grup social estan més exposades a patir violència física, sexual, psicològica i semiòtica,²¹ així com violència estatal per l'omissió d'investigació o de càstig sobre aquests actes violents.²² Un estudi apunta a un increment d'aquesta violència sobretot dirigida a representants polítics dones, minories racials, minories religioses i persones LGBTI+.

19 ROGGE BAND; KRIZ SÁN, «Autocratization and gender politics».

20 CINEAS, «Florida has launched an "unparalleled" assault on higher education».

21 KROOK, «Violence against women in politics».

22 HAWKESWORTH, «Visibility politics: theorizing racialized gendering, homosociality, and the feminicidal state».

El compromís del feminisme amb la lluita contra les exclusions el converteix en un escut de contenció contra processos d'autocratització

que han rebut violència expressada en termes misògins, racistes, religiosos o homòfobs.²³ Així mateix es restringeix la participació política en l'espai públic sobretot a organitzacions feministes i LGBTI+, que són objecte d'hostilitat i d'agressions per part de l'estat mateix o d'organitzacions de dretes.²⁴ Exemples des del 2016 són les dures crítiques i la violència que han rebut participants en les *Women's March* o els jugadors de la NFL al mostrar solidaritat amb el *Black Lives Matter*.²⁵

Democràcia i feminisme: una oportunitat per a la resistència

Democràcia i feminisme són dues tradicions que comparteixen moltes preocupacions, però que alhora tenen una relació complicada, ja que no va ser fins al segle XIX que es va considerar de manera seriosa el perquè de l'exclusió de les dones en l'esfera política. La democràcia,

23 RAMACHANDRAN (et al), «Intimidation of state and local officerholders. The threat to democracy».

24 ROGGE BAND; KRIZSÁN, «Autocratization and gender politics».

25 MURIB, «Backlash, intersectionality, and Trumpism».

tant pel que fa a la teoria com a la pràctica, està en constant evolució, sobretot pel que fa a la participació democràtica i a la igualtat política, dues qüestions en les quals ha contribuït força el feminisme, informant sobre pràctiques democràtiques tant en les institucions com en espais informals de participació.²⁶

El compromís del feminisme amb la lluita contra les exclusions el converteix en un escut de contenció contra processos d'autocratització, especialment quan la ideologia antigènere n'és un element important. Així doncs, els grups feministes són presents en aquests contextos en què institucions democràtiques segueixen funcionant, però no compleixen amb la rendició de comptes davant la ciutadania, amb la representació democràtica i amb els drets humans.

Així, als EUA la resistència feminista va confrontar l'expansió de la misogínia, l'odi i la masculinitat tòxica, contraposant-la a una visió d'un futur feminista, basat en la inclusió i l'equitat de gènere i racial.²⁷ Aquesta

26 SQUIRES, «Feminism and democracy».

27 TOBIAS, «Donald Trump, the resistance, and the

resistència feminista a l'onada de restricció de drets i llibertats es va donar en diferents formes.

En un primer lloc, l'augment de les protestes contra Trump des del primer dia del seu mandat. El gener de 2017 les feministes van organitzar la *Women's March*, una manifestació per mostrar la resistència a l'administració Trump, la seva ideologia i les seves polítiques. La protesta va ser seguida per milions de persones en diferents ciutats arreu del país, però també en d'altres llocs del món. La *Women's March* suposava el renaixement del moviment feminista al país, el qual s'oposava al sexisme, al racisme i a l'odi imperant durant la campanya electoral de Trump. Les organitzadores i participants rebutjaven la por, l'odi, la divisió i la toxicitat que havien estat claus en l'elecció de Trump com a president.²⁸

Un dels principis que va guiar aquesta manifestació va ser el següent: «*Els drets de les dones són*

queering of democracy».

28 DESMOND-HARRIS, «The Women's March is more than an anti-Trump protest. Here's what participants want».

Organitzacions que treballaven pel dret a l'avortament van modificar el seu discurs, que fins aleshores només se centrava en els drets sexuals i reproductius, per un discurs on es relacionaven aquests drets amb la democràcia

drets humans, i els drets humans són drets de les dones». D'aquesta manera, l'ús d'un discurs de drets humans va contribuir a generar un suport ampli a la protesta. De fet, aquest discurs basat en els drets humans va permetre desenvolupar els principis de la *Women's March* fonamentats en una «visió de govern basat en la llibertat i la justícia per a tothom». ²⁹ A més, també va permetre la creació de solidaritat interseccional entre diferents grups socials. I, en aquest sentit, es va poder construir una agenda política que incloïa qüestions com la fi de la brutalitat policial, el reconeixement del treball de cures, els drets laborals o l'expansió dels drets reproductius i de les persones LGBTI+, migrants i refugiades. ³⁰

Així mateix, organitzacions que treballaven pel dret a l'avortament van modificar el seu discurs, que fins aleshores només se centrava en els drets sexuals i reproductius, per un discurs on es relacionaven

aquests drets amb la democràcia, com a conseqüència d'observar com en aquest retrocés democràtic s'avançava cap a restriccions més dures a l'avortament. ³¹ També, organitzacions en l'àmbit de la justícia reproductiva han creat aliances amb organitzacions LGBTI+ per tal de construir estratègies per aconseguir els objectius polítics comuns, i alhora fer front als adversaris compartits. ³²

Tanmateix, grups de dones es van mobilitzar per demanar a les persones que votessin i en contra de les restriccions al dret de vot. A més, també van mobilitzar-se per ajudar els demòcrates a recuperar el control de la Cambra de Representants el 2018. D'aquesta manera, van reclutar centenars de dones candidates que es presentaven per primera vegada al càrrec. ³³ La creació d'aquestes xarxes per

aconseguir més dones electes en totes les institucions polítiques va resultar en xifres rècord de dones que s'hi presentaven, passant de 273 el 2016 a 476 el 2018, i de 102 elegides el 2018 respecte de les 83 de 2016, una fita històrica per a la representació política de les dones als EUA. De fet, no només es va aconseguir el major nombre de dones electes, també de representants LGBTI+ i de persones racialitzades. Tot i això, encara queda feina per fer per aconseguir unes institucions polítiques que reflecteixin la diversitat de la seva ciutadania. ³⁴

El feminisme com a força democratitzadora

Aquest article ha posat de manifest la relació indissociable entre democràcia i feminisme, posant de manifest com el retrocés democràtic que es viu en molts estats i la reclusa en drets de les dones van plegats. També, s'ha apuntat on els processos de desdemocratització no són només una amenaça als drets

29 TOBIAS, «Donald Trump, the resistance, and the queering of democracy».

30 DESMOND-HARRIS, «The Women's March is more than an anti-Trump protest. Here's what participants want».

31 BRECHENMACHER; JONES, «Beyond the women's March: Women's rights and mobilization in the U.S. democracy movement».

32 PRINCE, «Queering reproductive justice in the Trump era: A note to political intersectionality».

33 BRECHENMACHER; JONES, «Beyond the women's March: Women's rights and mobilization in the U.S. democracy movement».

34 DITTMAR, «Unfinished business: Women running in 2018 and beyond».

Els processos de desdemocratització no són només una amenaça als drets de les dones, sinó també als drets i llibertats del col·lectiu LGBTI+, de les persones racialitzades i de les persones migrants

de les dones, sinó també als drets i llibertats del col·lectiu LGBTI+, de les persones racialitzades i de les persones migrants.

Tot i això, l'article ha mostrat la importància d'una societat civil organitzada per fer front a les forces que volen mantenir les jerarquies socials i l'exclusió de la vida política de determinats grups. Així, hem vist com una política feminista és una força democratitzadora que posa en el centre el bé comú, teixeix aliances amb d'altres organitzacions i combat les desigualtats basades no només en el gènere, sinó també en la sexualitat, la classe o la raça. Així, la política feminista realitza una funció indispensable per a la democràcia, com és l'escrutini del poder, ser la garant de drets i l'exigència del compliment d'aquests drets.³⁵ ■

35 LOMBARDO; CARAVANTES; DÍAZ-FERNÁNDEZ, «Democracy and feminist politics: a crucial relationship».

■ Bibliografia

- BRECHENMACHER, Saskia; JONES, Erin. «Beyond the women's March: Women's rights and mobilization in the U.S. democracy movement». A *On the Front Lines: Women's Mobilization for Democracy in an Era of Backsliding*, 2024.
- CINEAS, Fabiola. «Florida has launched an "unparalleled" assault on higher education» [en línia]. A *Vox*, de 2 de juny de 2023. Disponible a: <www.vox.com>.
- DITTMAR, Kelly. «Unfinished business: Women running in 2018 and beyond». A *Center for American Women and Politics*, 2019.
- DESMOND-HARRIS, Jenné. «The Women's March is more than an anti-Trump protest. Here's what participants want» [en línia]. A *Vox*, de 5 d'abril de 2023. Disponible a: <www.vox.com>.
- HAWKESWORTH, Mary. «Visibility politics: Theorizing racialized gendering, homosociality, and the feminicidal state». A *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, vol. 45, núm. 2, pàg. 311-319, 2020.
- KAUL, Nitasha. «The misogyny of authoritarians in contemporary democracies». A *International Studies Review*, núm. 23, pàg. 1619-1645, 2021.
- KROOK, Mona Lena. *Violence against women in politics*. Oxford: Oxford University Press, 2020.
- LEVITZ, Eric. «Yes, it's still fair to call Trump a threat to democracy» [en línia]. A *Vox*, de 14 de juliol de 2024. Disponible a: <www.vox.com>.
- LIPTACK, Adam. «In 6-to-3 ruling, supreme court ends nearly 50 years of abortion rights» [en línia]. A *The New York Times*, de 24 de juny de 2022. Disponible a: <www.nytimes.com>.
- LOMBARDO, Emanuela; CARAVANTES, Paloma; DÍAZ-FERNÁNDEZ, Silvia. «Democracy and feminisit politics: a crucial relationship» [en línia]. A *Género y Política*, de 21 de gener de 2017. Disponible a: <www.geypo.es>.
- MURIB, Zein. «Backlash, intersectionality, and Trumpism». A *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, vol. 45, núm. 2, pàg. 295-302, 2020.
- NANASI, Natalie. «The Trump Administration quietly changed the definition of domestic violence and we have no idea what for» [en línia]. A *State*, de 21 de gener de 2019. Disponible a: <www.slate.com>.
- ONG, Elvin. «Opposing Power: Building Opposition Alliances in Electoral Autocracies». A *University of Michigan Press*, 2022.
- PLANNED PARENHOOD. «Roe vs. Wade ha sido anulado. Ahora cada estado tiene el derecho de prohibir el aborto» [en línia]. Disponible a: <www.plannedparenthoodaction.org>.
- PRINCE, Kimala. «Queering reproductive justice in the Trump era: A note to political intersectionality». A *Politics and Gender*, pàg. 581-601, 2018.
- RAMACHANDRAN, Gowri (et al). «Intimidation of state and local officerholders. The Threat to democracy». A *Brenna Center for Justice*, 2024.
- ROGGEBAND, Conny; KRIZSÁN, Andrea. «Autocratization and gender politics». A *The Routledge Handbook of Autocratization*, 2024.
- ROGGEBAND, Conny; KRIZSAN, Andrea. «Democratic backsliding and backlash against women's rights: Understanding the current challenges for feminist politics». A *UN Women*, Expert group meeting, sixty-fourth session of the Commission on the Status of Women (CSW 64), 'Beijing +25: Current context, emerging issues and prospects for gender equality and women's rights'. Nova York, 25-26 setembre 2019.
- SQUIRES, Judith. «Feminism and democracy». A *The Wiley-Blackwell Companion to Political Sociology*, 2012.
- TOBIAS, Sarah. «Donald Trump, the resistance, and the queering of democracy». A *Signs: Journal of Women in Culture and Society*, vol. 48, 2023.
- VIDA, Bianka. «The gendered politics of crises and de-democratization». A *ECPR Press*, 2022.
- WOLBRECHT, Christina; CASSESE, Erin. «President Trump's appeals to women show that the more things change, the more they stay the same» [en línia]. A *Center for American Women and Politics*, de 2 de novembre de 2020. Disponible a: <www.cawp.rutgers.edu>.

fòrum

Simona Levi

“Els governs aspiren a regular internet, però no s'atreveixen amb les grans multinacionals tecnològiques”

Una conversa amb Raül Romeva

Simona Levi (Torí, 1966) és una veu referencial de l'activisme i els moviments socials en l'àmbit de la llibertat d'expressió, els drets digitals i el programari lliure. Establerta a Barcelona des dels anys 1990 i nacionalitzada el 2014, Levi ha impulsat la plataforma ciutadana Xnet i dirigeix el curs de postgrau universitari en Tecnopolítica i Drets a l'Era Digital a la UB. Les seves aportacions han estat claus per a l'articulació d'un discurs crític entorn d'internet i les xarxes socials, dos conceptes que ella vol separar de manera radical: *«Internet no només és una eina revolucionària, sinó que a més ens suggereix altres maneres de pensar la política. Ara bé, les xarxes socials mainstream són eines de grans corporacions i són extremadament tòxiques»*, afirma.

El darrer llibre de Levi és *Digitalització democràtica* (Raig Verd, 2024), un assaig que té com a objectiu posar al centre el concepte de sobirania digital per a les persones. I a l'hora de parlar de sobirania, de drets, d'infoxicació i de xarxes socials, la trobada amb Raül Romeva (Madrid, 1971) resulta especialment estimulante. Romeva, president de

la Fundació Irla després d'agafar aquest 2024 el relleu de Joan Manuel Tresserras, és economista, doble doctor —en Relacions Internacionals i en Ciències de l'Educació i l'Esport— i va ser conseller d'Afers Exteriors, Relacions Institucionals i Transparència de la Generalitat de Catalunya per ERC entre 2016 i 2017, càrrec del qual va ser destituït en aplicació de l'article 155. Empronat entre 2017 i 2021 per la seva participació en el govern organitzador del referèndum de l'1 d'Octubre, entre els seus àmbits d'interès hi ha la construcció de la pau, la resolució de conflictes i el republicanisme. *«Amb les xarxes socials, les trinxeres que abans eren territorials avui són globals»*, reflexiona Romeva.

Amb Levi i Romeva parlem de drets digitals, de sobirania en l'era d'internet, del negoci de les *fake news*, dels reptes de les esquerres davant l'era digital i del paper que han de jugar les administracions per garantir drets davant de les grans empreses tecnològiques. Dels anys del 15-M a l'edat d'or de les notícies falses, tots dos coincideixen en la potencialitat d'internet com a vector de transformació social.

Roger Palà > En quinze anys hem passat de considerar internet i les xarxes socials com una eina amb un gran potencial de transformació a assenyalar-ne els riscos i els usos que en fa l'extrema dreta. Què ha passat?

Raül Romeva > Al principi les xarxes van ser un canal per a actors que no tenien accés al poder clàssic dels grans grups de comunicació. En el moment en què les xarxes comencen a demostrar que tenen capacitat d'influir, el poder econòmic també hi vol entrar. Això demostra que les mateixes eines poden servir per fer revolucions i al mateix per provocar idiotitzacions col·lectives.

Simona Levi > Per a mi és fonamental diferenciar entre internet i les xarxes socials. Són dues coses diferents. Quan organitzàvem el 15-M, ja ho fèiem amb tota consciència que Facebook era una porqueria. I teníem el debat entre limitar el nostre impacte, o 'hackejar' unes eines tòxiques per donar-hi un ús transformador. Continuo pensant que internet no només és una eina revolucionària, sinó que a més ens suggereix altres maneres de pensar la política. Ara

Levi > Les xarxes socials *mainstream* són eines de grans corporacions i són extremadament tòxiques

bé, les xarxes socials *mainstream* són eines de grans corporacions i són extremadament tòxiques. Les xarxes no són àgores, sinó centres comercials. I són les institucions les que han de tenir la responsabilitat que no tot sigui un centre comercial i que hi hagi alternatives eficients, útils i sanes per impedir que aquests negocis violin drets consolidats.

Roger Palà > És realment internet una eina revolucionària?

Simona Levi > Hi ha un relat intencionat per criminalitzar internet, i aquesta és una narrativa que interessa molt al poder, perquè facilita la limitació de la llibertat d'expressió a partir d'un hipotètic mal ús. Fixem-nos què va passar amb la impremta. La seva creació va ser molt criticada. Fins i tot va aparèixer un manifest calvinista que deia que el llibre seria un desastre, perquè hi hauria tanta informació que al final acabaríem tots infocicats. No hem de repetir els mateixos errors: la tecnologia de la impremta ha estat fonamental per a la democratització i per a sortir de la ignorància. Una altra cosa és que aquesta mateixa tecnologia també va servir per imprimir el

Mein Kampf. Així, veiem com els governs aspiren a regular internet, però no s'atreveixen a qüestionar el rol de les grans multinacionals tecnològiques, les denominades *Big Tech*. Així és com hem deixat en mans de Google la digitalització de tots els serveis essencials dels països.

Roger Palà > En Raül parlava d'idiotitzacions col·lectives. El teu darrer llibre es titula precisament *Idiota!*, i parteix de la idea del respecte com a pilar fonamental de les societats. L'etimologia original del terme, en la Grècia clàssica, feia referència a aquells que es desentenien de les necessitats col·lectives. En quin grau d'idiotització ens trobem?

Raül Romeva > Avui tenim més capacitat que mai de saber què passa a qualsevol lloc del món, i això ens hauria de donar una certa consciència col·lectiva. En canvi, vivim més a la trinxera que mai. Amb les xarxes socials, aquestes trinxeres que abans eren territorials avui són globals i ideològiques. I s'incentiva per sobre de tot el jo contra el col·lectiu. Aquest desentendre's del bé col·lectiu és la nèmese de la mentalitat republicana.

Roger Palà > *The Economist* publica un índex sobre qualitat democràtica. El 2023, només 24 estats del món van ser qualificats de «democràcia plena». Què ha de tenir una democràcia per ser plena?

Simona Levi > Crec que *The Economist* és massa optimista, perquè en la seva llista de democràcies plenes hi ha l'Estat espanyol, que clarament no ho és, per molt que estiguem millor que a molts altres llocs. Però no només en aquest cas. Molts altres estats, com per exemple Itàlia, no són democràcies plenes per raons de corrupció o per un passat històric del qual encara no han fet net.

Raül Romeva > La democràcia no es pot valorar només en clau formalista. Votar està molt bé, però hi ha molts llocs on es vota i no podem dir que siguin democràcies, sinó que el vot és una formalitat que legitima un determinat poder. Tot poder institucional, perquè pugui ser considerat democràtic, ha de tenir un contrapoder que pugui vigilar-lo en termes de bé comú. Aquest element és el que determina si la qualitat democràtica és alta o baixa. Si no hi ha un control ciutadà sobre les institucions,

òbviament no hi ha democràcia. Però si tampoc hi ha un control de les institucions cap al que passa fora, per exemple cap als interessos privats, tampoc n'hi ha. Tan poca democràcia és aquella en què la iniciativa privada no té cap control institucional, com aquelles societats en què les institucions no tenen cap escrúpol a l'hora d'imposar el seu criteri de forma totalitària.

Roger Palà > Fins a quin punt les eines digitals ens faciliten repensar la democràcia?

Simona Levi > Primer, ens resolen alguns problemes de transparència institucional. Però també fan més fàcil que la ciutadania tingui veu i que la seva vigilància sobre les institucions sigui més eficient. Internet ens permet organitzar-nos i gestionar millor les competències d'aquesta societat civil. Es tracta de socialitzar el coneixement. Les administracions i, sobretot, els partits polítics han de valorar aquesta potencialitat. Les institucions podrien ser corretja de transmissió del coneixement i de les solucions generades per la societat civil, més que no pas menjar-se-les i digerir-les.

Raül Romeva > Per una raó quantitativa, sempre hi ha molt més coneixement fora que dins de la institució. I aquesta institució pot ser un sindicat, pot ser un partit o pot ser un govern. Com fem que, gràcies a internet, tot aquest gran coneixement que hi ha fora també pugui entrar a dins de les institucions i que puguin beneficiar-se'n per fer bé la seva feina? No es tracta només de posar càmeres al Parlament o al ple de l'Ajuntament. També cal implementar els mecanismes que permetin que a l'hora de construir allò que s'ha de votar, el procés sigui molt

Levi > El capitalisme és el factor primordial de la idiotització. No culpis la gent i no culpis internet: culpa el poder

més ric i matisat i que el resultat final no representi només als qui són dins del Parlament o tenen poder per fer de lobby.

Roger Palà > Darrerament, es parla de l'impacte negatiu que pot tenir la Intel·ligència Artificial en un context de notícies enganyoses i de desinformació. Quines possibilitats de regular-la hi ha, tant a nivell local com a nivell més global?

Simona Levi > Soc totalment favorable a la Intel·ligència Artificial. És una eina que podria servir perquè tothom treballés menys, en comptes d'utilitzar-la justament a l'inrevés. Si treballem menys tindrem temps per formar-nos, informar-nos, pensar, intervenir socialment... Crec que el capitalisme és el factor primordial de la idiotització. No culpis la gent i no culpis internet: culpa el poder. Sobre la regulació: més que fer lleis noves, hem de veure si els negocis que hi ha al voltant de la Intel·ligència Artificial estan respectant les lleis que ja existeixen. I la resposta és no. Perquè les grans corporacions tecnològiques ja estan violant la privacitat. El que ens cal és una Intel·ligència Artificial de codi obert i auditable.

Raül Romeva > El debat sobre aquesta eina ens obre una altra derivada: que una cosa es pugui fer no vol dir necessàriament que s'hagi de fer. Hi ha coses que, per molt que tècnicament es puguin fer, si socialment, políticament, moralment i ecològicament no convé fer-les, cal posar els mecanismes perquè així sigui. La Intel·ligència Artificial no té moral: són les persones que la fem servir les que sí que en tenim. És evident que tard o alhora s'haurà de regular. Sobretot, quan qui es beneficia de la no regulació sempre són uns i els perjudicats són els sectors més fràgils. Que Elon Musk sigui el propietari de X no és casualitat. Al final, la tecnologia, per molt que tècnicament pugui ser neutra, mai acaba sent utilitzada de manera neutra.

Roger Palà > Una de les idees claus de l'esquerra és la intervenció sobre el mercat. Però la tecnologia sovint avança més de pressa que les mateixes legislacions.

Simona Levi > Està bé que tinguem una regulació, però s'ha de treballar de manera intel·ligent, perquè un excés de regulació també pot

Romeva > La sobrerregulació pot acabar provocant la pèrdua de la confiança en les institucions, i això és perillós

ser perjudicial, ja que pot limitar la proliferació d'eines més obertes. Un exemple és el reglament de protecció de dades: una normativa ideada amb objectius lloables, la implementació institucional de la qual ha estat molt desafortunada. Amb l'argument de la protecció de dades, per exemple, ara hi ha qui intenta amagar la corrupció o esborrar la memòria històrica. I no és una qüestió de la mateixa llei, sinó de la implementació institucional que se n'està fent. La llei, que va ser defensada per la societat civil, és avançada i protegeix les llibertats. Però la institució l'ha transformada en un tràmit burocràtic farragós, per la qual cosa la gent odia la protecció de dades, quan hauria de ser tot el contrari.

Roger Palà > Qui més n'està pervertint els principis, doncs, són les mateixes institucions?

Simona Levi > Poso un exemple perquè s'entengui. És una absurditat que una escola hagi de demanar cada any el permís a les famílies per fer fotos de les seves filles i fills a l'interior del centre: amb un cop que ho faci n'hi hauria prou. La llei no diu que hagi de ser així. En canvi,

les institucions demanen, invocant la llei de protecció de dades, que els centres validin el tema cada any creant molta burocràcia i gestions per a ells i les famílies. Això no és la llei, és una lectura perversa que n'ha fet la institució.

Raül Romeva > Aquest és un exemple que la sobrerregulació no necessàriament és més garantista. De vegades creiem que per defensar drets i llibertats hem de regular, regular, regular... I hi ha cops que passa justament el contrari. La sobrerregulació pot acabar provocant la pèrdua de la confiança en les institucions, i això és perillós. Quan tens la sensació que l'administració desconfia de tu i, per tant, t'ha de controlar, això no genera cap confiança. En una societat republicana-ment democràtica, s'han de posar els mecanismes de control, però no s'ha de pressuposar que tothom actuarà d'antuvi de mala manera. Si la regulació està feta pensant que tothom actuarà malament, això no és una societat democràtica. És una societat intervencionista.

Roger Palà > Però, si no regulem, podem deixar via lliure al gran capital...

Raül Romeva > Hi ha hagut moltes situacions en què un excés de llibertat ha perjudicat a la majoria social i ha beneficiat els interessos particulars. De vegades has de fer lleis molt detallades perquè hi ha hagut mala praxi i això ha tingut conseqüències per al conjunt de la societat. Per trobar l'equilibri no hi ha una recepta universal, perquè depèn del moment històric i del grau de confiança que hi hagi cap a l'administració. Per exemple: si parlem de la llei de costes i d'urbanisme, estava clar que, després del desastre que s'havia produït durant el «desarrollismo» franquista, calia una llei tan detallada com fos possible.

Simona Levi > La tecnologia ha d'ajudar el qui pren decisions des del punt de vista polític, i el qui executa les decisions des del punt de vista tècnic. És exasperant que la mateixa administració demani papers a la ciutadania que ella mateixa t'ha donat. Passa el mateix amb la llei de contractació pública. És l'administració que no està respectant la seva pròpia normativa.

Roger Palà > L'esquerra no paeix bé els grans canvis tecnològics?

Levi > L'esquerra no ha d'afrontar els canvis tecnològics des de la por i ha de revisar el seu discurs de manera urgent

Simona Levi > Nosaltres, des de Xnet, hem estat molt crítics amb el pensament des de les esquerres al voltant del món digital. Fa molt temps que vaig escriure un article titulat «La insostenible tecnofòbia de les esquerres». L'esquerra no ha d'afrontar els canvis tecnològics des de la por i ha de revisar el seu discurs de manera urgent. Perquè està contribuint a una criminalització del món digital que afavoreix a discursos autoritaris.

Roger Palà > Les batalles culturals a les xarxes socials acaben suposant un desgast per a la democràcia. Com ens hi hem de posicionar? N'hem de prendre part tant sí com no, per la por de quedar fora del debat públic?

Raül Romeva > No crec que hi hagi una resposta vàlida en tots els casos, però sí que hi ha alguns principis generals. Hi ha debats que són raonables, que formen part de la discrepància ideològica, i d'altres que no. Per exemple: és absurd discutir amb un terraplanista sobre si la terra és plana. O amb un creacionista sobre la teoria de l'evolució. No té cap sentit. Per això, crec que hi ha moments en què la millor resposta és la no resposta. Però després hi ha

una altra qüestió molt rellevant, que és l'objectiu i el format del debat. Tal com funcionen els mitjans de comunicació avui, és més important ser el primer i generar molt soroll que no pas generar contingut de qualitat. És una dinàmica que va en contra del debat raonat. Quina tertúlia és la que funciona millor? La que genera més soroll, no la que diu coses més interessants. Hem arribat a un punt en què això és contraproduent per a la democràcia, perquè la proposta i el matís són molestos i incòmodes. I, en canvi, l'exabrupte, l'insult, el retret... Tot això és fantàstic per al model comunicatiu imperant.

Simona Levi > Una cosa és la llibertat d'expressió, que no s'ha de tocar. Però entorn de la idiotesa, la ximpleria i l'odi, hi ha un negoci. I aquest negoci s'ha de regular. Institucions, mitjans, partits polítics i influenciadors, a partir d'un cert nombre de seguidors, haurien de tenir l'obligació d'aplicar el codi deontològic periodístic. Igual que tothom que inverteixi o cobri diners a través de les plataformes digitals o en l'àmbit analògic. Hi ha d'haver un règim sancionador i hi ha d'haver verificació. Tothom pot dir ximpleries als bars. Però els partits,

les institucions, les plataformes i òbviament els mitjans de comunicació han de tenir l'obligació de verificar la informació que fan circular.

Roger Palà > Existeixen poders reguladors, com el Consell de la Informació de Catalunya, que ja compleixen aquest paper, oi?

Raül Romeva > Aquests organismes es dirigeixen sobretot a l'àmbit públic i, a més, sovint no són prou robustos. Però cal anar una mica més enllà de la verificació. El contrast de la informació no només ha de servir per verificar si una informació és certa o no, sinó també si s'ha donat tota la informació. Al final, el problema no deixa de ser el model de negoci: mentre el negoci sigui ser el primer i tenir molts clics, continuarà passant.

Simona Levi > No podem regular la mentida de les persones, però les mentides dels grans emissors sí que s'han de poder fiscalitzar. Per exemple, una cosa que no hauria de passar mai més és que es consideri que la nota de premsa d'un partit polític o del govern és una notícia. Per exemple: *«El govern diu que hi ha massa immigrants»*. Això ja no s'hauria de publicar sense verificar amb dades concretes. En tot cas, hi hauria d'haver una feina de verificació: *«El govern avui ha declarat que hi ha massa immigrants. Hem verificat quina quantitat d'immigrants hi ha, i les dades són aquestes»*. No es tracta de certificar què és la veritat, sinó que els continguts que circulen puguin acreditar fonts fefaents.

Roger Palà > El model de negoci és la clau. Les grans plataformes tecnològiques comercialitzen les dades que

Romeva > Hi ha d'haver una transició digital justa i això ho ha de garantir l'administració. Han d'existir mesures de compensació

recullen dels usuaris i això incentiva un model basat en la publicitat perfilada i el clic. Una solució seria prohibir el comerç amb aquestes dades?

Simona Levi > En termes tecnològics podem començar per erradicar dues coses: primer, els algorismes de recomanació entrenats per prioritzar continguts carregats d'odi, perquè són els que generen més interacció i monetitzen més. Els algorismes han de ser transparents i el criteri d'entrenament de l'algoritme no pot ser l'odi. I, segon, sobre les dades, cal prohibir l'ús de les dades per fer perfilats. A més, la dada hauria de ser un bé comú.

Raül Romeva > L'acumulació de dades ben utilitzada és útil i ens permet funcionar molt millor com a societat. El planeta és un ecosistema. Com més informació tinguem de com funciona l'ecosistema, millor. El problema és l'ús que fem de la informació, que s'ha de definir molt bé. Però limitar o prohibir l'ús de la gestió de les dades ho veig complicat, i a més a més, fins i tot pot ser contraproduent. Per tant, aquí no es tractaria de prohibir el comerç,

sinó de determinar de qui té dret a acumular dades.

Roger Palà > Quines són les principals llacunes que tenim avui en l'àmbit legislatiu, polític o social per aconseguir aquesta digitalització democràtica de la societat?

Simona Levi > En primer lloc, fan falta servidors sobirans en els quals l'usuari, sigui una persona o l'administració, tingui la capacitat de gestionar i controlar. Com diu la Free Software Foundation, el núvol no existeix. El que existeix és l'ordinador d'algú altre. Per la qual cosa, si no el controles tu, és que algun altre l'està controlant. I, en segon lloc, el programari que s'ha de fer servir i que s'ha de potenciar és el programari lliure. I no perquè sigui lliure, que també, sinó perquè és auditable: tothom pot analitzar què fa. Fins ara, les administracions han prioritzat el programari que és propietat d'algú, i això ha de canviar. Aquest tipus d'eina més democràtica no ha tingut mai el suport necessari per part de l'administració, i hauríem de procurar que el seu ús fos general. L'administració és responsable: no fer servir software auditable i no potenciar-lo

i posar-lo al nivell del servei que ens donen les *Big Tech* és una política digital lliberticida.

Raül Romeva > La digitalització també té guanyadors i perdedors. Per tant, l'administració ha de compensar els perdedors i no necessàriament sempre beneficiar els guanyadors. Hi ha perdedors en termes territorials: gent que viu en part del territori on la tecnificació és molt més difícil. Hi ha un segon problema en termes d'edat: hi ha una part de la societat que està absolutament exclosa d'aquesta opció. Després hi ha el biaix de renda: no tothom té un iPhone i un ordinador d'última tecnologia o amb 5G per poder funcionar. Hi ha d'haver una transició digital justa i això ho ha de garantir l'administració. Han d'existir mesures de compensació.

Simona Levi > Hi ha un problema de contractació pública, que continua confiant només en grans actors. Ningú respecta les directives de contractació de la Comissió Europea de 2014, que és una normativa pensada perquè es puguin fer lots més petits i en els processos contractuals no siguin afavorides sempre les grans

Levi > La capacitat tecnològica existeix. Però no ho hem fet perquè per a l'administració és molt més còmode deixar-ho en mans de Google i Microsoft

corporacions. Els països que més la respecten ho fan en un 50%, i els estats de la Mediterrània no arribem al 30%. Això impedeix que en l'àmbit digital es generi un ecosistema empresarial amb futur. Basem la nostra economia en el turisme, mentre hi ha un munt de talent que no es pot desplegar perquè la contractació pública només afavoreix les grans tecnològiques.

Roger Palà > Com es pot revertir això?

Simona Levi > És molt fàcil. Per exemple: hem delegat en una sèrie de multinacionals la digitalització de l'educació. Simplement, les hem de substituir per software lliure que ja existeix i ja existia abans i invertir —poc— perquè pugui competir en usabilitat amb les *Big Tech*. La capacitat tecnològica existeix. Però no ho hem fet perquè per a l'administració és molt més còmode deixar-ho en mans de Google i Microsoft. De la mateixa manera que no deixem els menjadors escolars en mans de McDonalds, és una responsabilitat de l'administració decidir si s'utilitza o no el codi privatiu d'una *Big Tech* per a un servei essencial. ■

FUNDACIÓ IRLA

DONES I SEQUERA A LA CATALUNYA RURAL

UNA PERSPECTIVA FEMINISTA

ARIADNA ROMANS I TORRENT

FUNDACIÓ IRLA

UNA AGENDA PER AL MUNICIPALISME REPUBLICÀ

ROGER BARRES

EL TABÚ DE LA MENOPAUSA

UNA DISCRIMINACIÓ INVISIBILITZADA

CLARA SELVA OLIB

LAÏCITAT I PLURALISME

UNA ARQUITECTURA DE LA CONVIVÈNCIA EN LLIBERTAT

DANIEL GAMPER
ANTONI TROBAT

ESTUDIS POLÍTICS I SOCIOECONÒMICS

FUNDACIÓ IRLA

www.irla.cat/publicacions

variables

Segregació i capital social

vista prèvia >

La segregació és un dels elements que més condiciona les societats. Quan persones que s'assemblen s'agrupen, les actituds i els comportaments de les persones poden variar. Depenent de com es configuri l'espai —l'urbanisme, els llocs públics, els serveis...— es determinarà també quin tipus de persones hi viuen i quin tipus de relacions es creen. Tot plegat afecta el capital social i, consegüentment, el comportament polític i electoral de les persones.

Toni Rodon

Professor de Ciència Política a la UPF

@tonirodon

Molt sovint, en les classes de Comportament Polític i Opinió Pública de la Universitat Pompeu Fabra pregunto als alumnes si, quan siguin més grans i arribin a la vida 'adulta'—sigui el que sigui el que vol dir això—, creuen que viuran en un lloc on bona part dels seus veïns votaran igual que ells. En primera instància, la pregunta els sorprèn, no només perquè no s'han ni plantejat aquest pas —són joves i les capacitats econòmiques solen ser limitades, per dir-ho suau— sinó per la impossibilitat de saber què vota el veí, atès que el sufragi és secret. Just després, els ensenyo uns mapes amb resultats electorals de qualsevol dels municipis de la geografia catalana. En aquests mapes s'hi sol veure que els resultats dels partits polítics estan geogràficament concentrats, és a dir, alguns partits ho fan bé en alguns llocs del territori, però no tan bé en d'altres. Com a resultat, bona part dels alumnes se n'adonen ràpidament de la resposta a la pregunta. En efecte, no poden saber què vota el veí, però en funció d'on poden acabar vivint, en poden tenir una idea força precisa.

I heus aquí la gràcia de l'exercici: fer-los reflexionar que les preferències o les actituds polítiques no

estan distribuïdes aleatòriament en l'espai que ens envolta. Si comencem una ruta a peu des del centre de qualsevol ciutat catalana fins a un barri dels afores, els 'grups de gent' que ens hi trobarem aniran canviant. Amb més o menys intensitat, hi veurem paisatges físics i humans diversos. A vegades aquestes diferències, en lloc d'esdevenir-se gradualment, s'observen de cop i volta. Tots aquells que han anat als EUA ho hauran vist: travesses un carrer i sembla que siguis en un món completament diferent.

Tot plegat succeeix per l'anomenada segregació espacial o segregació geogràfica. El fenomen de la segregació es refereix a la separació de grups socials en l'espai o, en termes tècnics, a la distribució no aleatòria de grups humans amb característiques socioculturals concretes. La segregació, un fenomen àmpliament estudiat especialment als EUA des de la Segona Guerra Mundial, s'ha associat a nombrosos efectes negatius.¹ En els últims anys s'ha posat especial èmfasi en les externalitats negatives que

1 NIGHTINGALE, *Segregation: A global history of divided cities*; MUSTERD, *Handbook of urban segregation*.

la segregació té sobre el capital social i les actituds públiques. En aquest article fem un breu repàs a la qüestió i n'intentem destriar el gra de la palla.

Distincions conceptuals de les «segregacions»

Abans d'endinsar-nos en les seves conseqüències, convé fer alguna distinció conceptual. Quan es parla de segregació és habitual referir-se al contingut polisèmic del fenomen. Així, la segregació té una dimensió vertical i una d'horitzontal. Per segregació vertical es fa referència a la distribució desigual de grups socioeconòmics en la jerarquia de poder. Per exemple, si la classe política està dominada per un grup ètnic concret —«els blancs»—, mentre la major part de la societat és d'un altre grup racial o ètnic —«els negres»—, es pot afirmar que el país està segregat verticalment. Un argument semblant es pot utilitzar si s'agafen altres categories, des del nivell educatiu al sector professional. Si la classe dirigent està formada només o gairebé exclusivament per homes, també ens trobem amb segregació vertical, en aquest cas per qüestió de gènere.

La completa paritat de gènere a les institucions pot no eliminar altres vectors de segregació vertical, com el racial o l'educatiu

La segregació vertical està íntimament lligada a la idea de la representació descriptiva. Així, si la segregació vertical no existís o fos lleu, els agents amb un poder jeràrquicament superior s'assemblarien a les persones a qui representen o sobre les quals ostenten aquest poder. Per exemple, la paritat de gènere a les institucions busca no només que les polítiques públiques que es dissenyin tinguin —més— perspectiva de gènere, sinó que el poder s'assembli més a la societat a la qual busca representar. En última instància, la consideració normativa de la segregació vertical, sobre quin nivell estem disposats a tolerar, depèn dels vectors de desigualtat que considerem justos o injustos. Per naturalesa és també una qüestió multidimensional i, per tant, de la prioritització que es donen a certs temes. Seguint amb l'exemple, la completa paritat de gènere a les institucions pot no eliminar altres vectors de segregació vertical, com el racial o l'educatiu.

Amb tot, és important distingir conceptualment els diferents termes, atès que poden tenir un impacte diferencial en el capital social i en les actituds públiques.

L'altre tipus de segregació és l'horitzontal. En aquest cas, en lloc d'haver-hi relacions de jerarquia entre els diferents grups, la paritat de poder és la que preval, com a mínim a nivell teòric. Hom sovint considera que la segregació en la distribució horitzontal de tasques és també un problema a afrontar. Per exemple, en qüestions de gènere s'observa que hi ha una especialització en moltes tasques ocupacionals. Així, mentre que en el món laboral les dones s'ocupen més de qüestions sobre la cura de les persones, els homes estan sobrerrepresentats en el món de la indústria.² Val a dir que, malgrat que en el pla teòric el poder dels grups en la segregació horitzontal és semblant, en el pla pràctic això és rarament així. La concentració de dones en determinats sectors ocupacionals acostuma a produir-se en aquells àmbits on els sous són més baixos i les condicions més precàries. Per tant, de facto hi ha segregació horitzontal i vertical.

Aquesta és precisament la situació de partida quan ens referim a la

segregació geogràfica i espacial. Els grups humans es troben distribuïts en l'espai de forma no aleatòria i, per tant, sovint es creen llocs en les nostres ciutats i pobles on popularment s'hi afegeix un adjectiu, —amb un cert estereotip negatiu associat—: «el barri dels marroquins», «el barri dels xinesos»... La segregació geogràfica, empena a l'extrem, comporta la guetització dels entorns. El món immediat de referència per a les persones s'empetiteix i, encara que de tant en tant hom pugui sortir de la bombolla, la majoria de relacions socials, humanes, simbòliques i econòmiques es produeixen en aquell espai concret en el qual es (con)viu.³

Entre el contacte i l'estranyesa

Abans d'endinsar-nos en la manera com la segregació geogràfica afecta el capital social, convé tenir en compte dues eines analítiques més, que sovint es confonen o s'ignoren parcialment. Parlem de l'anomenada teoria del contacte i de la teoria de

2 ANKER, «Theories of occupational segregation by sex: An overview».

3 ENOS, *The space between us: Social geography and politics*.

En el món de l'esport s'ha trobat que barrejar grups amb cultures diferents té efectes positius en la convivència entre els dos grups

l'amenaça de grup, ambdues sorgides del camp de la psicologia social. Vegem-les.

La teoria del contacte va aparèixer després de la Segona Guerra Mundial, sobretot gràcies a l'empenta del que se'n considera el creador, Gordon Allport.⁴ La idea essencial de la teoria, sovint també anomenada del contacte entre grups, és que els prejudicis, la discriminació i els estereotips negatius es poden reduir i fins i tot minimitzar gràcies al contacte entre persones i grups diferents.⁵ Per tant, si per exemple tenim una ciutat amb alts nivells de segregació entre la població immigrada i la població autòctona, i ambdós grups desconfien l'un de l'altre, la millor manera de resoldre la situació, diria la teoria, és barrejar-los i facilitar espais de «mixticitat».

Bona part de les polítiques públiques d'integració van en aquesta direcció. Per exemple, en el món de l'esport s'ha trobat que barrejar grups amb cultures diferents té efectes positius en la convivència entre els

dos grups.⁶ O quan els estudiants universitaris han de compartir habitació amb companys amb diferents trets racials o ètnics, comparat amb aquells que conviuen amb estudiants de característiques semblants, tenen actituds més positives respecte la població migrada.⁷

Tanmateix, com bé recordava Allport en nombroses ocasions, el contacte per si mateix no és garantia d'observar una millora en els estereotips negatius o en els prejudicis. A fi i efecte que el contacte funcioni, cal que es garanteixin quatre requisits: primer, els dos grups han de tenir certes característiques similars relacionades amb l'estatus —real o simbòlic; sense aquest estatus equivalent, el contacte serà de jerarquia i, per tant, la millora és més difícil que s'observi. Segon, els grups que estan en contacte cal que persegueixin uns objectius comuns, que sense la cooperació dels grups diferents no es poden assolir —vegi's guanyar un torneig o

aconseguir un determinat canvi legislatiu. Tercer, convé que els grups treballin conjuntament per assolir la fita, és a dir, que hi hagi una barreja efectiva; forçar els grups en un mateix espai, diria Allport, no és condició necessària per a la col·laboració, convé que d'alguna manera es faci un esforç conjunt per assolir l'objectiu. Finalment, la cooperació entre grups diferents necessita d'un cert suport de les autoritats, de les lleis o de la comunitat amb l'objectiu que aquesta cooperació no creï una dinàmica «d'ells i nosaltres» que acabi destruint els efectes positius del contacte.

En la seva formulació original, i aquí es deriva part de la recerca que ha estimulat, no queda clar si convé que tots els supòsits anteriors s'hagin de complir o quines són les conseqüències en cas que només se'n compleixin uns quants. Un cop d'ull als quatre supòsits fa veure ràpidament la dificultat que es compleixin en bona part de les situacions de contacte que es puguin crear socialment. Per exemple, la interacció entre autòctons i migrants rarament es produeix en una situació d'igualtat —simbòlica o real—, la qual cosa pot invalidar,

4 ALLPORT, *The nature of prejudice*.

5 PETTIGREW, «Intergroup contact theory».

6 MOUSA, «Building social cohesion between Christians and Muslims through soccer in post-ISIS Iraq».

7 VAN LAAR, «The effect of university roommate contact on ethnic attitudes and behavior».

No cal anar als EUA per veure el possible efecte de la segregació en condicions humanes bàsiques

d'entrada, els potencials beneficis del contacte.

Paral·lelament, la teoria de l'amenaça de grup, embastada els anys 1950 i 1960 de la mà dels sociòlegs estatunidencs Herbert Blumer i Hubert M. Blalock, ofereix una altra visió del contacte entre grups.⁸ Tot i que hom pugui pensar que aquesta teoria va sortir com a reacció de la teoria del contacte, el cert és que ambdues van viatjar paral·leles fins fa ben poc. La teoria de l'amenaça del grup parteix de la idea que tots nosaltres podem pertànyer a un o més col·lectius amb unes determinades característiques, a les quals els donem més o menys importància segons el context. Així, si una persona és seguidora d'un equip de futbol i entra en un bar on quasi tothom porta una samarreta de l'equip rival, el contrast farà activar la identitat futbolística. Es tracta del que posteriorment els britànics Henri Tajfel i John Turner anomenarien la identitat social,⁹

formada essencialment per l'endogrup —els «nostres» i la «nostra» identitat comuna— i l'exogrup —els «altres» i els trets que identifiquen el grup al qual no pertanyem. La teoria de l'amenaça del grup ens diu que, quan dos o més grups són propers, se n'adonen de les diferències entre «ells» i «nosaltres» i, per tant, mostren recança a col·laborar-hi o, fins i tot, interactuar-hi.

El debat sobre qui té raó és candent. Mentre que per a la teoria del contacte aconseguir espais comuns és una bona via per fomentar valors socials positius, la teoria de l'amenaça de grup ens diu que la proximitat pot tenir conseqüències inesperades i, per tant, la proximitat pot empitjorar els estereotips o prejudicis negatius vers l'altre.

Capital social segregat o integrat?

Com s'ha assenyalat anteriorment, l'estudi sobre l'impacte de la segregació espacial compta amb un bon pedigrí acadèmic. Els estudis fets fins al moment s'han centrat sobretot a estudiar si la segregació geogràfica incrementa la desigualtat

econòmica,¹⁰ si té efectes negatius sobre la salut de les persones¹¹ o si erosiona la convivència entre diferents grups racials o ètnics.¹² Bona part d'aquests estudis, majoritàriament amb els EUA com a cas, troben una resposta no gaire falaguera. Així, hem après, per exemple, que les polítiques urbanístiques de segregació residencial dutes a terme fins a meitat dels anys 1960 al país americà —les anomenades lleis Jim Crow— van tenir un impacte important en les condicions de vida dels afroamericans, un efecte que encara duraria.¹³

No obstant això, no cal anar als EUA per veure el possible efecte de la segregació en condicions humanes bàsiques. Així, a finals del 2023 l'Agència de Salut Pública de Barcelona (ASPB) va publicar l'informe

10 VAN HAM (et. al), *Urban socio-economic segregation and income inequality: A global perspective*.

11 YANG; PARK; MATTHEWS, «Racial/ethnic segregation and health disparities: Future directions and opportunities».

12 BALCELLS; DANIELS; ESCRIBÀ-FOLCH, «The determinants of low-intensity intergroup violence: The case of Northern Ireland».

13 ANANAT; WASHINGTON, «Segregation and black political efficacy»; STEPHENS-DOUGAN, «The persistence of racial cues and appeals in American elections».

8 BLALOCK, *Toward a theory of minority-group relations*.

9 TAJFEL; TURNER, «An integrative theory of intergroup conflict».

L'acumulació de persones sense recursos i de pobresa, en el que són de facto guetos, acostuma no només a crear un espiral de marginació i exclusió, sinó que desconnecta una part de la societat dels afers socials i polítics

anual sobre l'estat de salut de la població de la capital catalana.¹⁴ Segons constava en les dades, una dona nascuda a Ciutat Vella viurà de mitjana uns quatre anys menys que una de Sant Andreu —78,7 versus 82,7 anys. Lògicament, atribuir tota aquesta diferència a la segregació seria poc curós, però de ben segur que el context més immediat hi té a veure. Dit d'una altra manera, si fóssim capaços de traslladar una persona «prototípica» de Ciutat Vella i l'enviéssim a Sant Andreu —per tant, amb noves relacions socials, hàbits relatius al nou entorn...— de mitjana la seva esperança de vida de ben segur que milloraria.

Un procés semblant el veiem en el capital social de la ciutadania. El capital social fa generalment referència a l'existència d'una xarxa de relacions, més o menys institucionals, de reconeixement mutu. En la seva versió en positiu, el capital social està relacionat amb les relacions interpersonals i de confiança, de solidaritat i de suport tàcit i explícit. En la seva versió negativa, el capital

social també pot implicar una xarxa tòxica de relacions, en les quals hi ha normes de control social i s'apliquen penalitzacions a aquells que es desvien d'allò esperat —vegi's, per exemple, la màfia, una estructura amb ampli capital social, que en aquest cas podríem considerar de tipus negatiu.

En la seva definició de capital social, l'estatunidenc Robert Putnam ens alerta que aquell capital social efectivament positiu i productiu per a la societat és aquell que permet passar del *bonding* —interaccions i relacions *dins* del nostre grup— al *bridging* —interaccions i relacions *entre* grups diferents.¹⁵

De quina manera afecta la distribució espacial de les persones al capital social, al tipus d'interacció social que s'observa en una societat? En els últims anys hem après alguns elements que són rellevants a l'hora d'entendre-ho.

Un primer element, amb el qual gairebé tothom hi està d'acord, és en

els efectes perniciosos de la segregació extrema, tant per baix com per dalt de la distribució. Així, l'acumulació de persones sense recursos i de pobresa, en el que són de facto guetos, acostuma no només a crear un espiral de marginació i exclusió, sinó que desconnecta una part de la societat dels afers socials i polítics. Una ullada a un mapa de participació a Catalunya ens il·lustra que les zones més marginals solen ser també les que menys participació electoral registren.¹⁶ Es tracta també d'àrees en les quals l'extrema dreta hi ha fet forat, a Europa,¹⁷ però també a casa nostra. Viure en una zona sense unes condicions dignes empeny moltes persones a la sensació d'aïllament i a la consegüent frustració.

Tanmateix, la guetització també es produeix per la part alta de la distribució, és a dir, entre els més rics —i aquí un apunt important: fixin-se que, malgrat ser gairebé el mateix, aquí no se sol utilitzar una paraula amb

14 ASPB, «Avaluació de la qualitat de l'aire a la ciutat de Barcelona 2023».

15 PUTNAM, *Bowling alone: The collapse and revival of American community*.

16 NEL·LO; GOMÀ, «Geographies of discontent: urban segregation, political attitudes and electoral behaviour in Catalonia»; RODON, «Quan el teu veí és diferent. La relació entre segregació i capital social».

17 VAN LAAR (et. al), «The effect of university roommate contact on ethnic attitudes and behavior».

Posar persones juntes en un mateix espai, com hem vist abans, no és garantia que la societat civil sorgirà

connotacions negatives com gueto. La població amb més poder adquisitiu, en un sistema en què, per a una part de gent, l'habitatge és més aviat un actiu que no un bé de primera necessitat, marxa de certes zones i s'ajunta a d'altres espais, envoltada de persones amb unes característiques socioculturals semblants. En ocasions, es tracta d'un grup que s'aïlla en urbanitzacions, fora dels circuits relacionals habituals. Tal com bé il·lustra Jorge Dioni en el seu *La España de las piscinas*, en aquests barris hi sol predominar una nova cultura política d'individualisme, conservadorisme i manca d'interès per les qüestions públiques.

L'efecte de la segregació sobre la cultura política i les actituds públiques va, però, molt més enllà del que observem en els extrems de la distribució. Sol anar íntimament lligada al model productiu, però també a la manca d'una visió integral de les polítiques urbanístiques: en el cas del nostre país van ser especialment problemàtics els anys del boom immobiliari.

La popularitat dels anomenats Programes d'Actuació Integrada (PAI)

per part de molts ajuntaments va impulsar un creixement immobiliari important. Sovint aquest creixement va prendre la forma de noves construccions sense una visió comunitarista, moltes d'elles allunyades dels nuclis urbans tradicionals. Posar persones juntes en un mateix espai, com hem vist abans, no és garantia que la societat civil sorgirà en forma d'associacions o de participació propública en activitats de la comunitat, sobretot si es comença des de zero. Més aviat hem observat el contrari: zones noves en què, més enllà de l'habitatge, la societat civil hi brilla per la seva absència. Així, no és estrany observar que es tracti de zones en les quals quasi no hi ha entitats o associacions, on el vot a partits conservadors creixi o, per posar un exemple potser més il·lustratiu, on gairebé cada pis hi tingui una alarma posada. Ras i curt, la desconfiança hi sol ser present.

A les nostres ciutats i viles, i amb més o menys intensitat, anem observant una dinàmica en què les possibilitats d'interrelacionar-se amb el diferent —el *bridging*— disminueixen. Cert és que encara queden espais mixtos i que

la situació no és tan greu com en d'altres entorns, però les dinàmiques urbanístiques i de model productiu descontrolat no hi ajuden. En les primeres dècades del segle XXI, per exemple, hem vist com zones senceres de diversos llocs del país es convertien en espais per a turistes o *expats*,¹⁸ amb conseqüències importants sobre l'entorn. No només el preu de l'habitatge s'hi ha disparat, i ha expulsat molta població local, sinó que el tipus de comerç de la zona o fins i tot els usos lingüístics han canviat. En d'altres zones del país, la concentració de població immigrada, sigui a nivell residencial o en escoles —públiques— concretes, ha reforçat els estereotips negatius i ha posat pals a les rodes a la convivència.

En última instància, com ens recordava el polítòleg Jordi Muñoz,¹⁹ la

18 Un expatriat és una persona que resideix de manera temporal o permanent en un país de cultura diferent de la del país on es va educar, va créixer o del que té la residència legal. Per tant, el terme 'expat' és ampli, però en alguns cercles s'ha fet servir, recentment, per a referir-se a persones que formalment treballen per a empreses d'altres països o multinacionals, amb elevat poder adquisitiu, però que resideixen i fan vida a casa nostra.

19 BADIA; PUIG, «Jordi Muñoz: 'Ciudadans creix sobre el desert associatiu'».

Tenir zones descuidades o degradades pot incrementar la sensació que es tracta d'espais perillosos o a evitar, i traslladar-la en part sobre la gent que hi viu

segregació erosiona el teixit social i va trencant els llaços de confiança i solidaritat entre diferents grups. Quan això passa, moviments polítics, des de Ciutadans a l'extrema dreta, s'aprofiten d'aquesta manca d'arrelament o de buit sociocultural. Partits que beuen d'aquest caldo de cultiu de desconexió pública i on el populisme i les passions baixes hi penetren més fàcilment.

Polítiques públiques: què s'hi pot fer?

Hi ha una posició, indirecta però potent per a molta gent, que diu que la llibertat de residència ha de prevaldre en tots els casos i, per tant, evitar la segregació és quelcom que vulnera la llibertat de viure on es vulgui. Sovint hi ha també una visió complementària, tal com es veu a vegades en moltes reunions escolars, que barrejar poblacions diferents només provoca un deteriorament de certa —i pretesa— qualitat. Com va demostrar l'economista estatunidenc Thomas Schelling a finals dels anys 1970, el moviment de persones, fins i tot si no tenen actituds d'exclusió vers l'altre grup,

acaben portant a certs nivell de segregació espacial.²⁰

En un món en què la llibertat de viure on es vol és un valor preuat per a moltes persones, què més s'hi pot fer?

Les línies d'actuació poden anar dirigides cap a diferents àmbits, sent conscients que no es disposa d'una vareta màgica. En primer lloc, tornant a la importància de distingir bé entre la teoria del contacte i la teoria de l'amenaça de grup, és important recalcar que la diferenciació de l'endogrup —nosaltres— versus l'exogrup —ells— no necessàriament necessita la proximitat entre persones o grups humans. La geografia o l'espai també pot tenir aquest rol. Tenir zones descuidades o degradades pot incrementar la sensació que es tracta d'espais perillosos o a evitar, i traslladar-la en part sobre la gent que hi viu. Polítiques públiques que dignifiquin els espais dignifiquen la gent que hi viu, però també milloren les percepcions dels que no hi viuen.

Una segona línia d'actuació pot anar dirigida a enfortir els espais de socialització, és a dir, l'associacionisme, els espais intergrupals o qualsevol element que es preocupi pel bé públic. Si convé, instant que el teixit associatiu surti de la seva zona de confort, arribant a nous públics i zones.

Finalment, potser allò més important és tenir en compte que la relació entre la segregació i el capital social requereix d'una visió integral. Les places, l'ús dels espais públics, la lògica pública en la planificació urbanística o l'impacte de la construcció en l'entorn són aspectes clau per erosionar les conseqüències negatives de la segregació. Construir edificis i places és un element visible, però per aquells que busquen una societat cohesionada, el ciment del capital social és allò que realment dona sentit al paisatge material de la resta. ■

²⁰ SCHELLING, *Micromotives and macrobehavior*.

■ Bibliografia

ALLPORT, Gordon W. *The nature of prejudice*. Cambridge, MA: Perseus Books, 1954.

ANANAT, Elisabeth O; WASHINGTON, Ebonya. «Segregation and black political efficacy». A *Journal of Public Economics*, vol. 93, núm. 5-6, pàg. 807-822, 2009.

ANKER, Richard. «Theories of occupational segregation by sex: An overview». A *Int'l Lab. Rev.*, núm. 136, pàg. 315, 1997.

ASPB. «Avaluació de la qualitat de l'aire a la ciutat de Barcelona 2023» [en línia]. Disponible a: <www.aspb.cat>.

BADIA, Quique; PUIG, Xavier. «Jordi Muñoz: 'Ciudadans creix sobre el desert associatiu'» [en línia]. A *El Temps*, de 13 d'abril del 2018. Disponible a: <www.eltmps.cat>.

BALCELLS, Laia; DANIELS, Lesley-Ann; ESCRIBÀ-FOLCH, Abel. «The determinants of low-intensity intergroup violence: The case of Northern Ireland». A *Journal of Peace Research*, vol. 53, núm. 1, pàg. 33-48, 2016.

BLALOCK, Hubert. M. *Toward a theory of minority-group relations*. Nova York: Wiley, 1967.

BLUMER, Herbert. «Race prejudice as a sense of group position». A *Pacific sociological review*, vol. 1, núm. 1, pàg. 3-7, 1958.

DIONI, Jorge. *La España de las piscinas*. Madrid: Arpa, 2021.

ENOS, Ryan. D. *The space between us: Social geography and politics*. Cambridge: Cambridge University Press, 2017.

MOUSA, Salma. «Building social cohesion between Christians and Muslims through soccer in post-ISIS Iraq». A *Science*, núm. 369 (6505), pàg. 866-870, 2020.

MUSTERD, Sako (ed.). *Handbook of urban segregation*. Edward Elgar Publishing, 2020.

NEL-LO, Oriol; GOMÀ, Aina. «Geographies of discontent: urban segregation, political attitudes and electoral behaviour in Catalonia». A *City, Territory and Architecture*, vol. 5, núm. 1, pàg. 23, 2018.

NIGHTINGALE, Carl. H. *Segregation: A global history of divided cities*. Chicago: University of Chicago Press, 2012.

PETTIGREW, Thomas F. «Intergroup contact theory». A *Annual review of psychology*, vol. 49, núm. 1, pàg. 65-85, 1998.

PUTNAM, Robert. D. *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Nova York: Simon and schuster, 2000.

RODON, Toni. «Quan el teu veí és diferent. La relació entre segregació i capital social». A *Fundació Catalunya Europa*, 2022.

SCHELLING, Thomas. C. *Micromotives and macrobehavior*. Nova York: WW Norton & Company, 2006.

STEPHENS-DOUGAN, LaFleur. «The persistence of racial cues and appeals in American elections». A *Annual review of political science*, vol. 24, núm. 1, pàg. 301-320, 2021.

TAJFEL, Henri; TURNER, John. C. «An integrative theory of intergroup conflict». A AUSTIN, W. G; WORCHEL, S. (eds). *Organizational identity: A reader*, pàg. 56-65, 1979.

YANG, Tse-Chuan; PARK, Kiwoong; MATTHEWS, Stephen. A. «Racial/ethnic segregation and health disparities: Future directions and opportunities». A *Sociology compass*, vol. 14, núm. 1, 2020.

VAN DER WAAL, Jeroen; DE KOSTER, Willem; ACHTERBERG, Peter. «Ethnic segregation and radical right-wing voting in Dutch cities». A *Urban Affairs Review*, vol. 49, núm. 5, pàg. 748-777, 2013.

VAN HAM, Maarten (et. al). *Urban socio-economic segregation and income inequality: A global perspective*. Berlín: Springer Nature, 2021.

VAN LAAR, Colette (et. al). «The effect of university roommate contact on ethnic attitudes and behavior». A *Journal of Experimental Social Psychology*, vol. 41, núm. 4, pàg. 329-345, 2005.

ESTUDIS EUROPEUS

FUNDACIÓ IRLA

Coppieters foundation

full de càlcul

Turisme urbà: desafiaments i estratègies a ciutats emblemàtiques

vista prèvia >

El turisme és un dels reptes més grans que tenen les grans ciutats. Arreu hi ha debats sobre com abordar-lo, com mantenir la seva pròpia essència i com governar un sector, el turístic, que aporta externalitats positives, però també altres de negatives que són cada cop més presents —per exemple, pel que fa a l'accés a l'habitatge—. Un dels desafiaments més grans per a les ciutats en els propers anys.

Núria Guitart Calsaderrey

Professora i investigadora al Barcelona School of Tourism, Hospitality and Gastronomy (CETT-UB)

nuria.guitart@cett.cat

El turisme urbà és definit per l'Organització Mundial del Turisme com aquella activitat turística que té lloc a ciutats o espais urbans caracteritzats per una economia de base no agrícola on s'ofereixen un ventall heterogeni d'experiències i productes culturals, arquitectònics, tecnològics, socials i naturals per a l'oci i els negocis.¹

D'acord amb World Travel & Tourism Council,² el turisme urbà representa actualment el 44% dels desplaçaments internacionals i és una de les tipologies amb major creixement interanual del nombre de visitants, gràcies, en part, a la democratització dels preus dels vols i de la consolidació dels *city breaks* —escapades de curta duració.

El turisme urbà es caracteritza per una població que es desplaça amb multiplicitat de motivacions per fer-ho; que fa un ús intensiu dels equipaments i serveis urbans existents en aquestes grans ciutats, que esdevenen espais multifuncionals

que es modifiquen sovint cap a usos comercials especialitzats. Paral·lelament a aquesta realitat, el 54% de la població mundial resideix en aquests centres urbans i es preveu que el 2050 aquest nombre hagi augmentat fins al 68%, cosa que accelera i afegeix pressió sobre aquests espais en transformació constant.

En aquest context, les ciutats han de fer front al repte de gestionar el turisme fent-lo compatible amb el seu model urbà i donant resposta als desafiaments de desenvolupament sostenible de l'ONU. No obstant això, durant els darrers anys s'ha fet visible com el fort augment de la demanda turística a algunes ciutats ha generat percepcions puntuals i persistents de saturació per part de la ciutadania i dels visitants mateixos, un fet que ha contribuït a la transformació de la gestió del turisme urbà.

Així, globalment es percep una tendència comuna d'incorporació de la dimensió turística en les polítiques urbanes,³ és a dir, cap a la integració del turisme en l'estratègia urbana:

de modificació de la promoció i la gestió del turisme a la ciutat centrada en l'estructuració de productes, la comercialització de l'oferta, l'atracció de demanda i d'inversions o la gestió dels efectes del turisme.

A continuació, analitzem tres de les controvèrsies i desafiaments actuals que les destinacions turístiques afronten arreu del món i exemplifiquem, a través de breus casos d'estudi internacionals, les estratègies aplicades per tal de minimitzar els impactes de la indústria del turisme, equilibrar les funcions urbanes i garantir la qualitat de vida de la població local. Aquesta metodologia és útil per identificar i comprendre les pràctiques, les tendències i les lliçons apreses a altres destinacions.

En concret, abordarem formes de combatre la proliferació de pisos turístics, que potencien la manca de disponibilitat i l'asequibilitat d'habitatge residencial per a la població autòctona; la gestió de multituds tant a recursos turístics concrets com al centre de les ciutats, unit a problemes d'incivisme i d'inseguretat, i les alternatives proposades per reduir el volum i els impactes ambientals

1 UNWTO, «Recommendations on Urban Tourism».

2 WTTC, «Destination 2030. Global Cities' Readiness For Sustainable Tourism Growth».

3 EXCELTUR, «Monitor de competitividad turística de los destinos urbanos españoles 2022».

Els barris amb una àmplia presència d'establiments d'allotjament turístic contribueixen a alterar la dinàmica quotidiana dels residents

vinculats al transport de caràcter turístic.

Finalment, reflexionem sobre la diversitat de polítiques, instruments i enfocaments aplicables en el context de gestió turística, fent èmfasi en la necessitat de: 1) coordinar polítiques des de diferents departaments administratius i diferents nivells territorials; 2) cooperar en xarxes d'intercanvi de coneixement; 3) basar la presa de decisions en fonts d'informació innovadores, potenciant l'ús de les noves tecnologies; i 4) establir fórmules de corregulació i col·laboració entre les administracions i els agents prestadors de serveis turístics.

Proliferació de pisos turístics

Els pisos turístics o habitatges d'ús turístic són aquelles unitats d'allotjament cedides pels propietaris a arrendataris temporals per estances iguals o inferiors a 30 dies i comercialitzades, directament o a través d'intermediaris, a canvi d'una contraprestació econòmica.⁴ El seu

sorgiment com a forma alternativa d'allotjament es vincula a factors tecnològics, com l'expansió d'internet o de plataformes de reserva en línia, i socioeconòmics, per l'oportunitat dels propietaris d'optimitzar béns immobles amb un major rendiment que el lloguer de llarga durada i la possibilitat dels turistes d'accedir a oferta d'allotjament més econòmica i la creixent recerca d'experiències locals, com anuncia el famós eslògan d'Airbnb «*living like a local*».⁵ La seva consolidació també es contextualitza en un escenari polític global i europeu de liberalització de mercats i foment empresarial, cosa que permet que qualsevol persona física o jurídica pugui accedir al mercat per prestar serveis sigui de forma professional o esporàdica.

Aquesta tipologia d'allotjament, tot i el seu èxit, no substitueix a l'oferta hotelera tradicional ja extensament desenvolupada, sinó que la complementa, que condueix en alguns casos a una especialització turís-

d'habitatges d'ús turístic».

5 GURRAN, «Global home-sharing, local communities and the Airbnb debate: a planning research agenda».

tica excessiva dels centres urbans i genera pressió sobre la dinàmica social i cultural de la comunitat local, la modificació del teixit comercial o la manca de disponibilitat i assequibilitat de l'habitatge residencial. Unes situacions que acaben conduint al desplaçament dels residents fora del centre de les ciutats.

Entre els estudis que analitzen de forma empírica aquests impactes, Oriol Anguera-Torrell i Aurelie Cerdan⁶ demostren que els comerços orientats al turisme, com botigues de records, establiments de lloguer de cotxes o discoteques, són propensos a agrupar-se al voltant dels establiments d'allotjament, mentre que el comerç d'orientació residencial, com peixateries, carnisseries o botigues de fruita i verdura, no segueixen aquest patró. Així, es pot argumentar que els barris amb una àmplia presència d'establiments d'allotjament turístic contribueixen a alterar la dinàmica quotidiana dels residents, i els barris on els veïns tenen opinions més negatives sobre el sector són

6 ANGUERA-TORRELL; CERDAN, «¿Which commercial sectors coagglomerate with the accommodation industry? Evidence from Barcelona».

4 GOVERN DE CATALUNYA, «Decret 159/2012, de 20 de novembre, d'establiments d'allotjament turístic i

La ciutat de Nova York és un dels exemples més recents en relació amb l'enduriment de les mesures de reducció de l'oferta de pisos turístics

els que tenen una major concentració d'oferta comercial especialitzada.

Altres estudis interessants⁷ indiquen que, per cada 100 nous anuncis publicats a Airbnb entre el 2007 i el 2017 a la ciutat de Barcelona, els lloguers i els preus de l'habitatge van créixer de mitjana un 3,5% i un 8,5% respectivament. S'intueix, doncs, la relació entre els habitatges d'ús turístic i l'augment dels preus de lloguer i de compra a les zones de la ciutat on s'instal·len aquests allotjaments.

Davant aquest context, quatre casos d'estudi centrats als EUA reflecteixen la multiplicitat d'enfocaments adoptats per les administracions municipals i supramunicipals, des de perspectives intervencionistes que aposten per la prohibició dels lloguers de curta durada mitjançant ordenances, a incentius econòmics oferts als propietaris amb caràcter dissuasiu, passant per l'aplicació de tecnologies innovadores per facilitar les funcions d'inspecció.

En primer lloc, la ciutat de Nova York és un dels exemples més recents en relació amb l'enduriment de les mesures per a la reducció de l'oferta de pisos turístics, fet que ha generat molta expectativa i controvèrsia. Tot i això, la ciutat ja comptava amb criteris que regien la legalitat dels lloguers a curt termini, que prohibia als amfitrions llogar un pis sense durar menys de 30 dies, però que permetia els lloguers de llars compartides a curt termini, és a dir, lloguers on l'amfitrió s'allotja a la mateixa unitat que un màxim de dos hostes.

La nova Llei local 18,⁸ en vigència des del març de 2023, obliga els amfitrions de lloguer a curt termini —propietaris o llogaters— a registrar-se a l'Oficina d'Execució Especial de l'Alcaldia (OSE) i prohibeix a les plataformes de reserves com Airbnb de processar transaccions per pisos no registrats. Aquest registre requereix que els amfitrions facilitin un llistat de les plataformes de reserva on es publiciten i estan obligats a comunicar amb anterioritat la publicació dels immobles a nous portals.

Adicionalment, la normativa preveu la cooperació entre l'administració i les plataformes de reserva per assegurar que aquest sistema de verificació abans de processar les reserves s'aplica correctament, i hi ha un règim sancionador que afecta tant els amfitrions com les plataformes de reserva.

El conjunt d'aquestes polítiques normatives ha suposat que aproximadament la meitat dels 43.500 habitatges de lloguer a curt termini existents hagin retirat els seus anuncis, perquè incompleixen els requisits per obtenir els permisos corresponents i per l'obligació de les plataformes de bloquejar les transaccions dels pisos no acreditats. Altres conseqüències rellevants de l'entrada en vigor de la Llei 18 són la recuperació de la característica diferencial d'Airbnb en el moment de la seva fundació, la possibilitat de viure com locals i amb locals, i la pujada dels preus mitjans per nit de la ciutat, dels 260 dòlars per nit durant l'agost del 2023 als 504 dòlars per nit el setembre del 2023.⁹

7 GARCIA LÓPEZ (et al.), «Do short term rental platforms affect housing markets? Evidence from Airbnb in Barcelona».

8 OSE, «Short-Term Rental Registration Law».

9 STATISTA, «Overnight accommodation costs in New York in 2023, by month».

De l'experiència d'aquestes ciutats i regions se'n destaca, doncs, la importància d'adoptar un enfocament equilibrat, coherent amb les necessitats de la destinació i amb una visió a llarg termini

De forma similar, i pionera, la ciutat d'Irvine —Califòrnia— va aprovar el 2018 la regulació dels lloguers vacacionals de curta durada mitjançant una ordenança de zonificació.¹⁰ Per garantir el seu compliment es va emprar un programari informàtic capaç d'identificar i localitzar lloguers il·legals, similar al sistema de *web scrapping* que Barcelona fa servir des del 2016 per detectar anuncis de pisos sense llicència a diferents plataformes de reserva.¹¹ Addicionalment, tant Irvine com Barcelona disposen de webs i telèfons de denúncia de pisos turístics, mecanismes que traslladen les funcions de control i inspecció a la ciutadania.

El cas d'Irvine exemplifica els beneficis de regular els habitatges d'ús turístic per combatre la manca de disponibilitat i assequibilitat de l'habitatge residencial: ha aconseguit, en un període de dos anys, del 2018 al 2020, reduir un 3% els preus del lloguer a llarg termini, principalment

per l'increment de l'oferta.¹² A més, reflecteix l'afectació dels pisos turístics sobre el mercat de lloguer.

En tercer lloc, el Comtat de Summit —Colorado—, destacat enclavament de turisme de muntanya, compta des de 2021 amb un programa de protecció i incentiu del lloguer a llarg termini, enfocat a incrementar el parc d'habitatge residencial disponible tant per a locals com per als treballadors de temporada.¹³ El programa «*Lease to Locals*» s'orienta només a propietaris individuals i empreses professionals amb llicència per llogar habitatges a curt termini, que reben incentius d'entre 5.000 i 11.000 dòlars per contractes de mínim sis mesos i d'entre 10.000 i 22.000 dòlars per contractes de mínim un any, en funció de la grandària dels habitatges.

En el seu primer any d'implementació el programa va aconseguir reconvertir uns 70 allotjaments i 136

places, i es van estendre els incentius un any més, afegint-hi topalls al preu dels lloguers per garantir-ne preus assequibles. Fruit del seu èxit, la iniciativa s'ha estès a altres localitats amb forta estacionalitat, com Lake Tahoe —Colorado—, Nantucket —Massachusetts— o Sun Valley —Idaho.

Finalment, com a quart cas d'estudi, la ciutat d'Asheville —Carolina del Nord— destaca per la introducció el 2019 d'una moratòria d'un any de noves promocions hoteleres, un instrument normatiu que, quan es va aixecar, es va acompanyar d'una nova planificació sectorial basada en la zonificació i en l'obligatorietat de complir tres criteris.¹⁴

En primer lloc, estàndards de sostenibilitat com certificacions LED o edificis de carboni net zero. En segon lloc, incorporació de beneficis públics associats al desenvolupament hotelier, com contribucions econòmiques al fons d'habitatge

10 CITY OF IRVINE, «Zoning code of the City of Irvine, California».

11 AJUNTAMENT DE BARCELONA, «Barcelona desplega un pla de xoc per combatre amb contundència els habitatges d'ús turístic il·legals».

12 SEILER (et al.), «Airbnb or not Airbnb? That is the question: How Airbnb bans disrupt rental markets».

13 SUMMIT COUNTY HOUSING DEPARTMENT, «Long-term rental incentive program rules and regulations».

14 CITY OF ASHEVILLE, «Ordinance amending chapter 7 of the code of ordinances of the city of Asheville to establish new standards for hotel development»; CITY OF ASHEVILLE, «Hotel development study».

L'Acròpolis d'Atenes és un dels darrers espais arqueològics a fixar límits d'entrada, després que superés els tres milions de visites el 2022

permanent, a la construcció d'habitatge social i als fons públics per a la millora dels barris, finançant pàrquings públics o instal·lacions d'art civil. I, finalment, promoció de dissenys que preservin l'arquitectura històrica.

Aquesta ordenança introdueix, doncs, un procés de revisió dels projectes de caràcter compensatori, centrant-se en la recerca d'equilibri entre el desenvolupament comercial, la qualitat de vida dels residents i la protecció del medi.

La presentació d'aquests quatre casos mostra com diversos àmbits territorials afronten el mateix desafiament de regular el mercat de lloguer turístic i el desenvolupament de places hoteleres amb una àmplia gamma d'enfocaments. De l'experiència d'aquestes ciutats i regions se'n destaca, doncs, la importància d'adoptar un enfocament equilibrat, coherent amb les necessitats de la destinació i amb una visió a llarg termini, i de combinar marcs normatius que en restringeixin l'activitat amb mecanismes de control i incentius per reforçar el parc d'habitatge residencial.

Gestió del nombre de visitants i multituds: deteriorament, incivisme i inseguretat

La gestió del volum de visitants i multituds representa un dels desafiaments més significatius per a les ciutats turístiques contemporànies, i fa considerar la seva capacitat de càrrega a diferents nivells, ja sigui territorial, econòmica, social o psicològica.¹⁵ Aquest terme es refereix al límit màxim de visitants que una destinació pot rebre sense comprometre'n la integritat, la qualitat i la sostenibilitat.

En un context en què el turisme massiu és freqüent, les autoritats han de fer front al desafiament de preservar els recursos locals, naturals i culturals propis, així com garantir la seguretat i l'experiència del visitant o un equilibri entre la preservació de l'entorn i l'atracció de turistes. Estratègies com la regulació de l'accés, la distribució d'horaris o la promoció de destinacions alternatives poden ajudar a gestionar i diversificar aques-

15 LÓPEZ-BONILLA, «La capacidad de carga psicológica del turista como indicador del turismo sostenible».

tes multituds de manera equitativa i responsable, i cal aplicar-les diferent segons si són espais tensos delimitats o no delimitats.

La gestió del nombre de visitants a recintes i atractius turístics delimitats, amb recorreguts i punts d'accés preestablerts, és comunament abordada mitjançant sistemes de reserva amb franges horàries i quotes de visitants. Aquesta estratègia és present en atraccions altament freqüentades com el Museu del Louvre, el Coliseu Romà o la Sagrada Família, on és obligatori adquirir un tiquet amb dia i hora preestablerts.

L'Acròpolis d'Atenes és un dels darrers espais arqueològics a fixar límits d'entrada, després que superés els tres milions de visites el 2022 i que l'organització no governamental World Heritage Watch¹⁶ advertís la UNESCO de la falta de plans de gestió de visitants. Des del setembre del 2023, doncs, i com a part d'una prova pilot que pretén expandir-se a altres monuments de la ciutat, es limita l'entrada a 20.000 visitants diaris,

16 WORLD HERITAGE WATCH, «World Heritage Watch Report 2023».

L'administració municipal de Venècia ha aprovat el reglament que fixa la imposició de taxes d'accés a la ciutat històrica i les illes menors de la Llacuna Veneciana

així com el nombre d'accessos per cada franja horària. Aquesta mesura, provinent del govern grec, pretén protegir el monument dels efectes del turisme de masses, evitant els colls d'ampolla i aglomeracions concentrades entre el matí i el migdia.¹⁷ No obstant això, la seva aplicació no redueix de forma significativa el volum de visitants, ja que la mitjana diària de visita en temporada alta abans de la regulació se situava al voltant dels 23.000.

Aquesta política de restricció d'accés es veu acompanyada del recent acord del govern grec amb el Consell Arqueològic Central, pel qual s'elimina el bitllet integrat per visitar més d'un jaciment arqueològic i es preveu l'increment de l'entrada del tiquet a 30 euros, eliminant la distinció existent fins al moment entre temporada alta o baixa.

El nou sistema de política de preus i de reserva d'entrades individuals per cada recurs turístic persegueix, d'una banda, incentivar els visitants que planifiquin el viatge, cada cop

més necessari per preveure i gestionar fluxos turístics, però, d'altra banda, planteja controvèrsies respecte de la barrera d'accés a la cultura.

Una estratègia similar de gestió de fluxos turístics mitjançant sistemes de reserves s'ha implementat, després de diverses pròrrogues tècniques des de l'abril de 2024, a l'illa de Venècia. Amb l'objectiu de promoure el turisme responsable, preveure i gestionar l'arribada d'excursionistes —visitants que no pernocten— en dates determinades i generar recursos que permetin compensar els impactes del turisme, l'administració municipal de Venècia ha aprovat el reglament que fixa la imposició de taxes d'accés a la ciutat històrica i les illes menors de la Llacuna Veneciana.¹⁸

La taxa, en prova pilot durant la Setmana Santa i els caps de setmana entre abril i juliol de 2024, ha comportat el pagament de cinc euros per persona si s'ingressava a l'illa entre les 8:30 i les 16:00 hores

i s'associa a un sistema de reserva i pagament en línia. Com succeeix a altres ciutats amb els impostos turístics, la quota d'accés recaptada es destinarà a compensar els impactes generats pel turisme, així com alleugerir els costos que els residents locals paguen per mantenir els serveis de gestió de residus, la preservació de patrimoni o el manteniment de ponts, carrers, molls i bancs. No obstant això, els diners recaptats durant aquesta fase de prova, 2,4 milions d'euros, han finançat el sistema informàtic i el sistema d'inspecció a càrrec de les autoritats locals, que comproven a l'atzar i *in situ* si els visitants han pagat la quota corresponent.

Els primers resultats després de la implementació, representen una recaptació d'una mitjana de 1.000 entrades per cada un dels dies de prova. Tot i les veus crítiques, davant el limitat efecte dissuasiu d'aquesta política, la taxa es continuarà aplicant durant cinquanta-quatre dies entre l'abril i el juliol de 2025.

Entre els perfils exempts del pagament de la taxa s'inclouen els nascuts o residents al municipi de

17 KITSANTONIS i KWAI, «Acropolis Will limit visitor numbers as Europe tackles a tourist crush».

18 CITTA' DI VENEZIA, «Regulation for the institution and the rules governing the access fee, with or without carrier, to the historic city of the municipality of Venice and the other minor islands of the venetian lagoon».

El reglament preveu que l'import de la taxa d'accés turístic pugui elevar-se quan se superi el llindar diari de visitants, és a dir, incrementar-se en temporada alta

Venècia i els menors de catorze anys, que no requereixen cap acció per accedir a la destinació; treballadors o empresaris i estudiants en viatges educatius; propietaris o llogaters d'immobles ubicats al municipi o residents de la regió del Vènet, perfils que, tot i quedar exclosos del pagament, han de sol·licitar-ne l'exempció registrant-se al web.¹⁹ També en resten exclosos els turistes que pernocten a les diferents tipologies d'allotjaments de la ciutat que ja es troben subjectes al pagament de l'impost sobre les estades en establiments turístics, que cobra directament el gestor de cada instal·lació.

Entre les particularitats de la seva implementació, el reglament preveu que l'import de la taxa pugui elevar-se quan se superi el llindar diari de visitants, és a dir, incrementar-se en temporada alta. Quant als aspectes que susciten més dubtes sobre la mesura destaca el mètode de comprovació, que no garanteix el seu compliment per ser massa lax o el fet que la mesura no estableix un límit diari al nombre de persones autoritzades. Aquest darrer punt és

precisament la diferència clau entre els atractius turístics i les ciutats ja que, en el cas de Venècia, imposar un límit de visitants aniria en contra del dret constitucional de la lliure circulació d'Itàlia.

Aquesta iniciativa de caràcter dissuasiu és, però, difícilment aplicable a destinacions que no comptin amb punts i vies d'accés reduïdes, identificables i controlables. De fet, la dificultat de gestionar la capacitat de càrrega d'espais no delimitats, on manquen límits físics o horaris —com platges, parcs naturals o barris antics—, radica en els fluxos impredecibles de visitants.

És per això que algunes destinacions europees com Amsterdam han apostat tant per mesures que restringeixen el desplaçament de grans grups de visitants, com per enfocaments innovadors i adaptatius com les tecnologies de monitoratge en temps real que recullen dades sobre el volum, patrons de moviment i perfils de visitants o per campanyes de sensibilització als visitants sobre les normes de comportament.²⁰

En relació amb la primera mesura, Amsterdam compta des del 2020 amb una ordenança sobre l'organització de visites guiades al centre de la ciutat, enfocada a la millora de la convivència entre visitants i residents i la reducció de les molèsties dels turistes que es desplacen en grup. Segons aquesta política, les visites guiades a peu, en bicicleta o en *se-gway* no poden constar de més de 15 persones i, si sobrepassen els quatre participants, els guies han de comptar amb un permís nominal per realitzar l'activitat.²¹ La mesura inclou tant restriccions horàries, limitant l'activitat entre les 8:00 i les 22:00 i prohibint les parades informatives davant de comerços durant l'horari laboral, com territorials, prohibint la circulació de *tours* per certes zones de la ciutat.

Adicionalment, l'ordenança aplicada per la ciutat és pionera en la regulació dels *free tours* —visites guiades sense preu fix que permeten al client pagar segons el seu grau de satisfacció mitjançant propines—, ja que

strategies for protecting the sense of place through public space management in historic cities: A case study of Amsterdam».

21 CITY OF AMSTERDAM, «Rules and exemptions for guided tours in the city centre».

19 CITTA' DI VENEZIA, «Venice Access Fee».

20 POURBAHADOR I BRINKHUIJSEN, «Municipal

Les dades massives recollides permeten a l'Ajuntament treballar amb models predictius, poder regular els serveis de seguretat i neteja segons la necessitat

prohibeix reclutar participants en llocs públics. Així doncs, s'estableixen mesures restrictives per disminuir la quantitat de participants, prevenir l'intrusisme professional en el món del guiatge i reduir l'impacte acústic i visual associat a aquesta forma de descobrir la destinació. Les accions emprades en referència a la segona mesura duta a terme a la ciutat des del 2015 es concreten en sistemes de monitoratge en temps real per conèixer la densitat d'ocupació de zones conflictives del centre i prendre mesures per dispersar les multituds. Aquests sistemes funcionen gràcies a la instal·lació de sensors 3D i WiFi així com càmeres de comptatge que emmagatzemen de forma anònima les dades sobre les tendències i freqüències de visita a cada espai.²² Les dades massives recollides permeten a l'Ajuntament treballar amb models predictius, poder regular els serveis de seguretat i neteja segons la necessitat i fins i tot informar en temps real, a través de l'aplicació o l'oficina de turisme, sobre l'ocupació dels principals atractius.

22 WRAY, «Why the City of Amsterdam developed its own crowd monitoring technology».

En tercer lloc, la ciutat ha apostat per instruments de comunicació amb l'objectiu de dissuadir els visitants motivats per la imatge de llibertinatge que va situar Amsterdam en el mapa turístic a la dècada de 1990.²³ La campanya «Stay Away» informa sobre el conjunt de mesures de civisme i seguretat aprovades recentment per l'Ajuntament i les multes i conseqüències en cas d'incompliment. Entre aquestes mesures s'inclouen nous horaris de tancament anticipats de prostíbuls i bars, la restricció de la venda d'alcohol al barri vermell i la prohibició de fumar cànnabis en espais públics.

Aquests exemples il·lustren la combinació necessària d'instruments normatius i de millora del coneixement i de la comunicació per la importància de conèixer i evitar sobrepassar la capacitat de càrrega d'atractius i destinacions turístiques davant la recuperació del turisme després de la pandèmia de la Covid-19.

23 PINKSTER; BOTERMAN, «When the spell is broken: gentrification, urban tourism and privileged discontent in the Amsterdam canal district».

Danys ambientals vinculats a l'arribada de creuers i vols

Els impactes ambientals associats amb els mitjans de transport, especialment els creuers i els vols, han suscitat preocupacions significatives entre els experts i les comunitats locals, vinculades a l'emissió de gasos contaminants, la pertorbació dels ecosistemes o la degradació de l'entorn local.²⁴

En aquest context, i donat que les competències més rellevants en l'àmbit del transport i del turisme solen estar distribuïdes en diferents nivells d'intervenció pública, les principals polítiques aplicades adopten enfocaments integrals cap al desenvolupament sostenible, més enllà de les implicacions turístiques, que es vinculen amb la promoció de tecnologies més netes, la regulació de les emissions d'aviació o la inversió en transport ferroviari alternatiu.

No obstant això, existeixen diversos exemples de polítiques de caràcter turístic proposades des dels diver-

24 KETZ (et al.), «Managing the impacts of cruise ship tourism».

La limitació de creuers de grans dimensions és una realitat a destinacions com Dubrovnik, Mallorca o Venècia després de dècades de campanyes de moviments socials

sos ministeris de Transport o Medi Ambient que pretenen prohibir o limitar de forma dràstica l'arribada de creuers i vols.

La limitació de creuers de grans dimensions és una realitat a destinacions com Dubrovnik, Mallorca o Venècia, després de dècades de campanyes de moviments socials per la salvaguarda del medi ambient i la lluita contra la turisticació tant de les ciutats com de la identitat local. Tot i que els enfocaments adoptats presenten diferències —Dubrovnik i Mallorca han establert un límit al nombre i al volum dels creuers diaris, mentre que Venècia ha prohibit el pas de les naus de més de 25.000 tones per davant de San Marco i el Palau Ducal— cap de les dues perspectives s'ha vist acceptada ni per la població local²⁵ ni pels gremis empresarials vinculats a l'activitat,²⁶ per la difícil aplicació.

En el cas de Venècia, donada la prohibició prevista al decret de l'abril

de 2021, els creuers s'han desviat de forma temporal al port industrial de Marghera, situat encara dins de la llacuna i mantenint els impactes ecològics sobre l'entorn natural.²⁷ Tot i que les previsions de la legislació comptaven amb el desviament de les naus al port de Fusina, al costat continental de la llacuna, tres anys després encara no hi ha un pla definitiu. Mentrestant, algunes companyies han desistit de fer parada a l'illa i atraquen a ports com Ravenna, cosa que ha suposat que el govern hagi hagut de pagar compensacions de més de 20 milions d'euros a l'operadora de la terminal de Venècia i empreses navilieres vinculades.

La darrera destinació en apostar per una «prohibició» d'aquest mitjà de transport recreatiu és Amsterdam, on el juliol de 2023 es va aprovar una recomanació municipal per prohibir que els creuers atraquessin al centre de la capital dels Països Baixos. Tot i l'impacte internacional de la notícia, la realitat és que encara no existeixen ni plans ni cronograma d'execució definits o aprovats per fer

efectiva aquesta decisió. De fet, no és el primer cop que s'intenta deslocalitzar l'activitat creuerista, ja que el 2016 es van iniciar discussions per reubicar el port fora del centre de la ciutat. A més, els moviments socials reivindiquen la superfluïtat de la proposta per combatre el volum de visitants, ja que el port de IJmuiden es troba a menys de 30 quilòmetres de distància i el de Rotterdam a menys d'una hora en bus.

Pel que fa a mesures per reduir l'impacte generat per la indústria aèria, destaca també la iniciativa del Ministeri de Transport dels Països Baixos, que el setembre del 2023 va proposar la imposició d'un límit anual de 460.000 vols a l'Aeroport de Schiphol a partir de l'estiu de 2024, el que suposaria una limitació del 9,5% de les operacions actuals. Amb l'objectiu de reduir la contaminació ambiental i acústica, més que restringir el volum de visitants que accedeixen al país a través de l'aeroport, la iniciativa va ser immediatament rebutjada per la indústria aèria i, darrerament²⁸ per la Comissió Europea, que va alertar que

25 EURO NEWS, «Why are cruise ships still stopping here when they've been banned?».

26 DIARI DE MALLORCA, «Los comerciantes piden que lleguen más cruceros a Palma».

27 ARAYA, «Venice without cruise ships: hard facts or fake news».

28 NL TIMES, «Number of flights at Schiphol should not be reduced without EU approval».

aquesta «regulació experimental» contravenia les regles de desenvolupament de la UE.

A partir de l'anàlisi d'aquests casos d'estudi, es constata el paper destacat de les empreses de transport a l'hora de limitar i fer menys ambicioses les polítiques reguladores del turisme de masses, juntament amb la visió desfavorable de la UE, que entre els seus objectius turístics inclou el ser la destinació turística número u del món.²⁹ Només amb el cas de Mallorca es demostra la possibilitat d'arribar a acords amb els representants del sector dels creuers per aplicar mesures de caràcter flexible, que no limiten la totalitat de l'activitat i suposen una afectació continguda per a la rendibilitat de les operadores. ■

■ Bibliografia

AJUNTAMENT DE BARCELONA. «Barcelona desplega un pla de xoc per combatre amb contundència els habitatges d'ús turístic il·legals» [en línia]. A *Dossier de premsa*, de 28 de juny de 2016. Disponible a: <www.ajuntament.barcelona.cat>.

ANGUERA-TORRELL, Oriol; CERDAN, Aurelie. «¿Which commercial sectors coagglomerate with the accommodation industry? Evidence from Barcelona». A *Cities*, núm. 112, pàg. 103-112, 2021.

ARAYA, Alexander. «Venice without cruise ships: hard facts or fake news». A *Shima*, núm. 16, pàg. 256, 2022.

CITTA' DI VENEZIA. «Regulation for the institution and the rules governing the access fee, with or without carrier, to the historic city of the municipality of Venice and the other minor islands of the venetian lagoon» [en línia]. A *Citta' di Venecia*, de 21 de desembre de 2023. Disponible a: <www.cda.veneziaunica.it>.

CITTA' DI VENEZIA. «Venice Access Fee» [en línia]. Disponible a: <www.cda.veneziaunica.it>.

CITY OF AMSTERDAM. «Rules and exemptions for guided tours in the city centre» [en línia]. A *City of Amsterdam*, d'11 de març de 2024. Disponible a: <www.amsterdam.nl>.

CITY OF ASHEVILLE. «Ordinance amending chapter 7 of the code of ordinances of the city of Asheville to stablish new standards for hotel development». A *City of Ashville*, d'11 de març de 2024.

CITY OF ASHEVILLE. «Hotel development study» [en línia]. A *City of Ashville*, d'11 de març de 2024. Disponible a: <www.ashevillenc.gov>.

CITY OF IRVINE. «Zoning code of the City of Irvine, California» [en línia]. A *City of Irvine*, d'11 de març de 2024. Disponible a: <www.library.municode.com>.

COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT. «Europe, the world's No 1 tourist destination» [en línia]. A *EUR-Lex*, de 30 de juny de 2010. Disponible a: <www.eur-lex.europa.eu>.

DIARIO DE MALLORCA. «Los comerciantes piden que lleguen más cruceros a Palma» [en línia]. A *Diario de Mallorca*, de 22 de gener de 2024. Disponible a: <www.diariodemallorca.es>.

EXCELTUR. «Monitor de competitividad turística de los destinos urbanos españoles 2022» [en línia]. Disponible a: <www.exceltur.org>.

EURONEWS. «Why are cruise ships still stopping here when they've been banned?» [en línia]. A *Euronews*, de 13 de maig de 2023. Disponible a: <www.euronews.com>.

GARCÍA LÓPEZ, Miquel Àngel (et al.). «Do short term rental platforms affect housing markets? Evidence from Airbnb in Barcelona». A *Journal of Urban Economics*, núm. 119, 2020.

GOVERN DE CATALUNYA. «Decret 159/2012, de 20 de novembre, d'establiments

29 COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, «Europe, the world's No 1 tourist destination».

d'allotjament turístic i d'habitatges d'ús turístic [en línia]. A *DOGC*, de 20 de novembre de 2012. Disponible a: <www.portaljuridic.gencat.cat>.

GURRAN, Nicole. «Global home-sharing, local communities and the Airbnb debate: a planning research agenda». A *Planning Theory & Practice*, núm. 19, pàg. 298-304, 2020.

KETZ, David (et al.). «Managing the impacts of cruise ship tourism» [en línia]. A *106Group*, de març del 2019. Disponible a: <www.106group.com>.

KITSANTONIS, Nieli; KWAL, Isabella. «Acropolis Will limit visitor numbers as Europe tackles a tourist crush» [en línia]. A *The New York Times*, de 4 d'agost de 2023. Disponible a: <www.nytimes.com>.

LÓPEZ-BONILLA, Jesús Manuel. «La capacidad de carga psicológica del turista como indicador del turismo sostenible». A *Boletín Económico de ICE*, núm. 2911, pàg. 25-35, 2007.

NL TIMES. «Number of flights at Schiphol should not be reduced without EU approval» [en línia]. A *NL Times*, de 7 d'abril de 2024. Disponible a <www.nltimes.nl>.

OSE. «Short-Term Rental Registration Law» [en línia]. A *Office of Special Enforcement*, de 9 de gener de 2022. Disponible a: <www.nyc.gov>.

PINKSTER, Fenne M.; BOTERMAN, Willien Rogier. «When the spell is broken: gentrification, urban tourism and privileged

discontent in the Amsterdam canal district». A *Cultural Geographies*, núm. 24, pàg. 457 - 472, 2017.

POURBAHADOR, Poupak; BRINKHUIJSEN, Marlies. «Municipal strategies for protecting the sense of place through public space management in historic cities: A case study of Amsterdam». A *Cities*, núm. 136, 2023.

SEILER, Michael (et al.). «Airbnb or not Airbnb? That is the question: How Airbnb bans disrupt rental markets». A *Real Estate Economics*, núm. 52, pàg. 239-270, 2023.

STATISTA. «Overnight accommodation costs in New York in 2023, by month» [en línia]. A *Statista Research Department*, de 15 de setembre de 2023. Disponible a: <www.statista.com>.

SUMMIT COUNTY HOUSING DEPARTMENT. «Long-term rental incentive program rules and regulations» [en línia]. A *Summit County*, d'1 d'abril de 2023. Disponible a: <www.summitcountyco.gov>.

UNWTO. «Recommendations on Urban Tourism» [en línia]. A *World Tourism Organization*, d'11 de març de 2023. Disponible a: <www.e-unwto.org/world-heritage-watch.org>.

WORLD HERITAGE WATCH. «World Heritage Watch Report 2023» [en línia]. Disponible a: <world-heritage-watch.org>.

WRAY. «Why the City of Amsterdam developed its own crowd monitoring technology» [en línia]. A *Cities Today*, de 25 de setembre de 2023. Disponible a: <www.cities-today.com>.

WTTC. «Destination 2030. Global Cities' Readiness For Sustainable Tourism Growth» [en línia]. Disponible a: <www.wttc.org>.

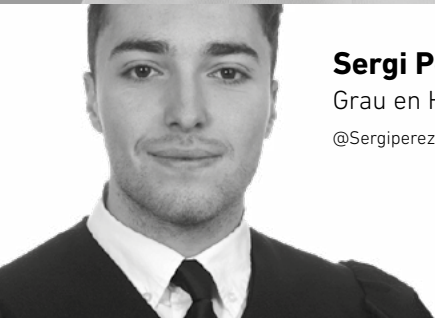

arxiu

El Rassemblement National a França: de grupuscle neofeixista a l'assalt de la *République*

vista prèvia >

L'extrema dreta francesa ha passat de la marginalitat a estar a les portes de la presidència de la República. El viatge és fruit d'un procés d'acceptació, blanquejament i «desdiabolització» que ha dut a terme el Front National, sobretot, sota el lideratge de Marine Le Pen. Sense renunciar als orígens neofeixistes, l'extrema dreta s'ha sabut adaptar a un context de crisis contínues i d'esperances frustrades per captivar una bona part del votant oferint-li una realitat confiable. El sostre de l'extrema dreta francesa, encara no té altura definida.

Sergi Pérez López

Grau en Història i Màster en Polítiques europees i Afers públics Sciences Po Strasbourg

@Sergiperez05

L'extrema dreta va ser aïllada de l'escenari politicosocial posterior a la Segona Guerra Mundial en la majoria d'estats europeus. França no en va ser una excepció —tot i posseir un substrat intel·lectual ultradretà considerable— i els petits grups de l'extrema dreta francesa s'agruparen entorn a dues tendències principals: el neofeixisme d'acció directa i el nacionalisme ultraconservador. Així, dividida en nombrosos grupuscles sense força suficient, la ultradreta francesa fou irrellevant i condemnada a l'ostracisme durant la postguerra, ja que ni tan sols els Comitès Tixier-Vignancour¹ a les presidencials de 1965 aconseguirien superar la manca d'unió d'aquestes forces.²

Un inici en crisi

La història del Front National (FN) sorgeix a inicis dels anys 1970, en un context desfavorable i una extrema

1 Fins la irrupció del Front Nacional, l'extrema dreta francesa estava molt dividida i els comitès de 1965 foren els darrers en què participaren al voltant d'un nom, el de Tixier-Vignancour. Ara, el FN proposava quelcom nou, una agrupació entorn de la idea de la dreta social, popular i nacional.

2 RODRÍGUEZ, *El Frente Nacional de Jean-Marie Le Pen*.

dreta francesa en crisi. La formació va néixer després que els dirigents dels grupuscles extremistes d'aleshores compreguessin la necessitat de reagrupar les seves forces entorn d'una organització paraigua. Aquesta estratègia es desenvolupà a partir del que van descriure com «l'augment del perill comunista»,³ tot coincidint amb la crisi del petroli i la fi del creixement econòmic anterior. Durant aquells anys, la dimissió de Charles De Gaulle i la prematura mort de George Pompidou el 1974 van fer coincidir la profunda modificació de l'escenari polític francès amb la latent crisi social d'inicis d'aquella dècada, quan el record del maig del 1968 resultava encara molt proper.⁴

Així, la fundació oficial del FN es produí l'octubre de 1972, quan s'acceptà una política de front que, tot i jugar les cartes d'una formació electoralista, moderada i respectable, s'estructuraria en la continuïtat del feixisme

3 IGOUNET, *Le Front National de 1972 à nos jours: le parti, les hommes, les idées*.

4 GALLEGRO, *Neofascistas. Democracia y extrema derecha en Francia e Italia*.

francès.⁵ En aquesta línia, s'observa una clara continuïtat dels quadres dirigents i del gruix de la militància —fonamentalment joves— provinents de les antigues organitzacions extremistes Occident i Ordre Nouveau [Nou Ordre] (ON).⁶

Amb tot, el FN va seguir sent una força minúscula durant els seus primers anys i van perdurar els problemes endèmics de l'extrema dreta francesa anterior, com exemplifica una escissió de 1973. Tanmateix, aquesta unió de grupuscles de l'anomenada «oposició nacional» al voltant de la personalitat de Jean-Marie Le Pen—més per la seva trajectòria nacionalista que per revolucionària— serà concebuda com la solució als problemes crònics d'aquestes organitzacions. Per aquesta raó, la major originalitat de la nova estratègia residia en una nova orientació parlamentarista, una imatge pública més respectable i l'articulació d'un missatge calculat per atraure la màxima audiència possible. En definitiva, el FN fou ideat com una màquina

5 LEBOURG; BEAUREGARD, *Dans l'ombre des Le Pen: une histoire des numéros 2 du FN*.

6 ROLLAT, *Les hommes de l'extrême droite*.

La tríada atur-immigració-inseguretat integrada en un discurs simplista, es desenvoluparà al llarg dels anys fins a esdevenir el centre dels debats que agitaran bona part de la societat francesa fins a l'actualitat

electoral que buscava superar el radicalisme i aïllament propi de l'extrema dreta anterior per assolir la inserció en el sistema polític francès.

La immigració entra en joc

El gran salt estratègic del FN es produeix després de les eleccions legislatives de 1978 degut a la pèrdua de poder dels dirigents revolucionaris d'ON —fonamentalment després de la mort de François Duprat— i la irrupció del nacionalpopulisme de la mà de la Nouvelle Droite [Nova Dreta] (ND) i dels solidaristes de Jean-Pierre Stirbois. Durant la campanya d'aquests comicis es comença a formular el desplaçament cap al liberalisme econòmic, el populisme i la xenofòbia.⁷ En aquest sentit, es publicaren «*Droite et démocratie économique: doctrine économique et sociale du Front National*»⁸ [Dret i democràcia econòmica: doctrina econòmica i social del Front Nacional] i sorgí el seu nou credo: «*1 million de chomeurs, c'est 1 million d'immigrés*

en trop!» [1 milió d'aturats és 1 milió de massa immigrants!], que relacionava l'atur creixent amb la immigració i la inseguretat.

La tríada atur-immigració-inseguretat integrada en un discurs simplista, es desenvoluparà al llarg dels anys fins a esdevenir el centre dels debats que agitaran bona part de la societat francesa fins a l'actualitat.⁹ D'aquesta forma, el FN canvià la doctrina antisemita pròpia del racisme clàssic de l'extrema dreta francesa, per una nova orientació social-xenòfoba que vertebrarà un moviment adaptable a la modernització del sistema. Una transformació que esdevé palpable amb el canvi de suport en el conflicte araboisraelià.¹⁰

D'altra banda, el FN prendrà en aquest moment la proposta de «gran coalició de la dreta», un plantejament que afavorí la creixent inserció en el sistema i la possibilitat d'esdevenir un actor influent en el tauler de joc institucional durant la dècada de 1980. D'aquesta forma, el FN s'allunyà definitivament de les pretensions «revolucionàries»

neofeixistes amb l'objectiu d'apropiar-se del vot de protesta amb unes propostes pròpies d'una formació que es vol congruent amb una nova època i en el sistema.¹¹

En definitiva, el FN s'encaminà vers una nova orientació ideològica que resultaria determinant per al seu desenvolupament posterior, com demostrarien els resultats de Jean-Pierre Stirbois entre 1979 i 1984 a Dreux, un municipi laboratori on farien de la immigració la seva temàtica central.¹² D'aquesta manera, es tancaria definitivament el llarg maig del 1968 i el FN abandonaria la violència com a pràctica i la revolució com a objectiu.¹³ És a partir de la basculació de l'espectre polític a mitjans de la dècada de 1980, especialment en temes d'identitat nacional, multiculturalisme i immigració, quan el FN emergí políticament.¹⁴

11 GALLEGO, *El Frente Nacional francés: de la reagrupación de la extrema derecha a la alternativa nacional-populista (1972-2014)*.

12 IGOUNET, *Le Front National de 1972 à nos jours: le parti, les hommes, les idées*.

13 BEAUREGARD; LEBOURG; PREDA, *Aux racines du FN. L'histoire du mouvement Ordre Nouveau*.

14 CAMUS, *El Front National: entre la normalització democràtica i la força antisistema*.

7 GALLEGO, *Neofascistas. Democracia y extrema derecha en Francia e Italia*.

8 WINOCK, *Histoire de l'extrême droite en France*.

9 LECOEUR, *Un néo-populisme à la française: trente ans de Front National*.

10 GALLEGO, *Por qué Le Pen*.

El FN va saber adaptar-se a un nou món per capitalitzar el rèdit polític i social dels canvis motivats pel neoliberalisme, la globalització i la unificació europea

Taula 1
Evolució del suport electoral del FN (1973-1989)

Any	Eleccions	Vots	%	Escons
1973	Legislatives	122.000	1,33	0
1974	Presidencials	190.921	0,75	—
1978	Legislatives	82.743	0,33	0
1981	Legislatives	90.392	0,18	0
1984	Europees	2.210.299	10,95	10
1986	Legislatives	2.703.442	9,65	35
1988	Presidencials	4.376.742	14,38	—
1988	Legislatives	2.359.280	9,66	1
1989	Europees	2.129.668	11,73	10

Font: CAMUS, «El Front National: entre la normalització democràtica i la força antisistema».

En només tres anys, des del 1981 al 1984, el FN passà de no arribar als 100.000 vots —menys de l'1%— a obtenir-ne més de dos milions —més del 10%.¹⁵ Aleshores, coincidint amb una dècada de governs socialistes a la República i la crisi de la dreta tradicional, el FN va irrompre a les institucions i superà el seu estatus marginal per esdevenir un partit consolidat en l'oposició nacional. A banda de la seva influència electoral, el FN

assolí a partir de llavors una posició molt destacada en el debat públic i va esdevenir el model de la tercera onada de partits nacionalpopulistes xenòfobs a Europa.¹⁶ Certament, la importància d'aquest partit anava —i continua anant— molt més enllà dels seus resultats, ja que les seves idees han contaminat la dreta clàssica i part de l'esquerra socioliberal, fent del cas francès el paradigma inquietant

15 ALGAZY, *L'extrême droite en France 1965-1984*.

16 CAMUS, *El Front National: entre la normalització democràtica i la força antisistema*.

d'un procés que s'ha anat estenent a les democràcies liberals europees: la dretanització de la societat i l'acceptació dels postulats ultres.

La «desdiabolització»

L'inici de la normalització del FN s'explica en gran part pels grans canvis ideològics protagonitzats per la ND. Seguint les seves propostes teòriques, el FN va saber adaptar-se a un nou món per capitalitzar el rèdit polític i social dels canvis motivats pel neoliberalisme, la globalització i la unificació europea. Així, el partit va presentar-se com un *outsider* que, sense oblidar el seu passat, va saber vincular-se amb una nova oferta política allunyada del nacionalisme econòmic propi del neofeixisme primigeni.¹⁷ Més que el monopoli d'un espai polític determinat, el FN va ocupar un territori ideològic de síntesi amb tota classe de cultures de dretes mentre consolidava un discurs antidemocràtic, socialment xenòfob i liberal en l'àmbit econòmic.¹⁸

17 LÖWY; SITTEL, *El Frente Nacional desde una perspectiva europea*.

18 GALLEGU, *Neofascistas. Democracia y extrema derecha en Francia e Italia*.

Mégret va presentar un altre ordre de batalla per centrar el debat entorn de l'oposició entre «nacionalisme» i «globalització»

A finals de la dècada de 1980, Jean-Marie Le Pen afrontà un procés de modernització del partit i l'adaptà a les condicions necessàries d'un instrument de govern. En aquest sentit, es van renovar els càrrecs dirigents del partit i l'estratègia electoral amb l'arribada de Bruno Mégret, una figura sense la qual no s'entén l'evolució de l'espai del FN. L'objectiu principal era construir un espai alternatiu al voltant de la «dreta nacional» per a les eleccions legislatives de 1988. Ja quedaven molt lluny el «poujadisme», Algèria¹⁹ i l'activisme neofeixista; calia entrar en una nova fase. Durant aquests anys, la caiguda del mur de Berlín, la Guerra del Golf i el context de crisi a França —amb un important augment de l'atur i vagues entre 1993-1995— van fer trontollar els fonaments del partit, que va perdre el seu major enemic: el comunisme. Aleshores l'objectiu serà imposar-se com la tercera força del panorama polític francès, i per acon-

19 Jean-Marie Le Pen encarnava l'esperit dels vertaders nacionals: aquells que havien combatut a Algèria entre 1954 i 1962 i que s'havien agrupat posteriorment. El mateix dirigent hi va participar de forma destacada com a paracaigudista i fou acusat de tortura a membres del Front d'Alliberament Nacional (FLN). La qüestió d'Algèria fou una constant en el posterior discurs del FN, especialment vinculat amb la immigració.

seguir-ho van efectuar una renovació de la seva matriu ideològica. Mégret va presentar un altre ordre de batalla per centrar el debat entorn de l'oposició entre «nacionalisme» i «globalització». D'aquesta forma, si durant la dècada anterior el FN havia estat defensor d'una identitat amenaçada per la immigració, ara aquesta seguretat nacional es trobava en risc, a més de la immigració, per la globalització.²⁰

Es tractava de concentrar els seus esforços en la captació del vot provinent de l'angoixa urbana mitjançant la continuació de la tríada immigració-atur-inseguretat, la crítica a la tecnocràcia dels partits tradicionals, el rebuig al procés d'integració europea, la reivindicació dels valors tradicionals i la defensa dels «abandonats» des d'una perspectiva nacionalpopulista. Alhora, l'aliança amb la classe mitjana acomodada i petits propietaris va passar a convergir també amb la classe treballadora. Com a prova, gairebé un 20% dels obrers francesos votaria per Je-

20 GALLEGÓ, *De la "divina sorpresa" a la diabòlica normalidad: treinta años del Frente Nacional en Francia*; IGOUNET, *Le Front National de 1972 à nos jours: le parti, les hommes, les idées*.

an-Marie Le Pen a les presidencials de 1988.²¹

A inicis dels anys 1990, però, el FN seguia estant marcat per l'etiqueta de l'extrema dreta. Per contrarestar aquest llast, s'articulà el propòsit d'una «desdiabolització» del partit en les *300 mesures pour la renaissance de la France* [300 mesures pel renaixement de França] i el FN argumentà que l'eix esquerres-dretes mancava de sentit en *La troisième voie. Pour un Nouvel ordre économique* [La tercera via: per un nou ordre econòmic]. D'aquesta forma, Mégret materialitzaria un gir estratègic —en cap cas ideològic— per adaptar el FN a una nova dècada.

Les presidencials de 1995 van atorgar a Le Pen un salt endavant quant a resultats, arribant al 15% dels vots, però el més destacat d'aquests comicis fou la mutació de l'electorat vers una confluència més rellevant amb els treballadors. Aquest fenomen fou descrit per la politòloga francesa i experta en moviments d'extrema dreta

21 GALLEGÓ, *El Frente Nacional francés: de la reagrupación de la extrema derecha a la alternativa nacional-populista (1972-2014)*.

Jean-Marie Le Pen va adoptar un posicionament molt més dur i va radicalitzar el seu llenguatge per mostrar-se com l'únic defensor de la identitat francesa davant la immigració

Nonna Mayer com *ouvriéro-lepénisme* [lepenisme obrer], ja que els vots no provenien d'antics votants d'esquerres, sinó que es tractava d'antics abstencionistes o de treballadors que sempre havien votat a la dreta. Va sorgir així un electorat que, tot i no autodefinir-se d'extrema dreta, acabava votant el FN.

Certament, el FN havia capitalitzat l'electorat identificat amb el discurs de superació de la vella fórmula esquerra-dreta i que es trobava vinculat al descontentament social.²² Així, el vot a Jean-Marie Le Pen manifestava clarament el malestar de sectors de la població molt concrets —35% d'obrers i 25% d'aturats— en zones geogràfiques noves; les regions franceses més afectades per la desindustrialització. Alhora, el canvi de perfil del seu electorat va causar una modificació en l'estratègia del partit que dificultaria el seu enteniment amb la dreta liberal i que reforçaria l'ala més dura de la formació.²³ Així, el FN cercà l'establiment d'una nova lluita social en un entorn favo-

orable: el de les empreses. Aquest nou eix programàtic impulsat per Mégret s'incorporà al ventall ideològic del partit malgrat l'oposició dels lepenistes i l'objectiu fou desenvolupar un programa social amb l'accés a la propietat com a punt central sota l'eslògan: *Le social, c'est le FN* [Allò social és el FN]. Aquestes mesures «socials» eren guiades pels principis de preferència nacional a la contractació i de taxació a empreses amb treballadors estrangers sota la consigna: «*les Français d'abord*» [els francesos primer].²⁴ En efecte, si vint anys abans un FN ultra-liberal es pronunciava favorable de les privatitzacions, la disminució del funcionariat i la supressió del salari mínim, a partir de 1995, amb una sociologia electoral radicalment diferent, el FN s'interessà per les classes treballadores amb un discurs social articulat segons els principis nacionalpopulistes del partit.²⁵

Seguint aquesta nova direcció, Bruno Mégret esdevindrà el garant de l'èxit electoral i la «desdiabolització» del

FN després del triomf a les eleccions municipals parcials a Vitrolles el 1997. Tanmateix, aquest succés aguditzà les tensions entre lepenistes i mégretistes, que arribarien al moment àlgid quan Jean-Marie Le Pen imposà la seva filla, Marine, al Comitè Central del partit en el Xè Congrés. Al seu torn, el president del partit decidí no presentar-se a les eleccions legislatives d'aquell any i en plena campanya va tenir lloc l'enfrontament directe entre ambdós, ja que Le Pen afirmà en repetides ocasions preferir una unió d'esquerres que una de dretes que els inclogués, tot establint la seva preferència pel socialista Lionel Jospin per deslegitimar la dreta tradicional; Mégret reaccionà desvinculant-se d'aquest posicionament i mostrant-se partidari d'una estratègia oberta a aliances.²⁶

Durant aquesta etapa, Le Pen va adoptar un posicionament molt més dur i va radicalitzar el seu llenguatge per mostrar-se com l'únic defensor de la identitat francesa davant la immigració. Aquest fet no fou casual, ja que els dirigents d'altres partits estaven

22 GALLEGO, *De la "divina sorpresa" a la diabolíca normalidad: treinta años del Frente Nacional en Francia*.

23 GALLEGO, *Neofascistas. Democracia y extrema derecha en Francia e Italia*.

24 IGOUNET, *Le Front National de 1972 à nos jours: le parti, les hommes, les idées*.

25 *Ibidem*.

26 IGOUNET, *Le Front National de 1972 à nos jours: le parti, les hommes, les idées*.

Jean-Marie Le Pen obtindria el millor resultat de la seva trajectòria a les eleccions presidencials de 2002 amb gairebé 5 milions de vots —17%— i l'accés a la segona volta per primera vegada en la seva història

començant a tractar aquesta qüestió, i la contaminació de la vida política ja havia donat els seus primers resultats. Calia ser prudent i no permetre la pèrdua del monopoli sobre aquestes temàtiques i Le Pen aprofitava la deslegitimació del sistema per situar-se'n al marge, tot esperant que el nacionalpopulisme pogués abandonar el seu aïllament coincidint amb l'erosió i fallida del propi sistema.²⁷ En definitiva, el conflicte entre Le Pen i Mégret es desencadenà per una disputa estratègica, no pas per un debat ideològic i, en paraules de l'historiador i expert en extrema dreta Ferran Gallego, l'error més greu de Mégret no va ser la seva proposta, sinó l'acceptació d'identificar-la amb una successió en la direcció del partit.²⁸ Finalment, en el desè Congrés del FN a Estrasburg va tenir lloc la divisió del Consell Nacional del partit en dos grups irreconciliables, un fet que portaria a la fulminant expulsió dels contraris a Le Pen el desembre de 1998.²⁹

27 Ibidem.

28 GALLEGO, *Neofascistas. Democracia y extrema derecha en Francia e Italia*.

29 GALLEGO, *El Frente Nacional francés: de la*

L'escissió fou seguida de tres comicis electorals consecutius —europees de 1999 i presidencials i legislatives de 2002— que confirmaren el triomf del sector frontista que havia optat pel manteniment del rigor doctrinal i el rebuig de qualsevol política d'aliances.³⁰ En aquesta línia, Jean-Marie Le Pen obtindria el millor resultat de la seva trajectòria a les eleccions presidencials de 2002 amb gairebé 5 milions de vots —17%— i l'accés a la segona volta per primera vegada en la seva història.³¹ Nogensmenys, aquest èxit també demostrà les limitacions del partit i de la seva estratègia, ja que l'accés a segona volta havia estat fruit de la profunda divisió de les forces d'esquerres i, al mateix temps, proporcionaria al gaullisme la possibilitat de mobilitzar l'electorat de la resta de partits contra Le Pen.³² En conseqüència, el FN obtindria una gran victòria front Mégret, però una clara derrota contra

reagrupación de la extrema derecha a la alternativa nacional-populista (1972-2014).

30 Ibidem.

31 GALLEGO, *Neofascistas. Democracia y extrema derecha en Francia e Italia*.

32 El percentatge de vot del FN només millorà lleugerament respecte 1995 i 1988 (+1,86% i +0,61%, respectivament)

el conservador Jacques Chirac, qui fou el sintetitzador del camp republicà i guanyaria de manera inequívoca el segon torn obtenint més de 25 milions de vots —82,21%.

Els anys posteriors van evidenciar els costos de l'aïllament i els resultats electorals es van mantenir estables —12,5% a les legislatives del 2002, 14,7% i 9,8% a les regionals i europees de 2004 respectivament.³³ No obstant, l'oposició frontista fou essencial pel triomf del «no» en el referèndum sobre la Constitució europea al 2005. Així, el partit va sobreviure a l'escissió, però quedaven obertes les incògnites sobre la seva regeneració política i les perspectives de futur.

La successió, de M. Le Pen a Mme. Le Pen

En aquest sentit, durant el dotzè Congrés celebrat a Niça el 2003, es va resoldre la problemàtica successòria que envoltava la figura de Jean-Marie Le Pen —de gairebé 80 anys— en

33 GALLEGO, *El Frente Nacional francés: de la reagrupación de la extrema derecha a la alternativa nacional-populista (1972-2014).*

favor de la seva filla i de Louis Aliot, qui va esdevenir secretari general. A les eleccions presidencials de 2007, el vot a Jean-Marie Le Pen disminuí un 6,4% respecte les anteriors i, a les legislatives del mateix any, el FN va obtenir el seu pitjor resultat des de 1986, amb poc més del 4%. En la mateixa línia, un resultat del 6,3% dels vots obtingut a les eleccions europees de 2009 evidenciava una clara línia descendent en uns comicis que sempre els havien estat favorables.³⁴

El FN afrontava aleshores una situació convulsa caracteritzada per conflictes interns, desconcert per la basculació del discurs polític general amb l'arribada de Nicolas Sarkozy, que va assumir en part la duresa i alguns temes històrics del FN des del partit conservador gaullista *Union pour un mouvement populaire* [Unió per un Moviment Popular] (UMP), i greus problemes econòmics.³⁵ Certament, la formació necessitava un canvi de

lideratge, d'expressió del seu discurs i de consolidació al territori. Per aquestes raons, l'ascens de Marine Le Pen no fou només una successió, sinó una modificació cultural ja anticipada per Mégret anys abans en la mateixa direcció: relleu generacional, canvis en el llenguatge i renovació de càrrecs. No obstant, a diferència del projecte fracassat anteriorment, Marine Le Pen preservava la duresa del discurs i actuava en un context clarament favorable, caracteritzat per les crisis de legitimació vinculades a la recessió econòmica de 2008.

La culminació de la transició en el lideratge del partit es va produir al Congrès de Tours el 2011, quan Marine Le Pen fou designada presidenta del partit. Promocionada pel seu pare, qui veia en ella la síntesi perfecta dels principis intransigents amb el sistema i la flexibilitat d'altres atributs —molt més jove i dona—, Le Pen resultava essencial per assolir l'objectiu principal de la formació: la «desdiabolització».³⁶ Així, sobre una línia de continuïtat ideològica

inqüestionable, s'evidenciava l'allunyament respecte d'episodis anteriors de l'extrema dreta francesa que ja no formaven part de l'experiència personal de la nova militància. En aquest context, la congruència entre el discurs renovat i el camp d'acció on poder actuar fou decisiva per generar una sensació d'originalitat en les denúncies sobre temes com la globalització, la desindustrialització i la pèrdua de seguretat ciutadana. Així, la nova presidenta va establir un lideratge implacable i aïllà els dirigents considerats «massa radicals» en favor d'una línia «menys dretana» respecte dels afers culturals, amb Louis Aliot i Florian Philippot al capdavant.³⁷

Al mateix temps, els canvis en el discurs econòmic del FN van coincidir amb un context econòmic molt desfavorable en què el partit incrementaria el seu antieuropeisme. D'aquesta manera, situaren l'antagonisme entre globalització i nacionalisme en el centre del discurs per tal d'explicar les calamitats del poble francès i per actuar

³⁴ Ibidem.

³⁵ A finals del 2008, el partit patia dificultats financeres greus, amb un deute de vuit milions d'euros i una greu pèrdua d'impuls electoral en el context d'una successió difícil en el lideratge. PERRAULT, «Scission d'un parti: le précédent du FN».

³⁶ Vegeu: EDITORIAL, «Le Front National, parti d'extrême droite»; DUPONT, «Histoire d'une notion: la 'dédiabolisation', ritournelle de l'extrême droite».

³⁷ BRISTIELLE; GUERRA; ROBERT, «2022: évaluation du risque Le Pen».

En la primera volta de les eleccions regionals del 2015, el 32,5% de les parelles homosexuals casades van votar pel FN

en pro de la legitimitat estatal i la sobirania republicana. Aquest discurs només era una branca més del seu discurs contra la immigració i, específicament, contra la islamització de França en què el laïcisme i republicanisme del Front s'ha d'entendre a partir de la preferència nacional i la crítica a la globalització. En aquest sentit, autors com Nicolas Lebourg han considerat que la visió del món de Marine Le Pen correspon a una transformació profunda del nacionalpopulisme que combina ideològicament valors socials d'esquerreres i valors polítics de dretes.

Arran d'aquesta evolució del discurs, a les presidencials de 2012 Marine Le Pen va obtenir el millor resultat del FN en una primera volta, amb el 17,9% dels vots, d'unes eleccions que va guanyar el socialista François Hollande. La formació frontista va esdevenir aleshores l'opositor universal de l'esquerra i de la dreta tradicional, erigint-se com un partit sense qui seria impossible governar i amb qui resultaria impossible formar govern.³⁸

38 FRESSOZ, «Les quatre failles de la présidence Hollande».

Aquesta situació va permetre que Le Pen articulés una proposta d'alternativa nacionalpopular basada en un nou «rassemblement» republicà amb l'objectiu de reestructurar un camp propi potent, modern i congruent amb el seu electorat. No obstant, aquest canvi exigia la seva inserció en la «normalitat» institucional francesa i implicava l'acceptació de nous factors culturals anteriorment rebutjats. Per aquesta raó, d'ençà el 2012, els votants del FN ja no són majoritàriament propers a certes inèrcies nostàlgiques anteriors —la col·laboració durant el règim de Vichy, Algèria, l'anticomunisme...— sinó que seran sensibles a noves percepcions i fractures que forçaran el partit a realitzar diverses modificacions en temes socials.

En aquest sentit, es va trencar amb la línia ideològica històrica del partit respecte del discurs sobre la interrupció voluntària de l'embaràs i, d'altra banda, tot i no mostrar-se favorables al matrimoni homosexual, apostaren per oferir una unió civil sense efectes retroactius.³⁹ En la primera volta de les eleccions

39 BERTAUX, «Marine Le Pen et Emmanuel Macron: le match des programmes pour les femmes».

regionals del 2015, el 32,5% de les parelles homosexuals casades van votar pel FN, cinc punts més respecte la mitjana de la resta d'electors —27,7%.⁴⁰ D'aquesta forma, el partit va construir un engranatge ideològic que dotava de significat concret a una sèrie de fractures recurrents —la decadència intel·lectual, moral i física de França, la inseguretat i l'animadversió cap a les elits, la immigració i la laxitud moral—, que presentaven l'alternativa nacionalpopular com a l'únic camí per salvar la «comunitat». Certament, es tornà a evidenciar aleshores, en la cerca de les oportunitats d'un profund canvi de cicle, que la història del FN és la crònica de successives adaptacions de l'extrema dreta francesa als canvis socials d'ençà 1968. Aleshores, com succeí anteriorment, el nou paradigma va exigir una normalització basada en una millor definició de les relacions i possibilitats de l'agrupament populista, en cap cas d'un canvi de naturalesa ultradretana.⁴¹

40 FAYE, «Le FN capte l'attention d'une partie de l'électorat gay».

41 GALLEGGO, *El Frente Nacional francés: de la*

Marine Le Pen farà èmfasi en «la França dels oblidats» i la cerca d'una normalitat que se sent perduda

El 2014 el partit experimentà un significatiu auge electoral fonamentalment per dues raons: la nova estratègia —nacionalitzar la seva base i presentar un major nombre de candidats— i el canvi sociològic dels seus votants, cada cop més presents en zones obreres, rurals i àrees suburbanes. Aleshores, el FN entrà per primer cop al Senat amb dos representants i fou la primera força a França en les eleccions europees del mateix any, obtenint 24 dels 74 diputats francesos al Parlament europeu, amb un 24,86% dels vots.⁴² Finalment, en la primera volta de les eleccions departamentals de 2015, el FN va quedar segon a nivell nacional, just darrere del bloc de dretes i aquests resultats demostraven la seva implantació al país, ja que aquest tipus d'eleccions mai no els havien estat favorables, i es va produir un rellevant optimisme a les files militants envers els següents comicis.

reagrupación de la extrema derecha a la alternativa nacional-populista (1972-2014).

42 EUROPEAN PARLIAMENT, «Results by country 2014».

La consolidació

A les eleccions presidencials de 2017, Marine Le Pen va obtenir més de 10 milions de vots —33,90%— en la segona volta front a Emmanuel Macron. En aquests comicis es distingeixen diverses novetats; no només no arribaren al segon torn cap dels candidats dels partits tradicionals, tota una anomalia en el sistema polític francès, sinó que ambdós presidenciables es presentaven com a figures contràries a l'establishment polític anterior. Al seu torn, aquesta situació propicià una tercera novetat: votar al FN ja no era objecte de culpa i cada vegada resultava més potent en termes quantitius i qualitatius. En aquest sentit, votar al FN ja no era només anar a la contra de la comunitat política i els seus consensos bàsics, sinó que era una aposta electoral per a la protecció del que ells entenien per *République*, els seus valors i la seva cultura.

Per aquesta raó, Marine Le Pen farà èmfasi en «la França dels oblidats» i la cerca d'una normalitat que se sent perduda. A més, la capacitat d'interpel·lació d'aquesta categoria és immensa i el vot al FN esdevindrà

encara més transversal que anteriorment.⁴³ Així, entre els votants del FN es pot trobar actualment des d'agricultors, obrers, aturats i pensionistes fins a quadres dirigents superiors o professionals independents. Alhora, el partit es manté com l'opció dominant entre policies i militars i continua guanyant força entre funcionaris, professors, metges i infermers, la qual cosa l'aproxima a un discurs molt més estatista.⁴⁴

En aquest sentit, el que Nonna Mayer anomena «precaritat» ja no resulta hostil a un partit que durant molt anys va patir una pronunciada escletxa de gènere entre el seu electorat, d'igual forma que el col·lectiu homosexual tampoc és actualment advers a una extrema dreta que ha situat aquesta part del seu discurs en el marc d'una lluita per la llibertat contra el «totalitarisme islamista». Pel que fa al jovent, l'electorat del FN va passar d'un 30% de votants de 18-34 anys a les presidencials de 2002

43 Aproximadament un 15% dels votants de la França Insubmisa haurien votat al FN a la segona volta. FERNÁNDEZ-VÁZQUEZ, *Qué hacer con la extrema derecha en Europa*.

44 *Ibidem*.

El novembre de 2022 Jordan Bardella va ser escollit president del partit i va esdevenir-ne la figura més destacada, juntament amb Marine Le Pen

a un 43% en els comicis de 2012⁴⁵ i Marine Le Pen és actualment la més votada entre l'electorat de 25-34 anys, alhora que obté uns resultats equilibrats entre els primers votants —18-24 anys— i altres franges d'edat.⁴⁶

Al 2018 se celebrà el setzè Congrés del partit a Lilla i el FN va haver de fer front a debats interns sobre l'estratègia a seguir. La formació va aprovar uns nous estatuts, eliminà la funció de president honorífic de Jean-Marie Le Pen i es refundà com a Rassemblement National [Reagrupament Nacional] (RN). Aquestes modificacions s'han d'entendre com avenços superficials en el camí cap a la completa «desdiabolització». En els primers comicis sota aquestes sigles —les eleccions europees de 2019— el partit tornà a vèncer a França obtenint un 23,34% dels vots i amb Jordan Bardella, nascut el 1995, com a cap de llista.

45 GALLEGRO, *El Frente Nacional francés: de la reagrupación de la extrema derecha a la alternativa nacional-populista (1972-2014)*.

46 JOHANNÈS, «Comment le Rassemblement national est devenu le premier parti de la génération des 25-34 ans».

Finalment, a les eleccions presidencials de 2022, Le Pen tornà a assolir la segona volta i fou derrotada altra vegada per Macron. Amb tot, va aconseguir augmentar el seu resultat d'un 8% respecte de les presidencials anteriors —arribant al 41,45% i més de 13 milions de vots—, la qual cosa evidencià —encara més— la normalització del vot a l'extrema dreta a França i la seva consolidació com a primer partit de l'oposició. Aquest fet s'evidenciaria a les legislatives d'aquell mateix any, quan obtindrien 89 diputats a l'Assemblea Nacional.

El novembre de 2022 Jordan Bardella va ser escollit president del partit i va esdevenir-ne la figura més destacada, juntament amb Marine Le Pen. De fet, durant el 2024, Bardella ha gaudit d'una rellevància cabdal. Com a vicepresident del grup parlamentari Identitat i Democràcia (ID) durant la novena legislatura al Parlament europeu, va adquirir una popularitat mediàtica molt rellevant que s'ha vist potenciada per les eleccions europees del 9 de juny. En aquests comicis, el RN ha resultat vencedor a França, obtenint el 31,37% dels vots i imposant-se en tots els departaments del país.

Així, el partit ha obtingut 30 dels 81 escons assignats a França i s'ha situat a molta distància dels macronistes i socialistes, que només han aconseguit enviar 13 diputats al Parlament europeu cadascun.⁴⁷ Tanmateix, la influència de Bardella i del RN en política europea i aliances internacionals no es limita tan sols als comicis. La força obtinguda durant les eleccions l'han sabuda utilitzar per al seu propi benefici de dues formes molt concretes. En primer lloc, han fundat un nou grup parlamentari ultra al Parlament europeu: Patriotes per Europa (PE), que compta amb membres destacats com el Fidesz hongarès, el Partit de la Llibertat [Freiheitliche Partei Österreichs, FPÖ] austríac, la Lega italiana de Salvini, el Partit de la Llibertat [Partij voor de Vrijheid, PVV] dels Països Baixos, la Chega portuguesa i Vox. Amb tot, Patriotes per Europa compta amb 84 eurodiputats, 30 dels quals pertanyen a RN, representant així el tercer grup més nombrós del Parlament europeu. A més, Bardella n'és el president, així que la influència i rellevància del

47 De fet, amb 30 eurodiputats, la del RN és la delegació nacional més nombrosa al Parlament europeu. MESSAD, «Européennes: le RN envoie la plus importante délégation du Parlement européen».

Tot i presentar una recepta distinta, els ingredients segueixen sent molt semblants als del feixisme clàssic

RN en la política europea és del tot indiscutible.

En segon lloc, la mateixa nit dels comicis europeus, Bardella va sortir al faristol per celebrar la seva gran victòria, personal i partidista. Tot seguit, posant en evidència la derrota de la majoria presidencial a França, el dirigent ultra va aprofitar per posar de nou sobre la taula, amb més força que mai, un tema que ja feia temps que existia en el debat polític francès: la possible dissolució de l'Assemblea Nacional i la convocatòria d'eleccions legislatives anticipades. Certament, les diverses forces de suport del govern macronista eren cada vegada més qüestionades, sobretot després de les tensions al voltant de la reforma de les pensions i els debats sobre la qüestió migratòria. Aquesta vegada, però, s'havia arribat al límit i el president de la República, Emmanuel Macron, optà per la convocatòria electoral.

Així doncs, només 20 dies més tard, el 29 de juny, va tenir lloc el primer torn de les eleccions legislatives anticipades. Durant la campanya, es va anunciar una unió d'esquerres en el Nou Front Popular (NFP) i, com

a contraresposta, Marine Le Pen va proposar de fer el mateix amb els Republicans (LR) i el partit Reconquesta de Zemmour, la qual cosa va provocar tensions i divisions a ambdues organitzacions.⁴⁸ D'altra banda, com hem vist, cal tenir present que aquest tipus de comicis mai no havien sigut favorables al RN a causa del sistema francès de doble torn. Amb tot, el RN aconseguí el millor resultat mai obtingut per una força d'extrema dreta en unes eleccions legislatives, el 33,22%, gairebé el doble que a les anteriors de 2022 i avançant tant al NFP com a les forces de govern. Aquests resultats li van assegurar la victòria directa en 38 circumscripcions i la qualificació al segon torn en 451 altres circumscripcions.

Durant el segon torn, davant d'uns sondejos que anunciaven una possible majoria absoluta del RN, es va materialitzar l'anomenat «front republicà», que consistia en l'abandonament de la candidatura d'un candidat —republicà moderat, macronista o del NFP— en aquelles circum-

scripcions on un altre partit tingués més possibilitats de vèncer en un enfrontament contra el RN.⁴⁹ Aquesta fórmula de concentració del vot davant l'extrema dreta va fer efecte i el RN, tot i ser el partit més votat en el primer i en el segon torn,⁵⁰ va quedar en tercera posició, darrere de macronistes —150 escons— i el NFP —178 escons.

Sigui com sigui, l'assemblea resultant d'aquestes eleccions legislatives va fer evident la polarització i divisió francesa, ja que els tres principals blocs van quedar molt allunyats de la majoria absoluta. A més, en aquest context van tenir lloc els Jocs Olímpics de París, per la qual cosa es va endarrerir molt la designació d'un Primer Ministre. Finalment, tot i que en principi es podria haver optat per un representant del NFP, Macron va escollir al conservador Michel Barnier, un polític del grat del RN, la qual cosa evidencià l'enorme influència del

49 DE SANTIS, «Législatives 2024: comment l'union et le barrage républicain ont placé la gauche en tête».

50 El RN va obtenir 142 escons, millorant el seu darrer resultat, amb més de 10 milions de vots i 53 escons més que el 2022.

La inseguretatsobre la que creix el nacionalpopulisme respon a una malaltia pròpia de la democràcia, una patologia relacionada amb l'incompliment de les expectatives

partit en el sistema politicoinstitucional francès.

En conclusió

Com hem anat descrivint, tot i les limitacions d'analitzar la densa trajectòria i les constants transformacions —a tots nivells— del RN, les valoracions d'un treball d'aquestes característiques no pot ser tranquil·litzador, tot i que no s'hagi de caure en les trampes del moralisme. De l'estudi se'n poden desprendre advertències polítiques vinculades a la condició mateixa de la democràcia occidental i, per tant, convé determinar correctament en quins trets de la nostra cultura s'ha inserit el nacionalpopulisme.

Les successives crisis han codificat les oportunitats que l'extrema dreta ha estat esperant des de 1945. Aquesta extrema dreta ja no segueix les mateixes lògiques que l'havien caracteritzat anteriorment, sinó que requereix quelcom distint: un nacionalpopulisme que permeti establir una àrea d'afirmació de tots els valors que impliquen una ideologia moderna i la confirmació que la democràcia ha estat, és i serà un error.

Tanmateix, tot i presentar una recepta distinta, els ingredients segueixen sent molt semblants als del feixisme clàssic, com per exemple la construcció d'una alteritat a qui fer culpable dels mals i la necessitat de generar por davant d'una societat que canvia a una velocitat incontrolable.

En aquest context, l'extrema dreta cerca l'adhesió d'individus «abandonats» pels processos contemporanis i és aleshores que apareix una paraula clau: la inseguretats. Aquesta inseguretats no s'ha d'entendre com el temor a fets concrets, sinó que fa referència a uns elements molt més amplis vinculats a la fragilitat de la pròpia vida, a les dificultats per garantir les condicions materials de vida, a la pèrdua de referents col·lectius i a la interpel·lació d'una realitat desapareguda. Així, la inseguretats sobre la que creix el nacionalpopulisme respon a una malaltia pròpia de la democràcia, una patologia relacionada amb l'incompliment de les expectatives.⁵¹

Certament, un dels majors perills del nacionalpopulisme és la contamina-

ció que les seves idees provoquen en la dreta clàssica i en una part de l'esquerra socioliberal; i el cas francès és el més inquietant. El FN ha sabut adaptar-se a un món en transformació per presentar-se com un contestatari congruent i portador d'una nova oferta política sense haver renunciat mai al seu propi passat. Així, la gravetat de l'amenaça que suposa avui dia el RN no és menor que la gran dificultat que tenen els seus opositors per definir la seva pròpia naturalesa;⁵² però la tesi que exposa el sociòleg Michel Wieviorka en la seva anàlisi *La France raciste* [la França racista] resulta força reveladora a l'hora de sintetitzar aquest conjunt de successos: «*En la societat industrial estàvem a dalt o a baix, però tothom tenia un lloc; amb la dualització de la societat, som més aviat dins o fora*».⁵³ Efectivament, aquest buit social ha estat ocupat per una sèrie de moviments identitaris que, en un context de crisi econòmica i transformació, han estès la idea que el seu país, regió o barri ha estat envaït.

52 LÖWY i SITEL, *El Frente Nacional desde una perspectiva europea*.

53 WINOCK (dir.), *Histoire de l'extrême droite en France*.

51 GALLEGO, *Neofascistas. Democracia y extrema derecha en Francia e Italia*.

Només aleshores s'obre el camí perquè un nacionalisme francès populista i xenòfob pugui florir, ja que mentre les antigues fites sociopolítiques entren en crisi, sorgeix un espai lliure per a noves identificacions on la qüestió social dona pas a la qüestió nacional. En resum, si bé no és possible l'anàlisi de l'extrema dreta actual amb les concepcions pròpies del feixisme clàssic, l'existència actual del nacional-populisme francès —i global— correspon a la degradació de la cultura política que es construí durant la postguerra i que es fonamentà, precisament, en l'exaltació de la democràcia i la derrota del feixisme.⁵⁴

I el futur no és gens prometedor. La degradació de la cultura política i l'ascens de les forces populistes presentades com a antiestablishment van junts. Com més avanci la primera, més possibilitats tindran les segones per presentar-se com a congruents amb l'època i per anar contra un sistema que ja no resulta capaç de satisfer les necessitats

54 GALLEGU, *De la "divina sorpresa" a la diabòlica normalidad: treinta años del Frente Nacional en Francia*.

mínimes del gruix de la població. Per aquesta raó, avui dia és impossible comprendre la realitat política, institucional, social i cultural francesa sense tenir present una anàlisi rigorosa del RN. Actualment, el partit ha assolit plenament la seva «desdiabolització» i ha estat completament acceptat per la *gran família republicana*.⁵⁵ Així, cada cop pren més força la idea que Macron ha estat l'últim president del que s'entenia com a *République* i només queda restar a l'espera dels inquietants sondejos per a les properes eleccions presidencials, en què el RN compta amb opcions reals d'assolir, finalment, la presidència de la *République française* el 2027. ■

55 Com evidència la darrera Llei d'immigració aprovada a l'Assemblée Nationale. Vegeu: BOUCHEZ, «'Dédiabolisation' dans 'Le Monde', une stratégie gagnante pour le Rassemblement national».

■ Bibliografia

ALGAZY, Joseph. *L'extrême droite en France 1965-1984*. París: L'Harmattan, 2000.

BERTAUX, Mylène. «Marine Le Pen et Emmanuel Macron: le match des programmes pour les femmes» [en línia]. A *Madame Le Figaro*, de 27 d'abril de 2017. Disponible a: <www.madame.lefigaro.fr>.

BOUCHEZ, Yann. «Dédiabolisation» dans «Le Monde», une stratégie gagnante pour le Rassemblement national» [en línia]. A *Le Monde*, de 26 de novembre de 2023. Disponible a: <www.lemonde.fr>.

BRISTIELLE, Antoine; GUERRA, Tristan; ROBERT, Max-Valentin. «2022: évaluation du risque Le Pen» [en línia]. A *Fondation Jean Jaurès*, de 21 d'abril de 2021. Disponible a: <www.jean-jaures.org>.

CAMUS, Jean-Yves. «El Front National: entre la normalització democràtica i la força antisistema». A *Revista Espill Universitat de València*, núm. 38, p.92-101, 2011.

CRÉPON, Sylvain; DÉZÉ, Alexandre; MAYER, Nonna. *Les faux-semblants. Sociologie du Front National*. París: Presses de Sciences Po, 2015.

DE SANTIS, Gaël. «Législatives 2024: comment l'union et le barrage républicain ont placé la gauche en tête» [en línia]. A *L'Humanité*, d'11 de juliol de 2024. Disponible a: <www.humanite.fr>.

DUPONT, Marion. «Histoire d'une notion: la « dédiabolisation », ritournelle de l'extrême droite» [en línia]. A *Le Monde*, de 8 juny de 2022. Disponible a: <www.lemonde.fr>.

EDITORIAL LE MONDE. «Le Front National, parti d'extrême droite» [en línia]. A *Le Monde*, de 4 d'octubre de 2013. Disponible a: <www.lemonde.fr>.

EUROPEAN PARLIAMENT, «Results by country 2014» [en línia]. A *European Parliament*, de 22 de setembre de 2014. Disponible a: <www.europarl.europa.eu>.

FAYE, Olivier. «Le FN capte l'attention d'une partie de l'électorat gay» [en línia]. A *Le Monde*, d'11 d'abril de 2016. Disponible a: <www.lemonde.fr>.

FERNÁNDEZ-VÁZQUEZ, Guillermo. *Qué hacer con la extrema derecha en Europa, el caso del Frente Nacional*. Madrid: Lengua de trapo, 2019.

FRESSOZ, Françoise. «Les quatre failles de la présidence Hollande» [en línia]. A *Le Monde*, de 30 setembre de 2013. Disponible a: <www.lemonde.fr>.

GALLEGRO, Ferran. *Por qué Le Pen*. Barcelona: El Viejo Topo, 2002.

GALLEGRO, Ferran. *Neofascistas: democracia y extrema derecha en Francia e Italia*. Barcelona: Plaza & Janés, 2004.

GALLEGRO, Ferran. «De la "divina sorpresa" a la diabólica normalidad: treinta años del Frente Nacional en Francia». A *Historia social*, núm. 46, p.113-136, 2003.

GALLEGRO, Ferran. «El Frente Nacional francés: de la reagrupación de la extrema derecha a la alternativa nacional-populista (1972-2014)».

A *Tiempo devorado: revista de historia actual*, núm. 1, p.5-38, 2017.

GUEZ, Ariel. «RN, LR, Reconquête... Une "union des droites" aux législatives? Les grandes manœuvres commencent» [en línia]. A *BFMTV*, d'11 de juny de 2024. Disponible a: <www.bfmtv.com>.

IGOUNET, Valérie. *Le Front National: de 1972 à nos jours. Le parti, les hommes, les idées*. París: Éditions Seuil, 2014.

JOHANNÈS, Franck. «Comment le Rassemblement national est devenu le premier parti de la génération des 25-34 ans» [en línia]. A *Le Monde*, de 5 d'abril de 2021. Disponible a: <www.lemonde.fr>.

LEBOURG, Nicolas; BEAUREGARD, Joseph. *Dans l'ombre des Le Pen: une histoire des numéros 2 du FN*. París: Nouveau monde éditions, 2012.

LEBOURG, Nicolas; BEAUREGARD, Joseph; PREDÀ, Jonathan. *Aux racines du FN. L'histoire du mouvement Ordre Nouveau*. París: Fondation Jean Jaurès, 2014.

LECOEUR, Erwan. *Un néo-populisme à la française: trente ans de Front National*. París: Éditions La Découverte, 2003.

LÖWY, Michael; SITEL, Francis. «El Frente Nacional desde una perspectiva europea». A *Viento sur: por una izquierda alternativa*, núm. 149, p.21-37, 2016.

MESSAD, Paul. «Européennes: le RN envoie la plus importante délégation du Parlement

européen» [en línia]. A *Euractiv*, de 9 de juny de 2024. Disponible a: <www.euractiv.fr>.

MESTRE, Abel; FAYE, Olivier. «Marine Le Pen fait face à des critiques internes» [en línia]. A *Le Monde*, de 8 de maig de 2017. Disponible a: <www.lemonde.fr>.

PERRAULT, Guillaume. «Scission d'un parti: le précédent du FN» [en línia]. A *Le Figaro*, de 23 de novembre de 2012. Disponible a: <www.lefigaro.fr>.

RODRÍGUEZ JIMÉNEZ, José Luís. «El Frente Nacional de Jean-Marie Le Pen». A *Revista de Estudios Políticos*, núm. 87, p.305-332, 1995.

ROLLAT, Alain. *Les hommes de l'extrême droite*. París: Calmann-Lévy, 1994.

SHIELDS, James. *The extreme right in France: From Pétain to Le Pen*. Londres: Routledge, 2007.

SIMÓN, Miguel Ángel (dir.). *La extrema derecha en Europa desde 1945 a nuestros días*. Madrid: Tecnos, 2007.

WINOCK, Michel (dir.). *Histoire de l'extrême droite en France*. París: Éditions du Seuil, 1994.

explorador

Sheinbaum i la contradicció: cinc estampes per entendre el país que governarà la primera presidenta de Mèxic

vista prèvia >

El 2018, l'esquerra mexicana va fer història i va conquerir la presidència per primera vegada. Les eleccions del juny del 2024, amb la tria de la primera presidenta del país, han ratificat la confiança en el bloc d'esquerres. Els reptes que té al davant Claudia Sheinbaum no són nous i representen els desafiaments d'un país que avança, però que manté unes cadenes que el llasten: la pobresa, la inseguretat, la feblesa econòmica, els femicidis o la mala gestió de la migració són els àmbits en els quals la nova presidenta haurà d'oferir respostes inajornables.

Eileen Truax

Periodista

@EileenTruax

El 3 de juny del 2024 el nom de Mèxic va aparèixer als informatius de bona part del món amb un titular històric: durant la jornada electoral del dia previ, el diumenge 2 de juny, Claudia Sheinbaum, una dona d'esquerres, excap de govern de la Ciutat de Mèxic i hereva política del president Andrés Manuel López Obrador, AMLO —el primer president d'esquerres en la història del país—, obtenia un avantatge folgat sobre la seva contrincant, l'opositora conservadora Xóchitl Gálvez, i esdevindria a partir de l'1 d'octubre en la primera dona a arribar a la presidència de Mèxic.

Aquell dia, alguns mitjans internacionals feien al·lusió a una imatge estereotipada d'un Mèxic masclista i conservador per exposar allò que consideraven una contradicció: que la guanyadora de les eleccions en aquell país fos una dona madura, no catòlica, doctora en enginyeria ambiental, divorciada, recentment casada en segones núpcies, que acabava de ser àvia i que havia estat cap de govern d'una de les metròpolis més complicades del món.

Si bé la història recent del país ajuda a entendre com —malgrat els

tufs masclistes— la candidatura i el triomf de Sheinbaum són conseqüència lògica dels canvis socials, polítics i culturals esdevinguts al país centreamericà, també posa en evidència que sí, que les contradiccions a Mèxic existeixen i abunden, començant per la que afrontarà la primera presidenta mexicana: l'oportunitat de donar continuïtat a alguns dels programes iniciats amb èxit pel seu predecessor, com ara el combat contra la pobresa extrema i el repte de corregir el rumb en temes particularment sensibles que van quedar pendents a l'anterior administració, com els femicidis, la protecció del medi ambient i la lluita contra el crim organitzat.

En els pròxims anys, Mèxic serà, alhora, la segona economia més gran del món governada per una dona —només darrere d'Itàlia, amb la neofeixista Geòrgia Meloni— i el camp on se seguirà lliurant batalla a una mitjana de deu dones assassina- des al dia, que el govern sortint no ha pogut erradicar.¹

1 ONU DONES, «Femicidio, un problema global».

A l'esquerra s'hi arriba passant per la dreta

Claudia Sheinbaum és una dona d'esquerra de soca-rel. Va néixer el 24 de juny de 1962 a la Ciutat de Mèxic al si d'una família jueva secular, d'origen búlgar per part de mare, biòloga que es va convertir en la primera dona sefardita al món acadèmic mexicà,² i lituà per part de pare, fill d'un militant del Partit Comunista Mexicà. Tots dos participaven activament en els cercles de l'esquerra mexicana a la dècada de 1960, quan a Mèxic es gestaven els moviments obrers i les lluites estudiantils que serien reprimides amb massacres a finals d'aquella dècada.

«*De aquellos polvos, estos lodos*»,³ diu un refrany mexicà: les primeres participacions en l'organització social i política de Claudia Sheinbaum s'esdevingueren justament al si del moviment estudiantil de dues dècades després, un esforç de defensa de la universitat pública que, juntament

2 ENLACE JUDÍO, «Judíos y científicos. La familia de Claudia Sheinbaum».

3 En català podria traduir-se com: «Tal faràs, tal trobaràs».

El partit de l'oxímoron nominal va governar durant la major part del segle XX sota una política de bastó i pastanaga

amb altres moviments de resistència contra les polítiques conservadores imperants des de la revolució neoliberal impulsada per Ronald Reagan als EUA, seria el planter de l'esquerra política mexicana durant els anys 1990 i assentaria les bases per a l'alternança al govern del país després de 71 anys —del 1929 al 2000— de govern d'un partit únic a Mèxic, el Partido Revolucionario Institucional (PRI), una part de la història d'aquest país que sovint s'oblida, però que resulta rellevant per entendre per què Mèxic arriba com arriba al 2024.

Tot i que la història mexicana del segle XX és intricada i complexa, es pot resumir breument en tres paràgrafs: després de la seva independència d'Espanya el 1810, el territori del país es va consolidar, però es va mantenir la fragmentació social estratificada i desigual de la colònia; això va donar lloc que el 1910 s'iniciés un moviment revolucionari per enderrocar Porfirio Díaz, un dictador amb 35 anys al govern. Després d'una dècada de lluita entre faccions, el 1917 es va proclamar l'actual Constitució mexicana; el 1920 es va establir la primera presidència moderna i, el 1929, es va crear el partit

polític que acabaria anomenant-se Partido de la Revolución Institucional. El partit de l'oxímoron nominal va governar durant la major part del segle XX sota una política de bastó i pastanaga, prenent les regnes de l'Estat i administrant el desenvolupament social en funció dels seus interessos econòmics: obrint l'aixeta per als seus partidaris i tancant-la —i a més, reprimint— per als seus adversaris, alhora que controlava una maquinària electoral ben greixada; una fórmula que l'escriptor Mario Vargas Llosa definiria com «la dictadura perfecta».

No fou fins cap a finals dels anys 1980 que el partit va viure la separació d'un corrent d'esquerres ampli, a partir de l'aplicació de les polítiques neoliberals, que va derivar en la creació del Partido de la Revolución Democrática (PRD); es va enfortir el ja existent democratacristià Partido Acción Nacional (PAN) i es va obrir la porta a la pluralitat política i electoral. En una dècada es va consolidar la separació de poders amb l'arribada al Congrés d'una majoria opositora; el 1997 la Ciutat de Mèxic, abans governada per designació presidencial, va celebrar els seus primers

comicis i el fundador del PRD, Cuauhtémoc Cárdenas, es va convertir en el seu primer cap de govern; i el 2000 el PRI va perdre la presidència del país per primera vegada davant el candidat conservador del PAN, Vicente Fox.

Una de les grans contradiccions a la política mexicana és el fet que, després d'anys de lluita organitzada dels moviments d'esquerra, el primer president post PRI hagi estat un candidat de dretes, resultat d'un «cordó sanitari» construït per la majoria de la societat mexicana, l'esquerra inclosa, per evitar que el PRI continués al poder; els camins de l'esquerra, sovint, passen per la dreta. La realitat és que sense el triomf del corrent d'esquerres de Cárdenas, impulsat durant dues dècades per activistes veterans i pels joves organitzats de la generació de Sheinbaum, l'alternança del 2000 hauria trigat més a arribar. Finalment, després de dos governs del PAN i el retorn el 2012 d'un obsolet PRI, el 2018 va arribar a la presidència Andrés Manuel López Obrador, a les espatlles del nou partit de l'esquerra, el Movimiento de Regeneración Nacional (Morena), una escissió del PRD,

Tot i que la seva forma de governar ha estat considerada populista, aquesta mínima estabilitat econòmica ha aconseguit la projecció d'una imatge positiva del govern d'AMLO cap a l'exterior

en aliança amb Sheinbaum, que va obtenir el triomf electoral al govern de la capital.

Primer, els pobres

AMLO va ser elegit cap de govern de la Ciutat de Mèxic el 2000, quan el dretà Vicente Fox va assumir la presidència del país. Per a les generacions acostumades a permanents crisis econòmiques derivades d'una dependència excessiva dels ingressos petrolers —i els vaivens d'aquest mercat— i de les baixes càrregues tributàries, viure en un entorn politicoeconòmic marcat per constants devaluacions del pes mexicà davant del dòlar, la inflació, la recessió, la desigualtat i la pobresa havien estat el pa de cada dia; el repte per al nou govern federal era mantenir a la superfície l'economia i la fràgil confiança dels mercats internacionals davant del canvi de govern després de set dècades de PRI.

Pel que fa a la capital mexicana, però, AMLO tenia més marge de joc i la possibilitat de construir sobre les bases assentades pel seu antecessor, Cuauhtémoc Cárdenas, en una

Ciutat de Mèxic els habitants de la qual per primera vegada se sentien escoltats i representats. El contrast entre les dues administracions va impulsar la popularitat d'AMLO gràcies als seus programes socials, a les mesures d'austeritat aplicades pel seu govern a l'administració pública, a la proximitat dels comandaments mitjans de govern amb la ciutadania i a la millora palpable dels serveis públics. Una manera de governar que va traslladar al 2006 a la seva proposta de govern per al país, la primera vegada que va ser candidat a la presidència, amb el lema: «*Pel bé de tots, primer els pobres*». El lema es va mantenir durant les dues campanyes següents, fins que va arribar a la presidència el 2018.

D'acord amb les estadístiques oficials, durant els sis anys del mandat de López Obrador milions de famílies van millorar la seva situació econòmica gràcies als augments a les pensions de jubilació, les beques per a estudiants, les ajudes per a persones amb discapacitat i un increment del salari mínim en una mitjana del 20% anual, xifra per sobre de l'IPC. Mèxic, un país on el nivell de pobresa es manté més enllà del 40% de la

població, és un lloc on el sentit del vot es comprèn fàcilment a partir de la idea de la pobresa.

Tres dies abans de l'elecció del 2 de juny del 2024, l'enquestadora Gallup va publicar algunes xifres: el 73% dels mexicans enquestats se sentien optimistes sobre la possibilitat de millorar-ne la qualitat de vida i un 57% sobre una millora de l'economia local; una majoria dels enquestats manifestava tenir confiança en les institucions financeres i en els bancs, i sis de cada deu van dir que confien en el govern.⁴

Tot i que la seva forma de governar ha estat considerada populista, aquesta mínima estabilitat econòmica ha aconseguit la projecció d'una imatge positiva del govern d'AMLO cap a l'exterior. El febrer del 2024 es va anunciar un rècord històric en inversió estrangera directa que va superar els 36.000 milions de dòlars el 2023, amb la subsegüent generació de llocs de treball, que ha fet que assumptes com la inseguretat i els 30.000 assassinats anuals al país

⁴ VIGERS, «Mexico Votes: 5 Things to Know Ahead of the Election».

Tretze governs estatals, centenars d'alcaldies, ajuntaments i congressos locals i la meitat del Congrés Federal estaran ocupats per dones després de l'elecció del 2024

passin a un segon pla. En acostar-se el moment del relleu al govern, i després de la nominació de Sheinbaum com a candidata per la governamental Morena, era difícil que el país optés per un canvi de rumb econòmic, no només pel context esmentat, sinó per la falta de propostes d'una oposició que no va saber construir una contranarrativa proactiva, sinó que es va centrar en l'atac mediàtic i la campanya bruta.

Potser l'element més indicatiu de l'estabilitat econòmica durant el govern d'AMLO és el fet que no hi ha hagut una devaluació significativa del pes mexicà respecte del dòlar nord-americà, a causa de diversos factors: una política monetària prudent per part del Banc de Mèxic, que durant el sexenni va actuar de manera independent, enfocant-se a controlar la inflació i a mantenir l'estabilitat financera; un nivell saludable de reserves internacionals; una disciplina fiscal fins ara inusual, centrada en l'austeritat i el control de la despesa pública, que ha mantingut la confiança del mercat d'inversions; una sèrie de reformes estructurals, com la del sector energètic; una inversió estrangera directa sostingu-

da amb una demanda d'exportacions mexicanes, especialment cap als EUA —en aquests anys Mèxic s'ha convertit en el principal exportador a aquest país, superant la Xina—, i una resposta econòmica adequada a la pandèmia de la Covid-19. També és notable que, durant aquest període, les remeses dels mexicans a l'estranger han assolit nivells rècord, i han proporcionat un flux constant de divises al país que ajuda a mantenir econòmicament estables pobles sencers.

En el seu primer anunci d'estratègia com a presidenta electa, Sheinbaum va donar a conèixer que mantindrà al càrrec l'actual secretari d'Hisenda, Rogelio Ramírez de la O; un moviment poc freqüent a l'alternança de governs a Mèxic, però que reforça el missatge de certesa per als mercats internacionals.

Claudia en el país dels feminicidis

«L'arribada de Claudia Sheinbaum —i de milers de dones més— a càrrecs públics, com a fruit d'una sola jornada electoral, implica un trencament estructural al sistema polític emanat

*de la Revolució Mexicana, que va ser fundat i dissenyat per homes, i que durant dècades va ser dominat i recreat gairebé exclusivament per homes, amb una visió patriarcal i masculista».*⁵ Una setmana després de l'elecció, el periodista Ernesto Núñez Albarrán descrivia en un article,⁶ amb només aquest paràgraf, el que representa per a la societat mexicana l'elecció de la primera presidenta: l'evidència que l'avenç cap a la paritat representativa no té marxa enrere. Tretze governs estatals, centenars d'alcaldies, ajuntaments i congressos locals i la meitat del Congrés Federal estaran ocupats per dones després de l'elecció del 2024.

Tot i això, la relació de Sheinbaum amb els col·lectius feministes no ha estat orgànica durant els sis anys en què va estar al capdavant del govern a la Ciutat de Mèxic, un espai que hauria estat idoni per crear polítiques

⁵ Traducció de l'edició. Text original: «El arribo de Claudia Sheinbaum —y de miles de mujeres más— a cargos públicos, como fruto de una sola jornada electoral, implica un quiebre estructural en el sistema político emanado de la Revolución Mexicana, que fue fundado y diseñado por hombres, y que durante décadas fue dominado y recreado casi exclusivamente por varones, con una visión patriarcal y machista».

⁶ NUÑEZ, «Presidenta Sheinbaum».

La paritat de gènere al gabinet, una acció que AMLO va instaurar per primera vegada al país, no necessàriament es tradueix en la incorporació de dones feministes a l'equip de govern

públiques amb perspectiva de gènere i per construir una imatge de solidaritat amb el moviment feminista. Per contra, en més d'una ocasió, la relació entre les dues parts ha estat tensa, i fins i tot esquerpa, a causa de l'estadística ignominiosa d'entre nou i deu dones assassinades cada dia al país; cossos de dones d'un sol ús en un país on la taxa d'impunitat és superior al 96%.⁷

Aquesta realitat, i el clima de violència que preval a diverses zones del país, ha provocat que les manifestacions convocades en dates com el 8 de març, Dia Internacional de les Dones, o el 25 de novembre, Dia Internacional per a l'Eliminació de la Violència contra les Dones, es converteixin sovint en obertes expressions d'ira i frustració per part del moviment feminista que, per a sorpresa de molts, ha estat sovint reprimit i desqualificat per l'excap de govern de la Ciutat de Mèxic, que en alguna entrevista va arribar a dir sobre les manifestacions feministes en què s'ha registrat violència: «Per mi això és feixisme. No té res a

veure amb el feminisme».⁸ Diversos col·lectius observadors de drets humans i organitzacions com Amnistia Internacional han denunciat un ús excessiu de la força contra les dones a les marxes del 8 de març, i consideren que el seu dret a protestar s'ha estigmatitzat.

Malgrat que no ha estat capaç de presentar una agenda de gènere al seu programa de govern, Sheinbaum va buscar durant la seva campanya algunes conjuntures concretes per enviar un missatge de compromís amb la paritat de gènere, afirmant que «a més de la participació de les dones a la vida pública, també caldria parlar de la participació dels homes a la vida privada perquè també hi hauria d'haver igualtat»,⁹ en referència al fet que les mexicanes segueixen dedicant 24 hores més a la setmana a les tasques de la llar que els homes.

8 GRUPO REFORMA, «Cuestiona Sheinbaum 'feminismo violento'». Traducció de l'edició. Text original: «Para mí eso es fascismo. No tiene nada que ver con el feminismo».

9 SHEINBAUM, «Sesión de Clausura del I Foro de Alcaldesas y Electas Iberoamericanas» Transcripció original: «además de la participación de las mujeres en la vida pública, también habría que hablar de la participación de los hombres en la vida privada porque también ahí debería haber igualdad».

No obstant això, aquest compromís amb la paritat de gènere al gabinet, una acció que AMLO va instaurar per primera vegada al país, no necessàriament es tradueix en la incorporació de dones feministes a l'equip de govern, un dels grans temes pendents que haurà d'assumir la futura presidenta.

A la llista d'aquests temes pendents, també hi ha la consolidació del dret a la identitat autopercebuda i els drets de les persones LGBTQ+ a escala nacional, així com la consolidació del dret a l'avortament. Malgrat estar despenalitzat a tot el país des del 2021,¹⁰ l'accés a la interrupció de l'embaràs està lluny de ser una realitat per a totes les dones mexicanes en la mesura que el poder legislatiu de cada estat té autonomia per determinar els supòsits i les condicions sota les quals es pot realitzar un avortament legal al seu territori. Això es tradueix en una obstaculització de l'accés a aquest servei per a les dones de certes comunitats o sectors socials, igual que l'accés a

10 SUPREMA CORTE DE JUSTÍCIA. «Suprema Corte declara inconstitucional la criminalización total del aborto».

7 MEXICO EVALUA, «Justicia, sólo en 4 de cada 100 delitos que son investigados».

L'accés a la interrupció de l'embaràs està lluny de ser una realitat per a totes les dones mexicanes

mètodes anticonceptius i a recursos per garantir l'educació sexual i la salut reproductiva.

A la seva campanya, Sheinbaum també va oferir replicar mesures contra la violència masclista que va implementar al govern de la Ciutat de Mèxic, com la creació de la Fiscalia Antifeminicidis i la llei «l'agressor surt de casa»,¹¹ que estableix que en els casos de violència domèstica han de ser els homes els que deixin l'habitatge familiar en lloc d'enviar les dones i els fills víctimes a un refugi. Però sens dubte el tema més gran i més dolorós d'aquells pendents, la xifra dels feminicidis, és també el més complicat per la seva vinculació amb el que ha estat el problema més gran de Mèxic en les últimes dècades: els alts, altíssims nivells d'impunitat. A Mèxic, matar, assassinar, esquarterar, fer desaparèixer, surt barat.

Un país de crim sense càstig

Un 93% d'impunitat: és aquesta la xifra. De cada 100 homicidis que es

cometen a Mèxic, 93 queden sense càstig. I malgrat ser una vergonya nacional, semblaria que aquesta estadística ja no fa venir rubor a cap funcionari ni a cap polític de cap partit; però la ciutadania corrent, la que surt al carrer cada dia, viu amb aquest nombre al cap, sabent que la seva seguretat i la dels seus fills i filles depèn d'una ruleta russa en què, si et toca la bala, no hi haurà culpable a la presó, ni justícia per a qui ha mort.

Les dades aquí esmentades van ser publicades per l'organització *Impunidad Zero* a finals del 2022,¹² i coincideixen, varien poc, amb les que treballen altres organitzacions. No només això: l'estadística, que sempre es mou en un rang d'entre el 93% i el 96%, segons els indicadors a considerar, no és representativa d'un sol govern, ni d'un partit polític en particular, ja que la impunitat durant el govern del president López Obrador ha estat la mateixa que als governs anteriors, una constant que, juntament amb la corrupció, acaba anul·lant qualsevol altre avenç

democràtic al país. A Mèxic, el país de l'estabilitat econòmica i el comerç internacional sòlid, moren 30.000 persones cada any de forma violenta,¹³ assassinen entre nou i deu dones cada dia i hi ha més de 100.000 famílies buscant una filla, un pare o un germà desaparegut; al país amb alts índexs de confiança en el govern, el 54% de la ciutadania afirma no sentir-se segura caminant sola a la nit a la seva ciutat.¹⁴

Luis Herrera-Laso, consultor en intel·ligència, seguretat nacional i relacions internacionals i que fa diversos anys que estudia el tema, assegura que les estratègies de seguretat pública a Mèxic han tingut falles d'origen que tenen un efecte contrari al que busquen. En el cas de l'administració del conservador Felipe Calderón (2006-2012), Herrera-Laso identifica la decisió d'haver centrat l'estratègia en una «guerra» contra el narcotràfic «*i no en la construcció d'un esquema integral de seguretat pública; amb problemes greus de coordinació interinstitucional;*

13 FERRI, «México mantiene los altos niveles de violencia y registra 30.523 asesinatos en 2023».

14 VIGERS, «Mexico Votes: 5 Things to Know Ahead of the Election».

11 Traducció de l'edició. Text original: «El agresor sale de casa».

12 INPUNIDAD CERO, «Indicadores "Impunidad en homicidio doloso y feminicidio 2022"».

centrada en l'acció policial i no en un esquema on dialoguin les polítiques socials i les polítiques de seguretat; (...) que va integrar els militars a la seguretat pública sense considerar-ne els efectes i les conseqüències i que no va saber articular de manera eficient els seus esforços amb l'exterior»¹⁵.

Aquesta observació és rellevant pel fet que l'acció més contundent en matèria de seguretat que deixa el govern de López Obrador a la futura presidenta Sheinbaum és una rèplica de l'acció realitzada per Calderón en el seu moment, també durament qüestionada per AMLO: la militarització de les tasques de seguretat i altres tasques que haurien d'estar en mans de la societat civil i la manca d'atenció als factors que han generat la delinqüència, incloses la influència del crim organitzat en tots els àmbits de l'Estat i la desigualtat social en una

15 HERRERA-LASO, «Factores que propician la violencia y la inseguridad: apuntes para una estrategia integral de seguridad pública en México». Traducció de l'edició. Text original: «y no en la construcción de un esquema integral de seguridad pública; con problemas graves de coordinación interinstitucional; centrada en la acción policial y no en un esquema en el que dialoguen las políticas sociales y las políticas de seguridad; (...) que integró a los militares a la seguridad pública sin considerar sus efectos y consecuencias y, que no supo articular de manera eficiente sus esfuerzos con el exterior».

gran part del territori nacional. Són tres els assumptes als quals Sheinbaum haurà de prestar una particular atenció en matèria de seguretat, pel fet que tenen un gran impacte entre la població en general. Un és el ja esmentat tema dels femicidis; els altres dos són la violència contra els periodistes i les desaparicions.

Durant el govern d'AMLO han estat assassinats a Mèxic 37 periodistes, segons l'organització Reporters sense Fronteres (RSF),¹⁶ la qual cosa el situa com el país amb el nombre més gran d'assassinats de periodistes al món després de Gaza. Cada catorze hores es registra un atac a un periodista al país, mentre que l'índex d'impunitat dels crims contra el gremi, segons l'organització *Artículo 19*,¹⁷ és del 98%. Tres dies abans de l'elecció, Sheinbaum va signar un document¹⁸ proposat per RSF en

16 ROMEU, «Mexico has made no progress on protecting journalists during AMLO's six years as president».

17 ARTÍCULO 19, «Periodismo en riesgo».

18 DUCHIADE, «Mexico's next president promises to protect the country's journalists. What can she do?».

què es va comprometre a protegir i defensar la llibertat de premsa i els periodistes mexicans; però, perquè això passi, la pròxima presidenta haurà de començar per casa, desmuntant els atacs contra la premsa que durant tot el seu govern ha realitzat López Obrador a les seves rodes de premsa diàries des del Palau Nacional —conegudes com «*las mañaneras*»—, capgirant la naturalitat amb què AMLO atacava els periodistes que el qüestionaven, de vegades amb una hostilitat manifesta.

El tercer assumpte és el que té a veure amb les desaparicions: entre el 2006 i el 2023, a Mèxic han desaparegut gairebé 100.000¹⁹ persones sense que cap govern hagi enviat un senyal clar que aquest és un assumpte d'Estat d'extrema urgència —una esperança que els col·lectius de familiars de desapareguts, entre ells les anomenades «*madres buscadoras*», alimentaven amb l'arribada de López Obrador a la presidència. Unes setmanes abans de l'elecció del juny, diversos

19 STATISTA, «Número de personas desaparecidas o no localizadas en México entre 2006 y 2023».

En les últimes dècades el signe més gran de la relació entre Mèxic i EUA passa pels camins i les fronteres, és a dir, per la migració i la seguretat

familiars de persones desaparegudes van llançar una convocatòria perquè qui decidís anul·lar el seu vot ho fes escrivint el nom d'una persona desapareguda a la butlleta electoral. Es va començar a compartir fotografies de centenars de noms i consignes escrites a mà sobre els noms dels candidats i els logotips dels seus partits a les xarxes socials durant la jornada electoral, des dels noms dels 43 joves estudiants desapareguts a Ayotzinapa el 2014, fins als dels activistes mediambientals segrestats o els migrants que desapareixen en el tràfic de persones, governi qui governi. Sheinbaum ha assegurat que implementarà un sistema de cerca amb dades aportades per les fiscalies estatals, al mateix temps que treballa per «disminuir el delicte de desaparició».

El veí incòmode

A finals del segle XIX Nemesio García Naranjo, un intel·lectual proper al dictador Porfirio Díaz, va introduir a l'imaginari nacional una frase que es va convertir alhora en descripció i profecia: «Pobre Mèxic,

*tan lluny de Déu i tan a prop dels EUA».*²⁰

El veïnatge amb la gran potència mundial ha marcat Mèxic en tots els sentits. Les crisis econòmiques globals afecten aquest país més que qualsevol dels seus veïns llatinoamericans a causa de la seva extrema dependència dels EUA, i les picabaralles internacionals l'ubiquen com a part de l'Amèrica del Nord pel que fa als tractats de lliure comerç, en una posició de frontissa amb l'Amèrica Llatina amb la qual comparteix història, cultura i lluites ancestrals. No obstant això, en les últimes dècades, el signe més gran de la relació entre Mèxic i els EUA passa pels camins i les fronteres, és a dir, per la migració i la seguretat: els EUA és el principal destí de la migració mexicana, onze milions de persones —de les quals prop de la meitat són indocumentats—, i els diners que envien aquests mexicans a casa via remeses, 63.000 milions de dòlars, solen estar entre els tres primers en el rànquing d'ingressos del país.²¹

20 Traducció de l'edició. Text original: «Pobre México, tan lejos de Dios y tan cerca de EUA».

21 GOBIERNO DE MEXICO, «Comunicado No. 7

En una relació com aquesta, res no passa a Mèxic sense que tingui el vistiplau, o almenys la consideració, de la contrapart als EUA. Alguns analistes assenyalen que en les esferes governamentals nord-americanes hi ha confiança que la coordinació binacional podria millorar sota el govern de la futura presidenta Sheinbaum pel fet que durant la seva gestió al capdavant de la Ciutat de Mèxic va prioritzar la inversió en la policia civil —en oposició al reforçament militar d'AMLO—, i que la seva administració va mantenir una bona col·laboració amb les agències policials nord-americanes per combatre els grups criminals. Un altre bon senyal per als nord-americans ha estat l'anunci que el pròxim secretari de Relacions Exteriors serà Juan Ramón de la Fuente, acadèmic, investigador i diplomàtic, que va ser el representant permanent de Mèxic davant l'ONU durant l'administració d'AMLO i qui, en una entrevista posterior a l'anunci, va assegurar que hi ha una disposició d'augmentar la col·laboració en

México mantiene un mejor desempeño económico al esperado, señala el secretario de Hacienda».

López Obrador ha defensat una política internacional alineada amb la defensa de l'autodeterminació dels pobles i la no-intervenció

matèria de seguretat entre els dos països.

López Obrador ha defensat una política internacional alineada amb la defensa de l'autodeterminació dels pobles i la no-intervenció; no parla anglès, els seus viatges a l'estranger han estat limitats, i sovint ha criticat la política exterior intervencionista dels EUA. Tot i això, en matèria de cooperació, el seu govern es va alinear des del primer dia amb el de Donald Trump, que era el president nord-americà quan AMLO va arribar al càrrec, per evitar canvis en els tractats comercials entre els dos països, accedint a incrementar el control migratori i el reforçament de les fronteres, inclosa la frontera sud de Mèxic, que fins al dia d'avui és controlada per una Guàrdia Nacional creada durant aquest sexenni.

L'augment del nombre de migrants centreamericans i d'altres regions del món que creuen el territori mexicà en el seu intent d'arribar a la frontera amb els EUA —dels quals ho van aconseguir dos milions i mig el 2023²²— i la tasca de bloqueig i con-

trol migratori realitzada pel govern mexicà per impedir aquests fluxos —amb milers de denúncies per violacions dels drets humans contra les autoritats mexicanes—, ha obligat els governs dels dos països a revisar i actualitzar les polítiques migratòries i frontereres i a accelerar els diàlegs d'alt nivell en matèria de seguretat.

Amb la victòria de Trump a les eleccions dels EUA, és previsible que Sheinbaum doni continuïtat a la línia de cooperació iniciada pel seu predecessor, la qual cosa continuarà posant la càrrega de control, repressió i gestió de la migració sobre el govern mexicà. ■

22 ORGANITZACIÓ INTERNACIONAL PER A LES MIGRACIONS, «Estadísticas migratorias para Mexico».

■ Bibliografía

ARTÍCULO 19. «Periodismo en riesgo» [en línea]. Disponible a: <www.articulo19.org>.

BANCO DE MEXICO. «Ingresos y Egresos por Remesas, diciembre de 2023» [en línea]. A Banco de Mexico, d'1 de febrer de 2024. Disponible a: <www.banxico.org>.

DUCHIADE, André. «Mexico's next president promises to protect the country's journalists. What can she do?» [en línea]. A *Latam Journalism Review*, de 21 de juny de 2024. Disponible a: <www.latamjournalismreview.org>.

FERRI, Pablo. «México mantiene los altos niveles de violencia y registra 30.523 asesinatos en 2023» [en línea]. A *El País*, de 16 de gener de 2024. Disponible a: <www.elpais.com>.

GOBIERNO DE MEXICO. «Comunicado No. 7. México mantiene un mejor desempeño económico al esperado, señala el secretario de Hacienda» [en línea]. A 17 de gener de 2023. Disponible a: <www.gob.mex>.

GRUPO REFORMA. «Cuestiona Sheinbaum 'feminismo violento'» [en línea]. A *Reforma*, de 21 de novembre de 2021. Disponible a: <www.reforma.com>.

HERRERA-LASO, Luis. «Factores que propician la violencia y la inseguridad: apuntes para una estrategia integral de seguridad pública en México» [en línea]. A *Centro de Estudios Internacionales*. Disponible a: <www.cei.colmex.mx>.

IMPUNIDAD CERO. «Indicadores "Impunidad en homicidio doloso y feminicidio 2022"» [en línea]. Disponible a: <www.impunidadcero.org>.

ENLACE JUDÍO MEXICO. «Judíos y científicos. La familia de Claudia Sheinbaum» [en línea]. De 17 de desembre de 2018. Disponible a: <www.enlacejudio.com>.

MEXICO EVALUA. «Justicia, sólo en 4 de cada 100 delitos que son investigados» [en línea]. Disponible a: <www.mexicoevalua.org>.

NUÑEZ, Ernesto. «Presidenta Sheinbaum» [en línea]. A *Animal Político*, de 9 de juny de 2024. Disponible a: <www.animalpolitico.com>.

ORGANIZACIÓ INTERNACIONAL PER A LES MIGRACIONES. «Estadísticas migratorias para Mexico» [en línea]. Disponible a: <www.mexico.iom.int>.

ONU DONES. «Feminicidio, un problema global» [en línea]. Disponible a: <www.mexico.unwomen.org>.

ROMEU, Artur. «Mexico has made no progress on protecting journalists during AMLO's six years as president» [en línea]. A *Reporters Without Borders*, de 25 d'abril de 2024. Disponible a: <www.rsf.org>.

SHEINBAUM, Claudia. «Sesión de Clausura del I Foro de Alcaldesas y Electas Iberoamericanas» [en línea]. Disponible a: <www.youtube.com>.

SIN EMBARGO. «Claudia propone esquema. Sheinbaum plantea un sistema de búsqueda de desaparecidos con datos de fiscalías» [en línea]. Disponible a: <www.sinembargo.mx>.

SUPREMA CORTE DE JUSTÍCIA. «Suprema Corte declara inconstitucional la

criminalización total del aborto» [en línea]. De 7 de setembre de 2021. Disponible a: <www.internet2.scjn.gob.mx>.

STATISTA. «Número de personas desaparecidas o no localizadas en México entre 2006 y 2023» [en línea]. Disponible a: <www.es.statista.com>.

VIGERS, Benedict. «Mexico Votes: 5 Things to Know Ahead of the Election» [en línea]. A Gallup, de 29 de maig de 2024. Disponible a: <www.gallup.com>.

Exposició itinerant

1837 · 1977

EL VALENCIANISME REPUBLICÀ

FUNDACIÓ
IRLA

Més informació
www.irla.cat/expovalencianisme

finestra

Dana Gunders

Com capgirar el malbaratament alimentari

TED Sèrie de dilemes del compte enrere: menjar
5 de juny del 2024

Fotografia: Gilberto Tadday / TED

Dana Gunders és una activista estatunidenca que va iniciar el moviment sense residus als EUA. Ha dedicat la seva carrera a conscienciar sobre la problemàtica del malbaratament alimentari i a ajudar la indústria, els responsables polítics i els consumidors a activar solucions per reduir-lo. Ha intervingut al Congrés dels EUA i és molt present als mitjans de comunicació, on aprofita per divulgar la seva visió i les solucions reals per fer front a aquest problema.

Durant els últims quinze anys, he estat obsessionada amb la quantitat d'aliments que malbaratem, cosa que em fa ser l'última persona amb qui voldrà sopar ningú.

Inevitablement, estem asseguts a taula al final de l'àpat i els altres comensals estan jugant amb el menjar que queda al seu plat, que no volen, i em miren i em donen qualsevol excusa incòmoda.

I els dic: «mireu, no podem seguir menjant d'aquesta manera. Aquest és un problema sistèmic, i és massa gros».

I com és de gros? Bé, imagineu-vos una granja. És de la mida de tots els EUA. Fa servir tres vegades més aigua que tot el país en el seu conjunt i cultiva aliments durant tot l'any. I a l'hora de la collita produeix prou com per omplir 100 remolcs cada minut de l'any. A continuació, aquests remolcs plens es transporten, i volen i suren per tot el món. Excepte que en comptes d'anar a algun lloc perquè es mengi, van directament a un abocador on el menjar es podreix i produeix metà, un gas potent d'efecte hivernacle. Sembla de bojos,

oi? Però, efectivament, és això el que estem fent.

Des d'experiments científics o al fons de les nostres neveres, fins a camions carregats de productes que estan massa a prop d'una data de caducitat arbitrària... a tot el món es deixen de menjar 1.000 milions d'àpats cada dia. Això és més d'un àpat per a cada una de les persones d'aquest planeta que passa fam. Per no mencionar que val un bilió de dòlars. I tot aquest exercici ridícul té una petjada cinc vegades més gran en emissions de gasos d'efecte hivernacle que la totalitat del sector de l'aviació. Sé que no és obvi per què el malbaratament alimentari ha de tenir un impacte climàtic tan gran, així que deixeu-me que us ho expliqui.

Primer, els abocadors. Els abocadors són la tercera font més gran de metà als EUA, i gairebé el 60% d'aquest metà prové de la podridura dels aliments. I per molt que sembli, això es veu eclipsat per l'enorme quantitat d'energia i de recursos que es necessiten per conrear, collir, transportar, refrigerar, cuinar i portar els aliments a les nostres taules. I hi ha una raó encara més gran. I

A tot el món es deixa de menjar 1.000 milions d'àpats cada dia. Arreglar el malbaratament d'aliments no és física quàntica. En realitat, només es tracta d'administrar millor els nostres aliments, i es pot solucionar

aquesta és l'ús del sòl. Mirem endavant al futur, el 2050, quan es preveu que necessitarem un 50% més d'aliments que el 2010. I la pregunta és: d'on sortirà tot aquest menjar? Haurem de tallar més boscos tropicals per a cultivar-ne més, o podrem utilitzar els aliments que ja tenim? Els investigadors calculen que al voltant del 20% d'aquest dèficit es podria satisfer simplement malgastant menys.

Quan em vaig trobar per primera vegada amb aquestes xifres, vaig pensar: «ostres, aquest problema és d'allò més idiota».

I volia saber per què. I resulta que hi ha tota mena de raons que són molt diferents segons sigui per a una granja de maduixes a Califòrnia o per a un mercat a l'Àfrica. Però, perquè us en feu una idea, aquí en teniu unes quantes.

Una és que no ho mesurem, així que és invisible. I com tots sabem, no administres allò que no mesures. A més a més, en alguns llocs, el menjar és relativament barat i els costos de llençar-lo són encara menors. En altres llocs, simplement no hi ha la

infraestructura per mantenir els aliments en fred. De vegades, ens preocupa quedar-nos-en sense perquè, Déu nos en guard, no tinc prou bolets farcits per a tothom! I, en altres ocasions, ens preocupa que ens faci mal. En cas de dubte, llenceu-ho, oi? I després hi ha el meu fill de set anys que em suplica que li faci un sandvitx de mantega de cacauet i gelea al matí, i torna a casa a la tarda amb la seva carmanyola sense obrir. I quan li pregunto què ha menjat per dinar, em diu: «Ah, només he xerrat». Bé, no sé què fer-ne d'això. Però, en general, arreglar el malbaratament d'aliments no és física quàntica. En realitat, només es tracta d'administrar millor els nostres aliments, i es pot solucionar. Hi ha moltes coses que podem fer a les nostres vides, i ho tractaré d'aquí a una estona. I hi ha moltes coses que podem fer a tota la cadena de subministrament d'aliments.

A ReFED, l'organització on treballo, que es dedica íntegrament a reduir la quantitat d'aliments que malgastem, hem identificat més de 80 solucions que poden ajudar-hi. Moltes tracten de prevenció, d'assegurar-nos que, en primer lloc, no es produeixin ex-

cessos d'aliments, que és realment la nostra prioritat, perquè la prevenció ens aporta el màxim rendiment, tant des del punt de vista mediambiental com econòmic. Després d'això, pensem en la donació d'aliments. I només quan s'ha esgotat tot això, mirem de donar-ho als animals, compostar-ho o altres mètodes de reciclatge.

Hi ha molts casos d'èxit amb aquestes solucions. Una és una empresa nigeriana anomenada *ColdHubs*. Construeixen cambres frigorífiques amb energia solar a mercats i granges. I als llocs on no tenen electricitat, això allarga la vida útil de manera espectacular, donant als pagesos més temps per vendre el seu producte i, per tant, la capacitat d'obtenir-ne un millor preu. S'ha salvat milers de tones d'aliments d'aquesta manera fins ara, i els ingressos dels agricultors han augmentat en un 60%.

Un altre és *Too Good To Go*. És una app que restaurants i botigues de queviures poden utilitzar per descomptar el producte a l'últim moment, abans que l'hagin de llençar. L'empresari n'obté ingressos

El control de residus, les aplicacions de venda d'última hora i altres tecnologies estan demostrant que funcionen

addicionals, els clients n'obtenen una ganga, i s'ha estès com la pólvora. Així, a disset països el 2023 van salvar de malmetre's més de 100 milions d'àpats.

En un altre aspecte, hi hauria el *Compass Group*. És l'empresa de serveis alimentaris més gran del món i esmercen esforços provant moltes coses poc encisadores, com ara fer control dels seus residus, experimentar amb safates més petites per als bufets o oferir porcions de diferents mides perquè hi hagi una opció més petita si, per exemple, no vols un *burrito* enorme. Han tingut molt d'èxit a tot el món, fins i tot han disminuït els residus fins a un 50% en alguns dels seus centres més grans. Aquestes són només algunes de les moltes solucions que s'estan provant i validant. Algunes són d'alta tecnologia, d'altres són de baixa, moltes són *win-win*—i comencen a funcionar. Però no n'hi ha prou, i no va prou ràpidament.

Països i empreses d'arreu del món s'han adherit a l'Objectiu de Desenvolupament Sostenible de l'ONU per reduir a la meitat la pèrdua i el malbaratament d'aliments

abans del 2030. L'impacte d'aquest objectiu seria enorme. Podria evitar haver de convertir un territori de la mida de l'Argentina en conreu salvant un terç de la biodiversitat que es preveu que perdriem, evitant tantes emissions com treure de les carreteres tots els cotxes dels EUA i Canadà junts. Això no obstant, malgrat aquest potencial increïble i alguns indicadors de progrés, en general, amb prou feines estem registrant canvis. I a diferència dels sectors de l'energia i el transport, l'atenció i la inversió a la disminució del malbaratament d'aliments ha estat completament desproporcionada si comparem amb l'oportunitat que representa. Hi ha tantes solucions que funcionen! Injctem-hi els fons per escalar-les de veritat. *ColdHubs* ha tingut un gran èxit a Nigèria, però necessitem aquesta solució a tots els mercats sense electricitat i a tots els països. El control de residus, les aplicacions de venda d'última hora i altres tecnologies estan demostrant que funcionen. Proporcionem incentius perquè cada negoci d'alimentació els tingui al seu abast. I també necessitem inversions per provocar noves innovacions.

A ReFED calculem que, només per als EUA, es necessitarien 18.000 milions de dòlars per escalar les solucions complidament. Una gran inversió. Però quan es llencen centenars de milers de milions en aliments, en realitat pot tenir un retorn d'aquesta inversió de quatre a un. I hi ha altres beneficis increïbles, com ara proporcionar 4.000 milions d'àpats addicionals en donació d'aliments, crear 60.000 llocs de treball i un gran estalvi en aigua i gasos d'efecte hivernacle. I com que gran part de l'acció ha de passar a tota la cadena de subministrament d'aliments, necessitem que les empreses alimentàries hi participin i prioritzin aquesta feina. Poden doblar l'esforç per racionalitzar les seves operacions i també adoptar noves solucions. També necessitem polítiques.

L'Equador, França, el Japó i deu estats dels EUA són només uns quants llocs on tenen lleis que limiten la quantitat d'aliments que acaben als abocadors. En canvi, proporcionen infraestructures de compostatge o altres mètodes de reciclatge, i aquest compost passa a millorar els sòls i fins i tot segresten potencialment més carboni. A més a més, en alguns d'aquests llocs observen un augment de les donacions

Nosaltres els consumidors som en realitat la font més gran de malbaratament d'aliments

d'aliments i un control de residus encara més estret. Aquestes lleis haurien d'aplicar-se a tot arreu. I després hi som nosaltres. Un dels adhesius als cotxes que més m'agrada diu: «Odies el trànsit? Tu ets el trànsit».

Bé, nosaltres els consumidors som en realitat la font més gran de malbaratament d'aliments. Més que botigues de queviures, granges o restaurants. I als EUA, com a cultura, també ens hem tornat molt cecs. Ja saps, podria caminar pel carrer i llençar mig sandvitx a la vorera i la gent pensaria que estic boig. Però si llenço el mateix mig entrepà a una paperera, no hi pensarien gens. Hem de deixar d'acceptar la cultura de malbaratament d'aliments, i hem de fer passos a les nostres pròpies vides també.

Però abans de posar-m'hi, deixeu-me que us digui el que no heu de fer. Ara sortireu als mons de Déu i veureu que a tot arreu es malgasta aliments. I bé, per fer-hi front voldreu menjar-vos-ho tot.

No és per aquí on volem anar, gent. Creieu-me, ho he intentat. I tampoc crec que sigui per on voleu anar vosaltres. Però aquí teniu cinc consells que

podreu provar per administrar millor els aliments a les vostres vides.

Primer, les compres. La compra és realment on ens comprometem amb el menjar, per la qual cosa hem d'anar amb compte de no comprar en excés. Les coses de la vella escola, com ara les llistes d'anar a comprar i la planificació dels àpats, ajuden molt. I parlaré ben clar, la pizza congelada i el menjar per emportar són totalment legítims com a part del vostre pla.

A continuació, com dic als meus amics al final dels sopars, estimeu les vostres sobralles. Són l'únic dinar autènticament gratuït.

I quan te'n cansis, pots passar al punt tres, que és congelar el menjar. El teu congelador és com un botó de pausa màgic, i es poden congelar tantes coses que no penses que es puguin congelar: pa, llet, formatge i aquell mig pot de salsa de pasta que no has fet servir.

A continuació, acabeu-ho tot. A casa meva, podria ser el meu marit que sopa aquell sandvitx de mantega de cacauet i gelea sense menjar del meu fill. Però per a vosaltres, podria ser

preparar un remenat de qualsevol verdura que s'estigui marcint a la nevera. Sigui el que sigui, assegureu-vos de repassar la vostra nevera abans d'anar a comprar.

I, finalment, apreneu què volen dir les etiquetes. Les dates de «caducitat» són en realitat només aproximacions de quan està en el seu millor moment el menjar i no una indicació que s'ha malmès. Així que assegureu-vos de fer servir els vostres sentits abans de llençar les coses.

Aquestes estratègies no són res de l'altre món. Són coses que feien molts dels nostres pares i avis. I podeu estar segurs que el meu fill també les està aprenent. Perquè a mesura que afrontem aquesta enorme crisi climàtica, reduir el malbaratament d'aliments és realment el fruit que més a mà tenim. Per molt que cultivem aquest fruit de manera sostenible, només farem un bon ús dels recursos i dels nutrients si tots fem la nostra part per assegurar-nos que realment s'arriba a aprofitar.

Gràcies. ■

FUNDACIÓ
IRLA

www.irla.cat/publicacions

CELESTÍ BOADA

ALCALDE REPUBLICÀ DE GRAMENET DE BESÒS
AFUSELLAT PEL FRANQUISME

PAU VINYES I RUIG

JOAN SELVES

DE L'ALCALDIA REPUBLICANA DE MANRESA
A GOVERNAR L'ORDRE PÚBLIC DE CATALUNYA

JOAN ESCULIES

JOAQUIM FORT

ALCALDE REPUBLICÀ DE TARRAGONA

CRISTIAN FERRER GONZÁLEZ · GUILLEM PUIG VALLVERDÚ

HUGAS I DURAN

DUES NISSAGUES REPUBLICANES

PILAR FRANCÉS

**BIOGRAFIES
POLÍTIQUES**

clàssic

Carl Sagan

Doctor en astrofísica i astronomia
10 de desembre de 1985

Testimoni sobre el canvi climàtic davant el Congrés d'EUA

Carl Sagan (1934-1996) va ser catedràtic a la Cornell University i va convertir-se en un popular divulgador científic, gràcies a programes com *Cosmos*. Sagan va ser una figura fonamental en diferents projectes científics, i impulsor de la Search for ExtraTerrestrial Intelligence [Cerca de vida intel·ligent extraterrestre]. Un dels seus camps d'investigació van ser els efectes hivernacle i les conseqüències que podien tenir en els seus entorns. Sagan va ser una veu que a la dècada de 1980 ja alertava dels perills de l'escalfament global i de la necessitat de combatre l'augment de temperatures fruit del desequilibri de l'efecte hivernacle.

Moltes gràcies. Senador [David] Durenberger, senador [Al] Gore, senador [Quentin] Burdick, és un plaer ser aquí. Entenc que la meua funció és donar alguna idea de què és l'efecte hivernacle, d'intentar explicar una mica aquest efecte en altres planetes i tornar a subratllar que es tracta d'un fenomen real. I llavors potser em podré permetre la llibertat de fer uns quants comentaris sobre què s'hi pot fer.

El poder dels éssers humans d'afectar, controlar i canviar el medi ambient creix a mesura que creix la nostra tecnologia, i en l'actualitat és evident que hem arribat a un punt en què som capaços, tant de manera intencionada com inadvertida, de provocar canvis significatius al clima i a l'ecosistema globals. Probablement, també ho hem estat fent a una escala menor durant moltíssim temps: per exemple, la tala i crema de boscos per convertir-los en conreus, l'artigatge —que probablement haurem estat practicant des de fa desenes de milers d'anys—, canvia el clima, fins a cert punt, perquè canvia l'albedo, és a dir, la reflectància del planeta Terra.

Que s'han produït canvis massius queda clar en el registre històric. Per exemple, Egipte va ser fa temps el graner de l'imperi romà, potser amb el mateix paper que juga avui l'Oest Mitjà nord-americà. Això ja no és així, és clar. Evidentment no seria un tema d'efecte hivernacle. Potser seria un tema de pasturatge excessiu, però és un exemple de com els humans són perfectament capaços de provocar aquests canvis inesperats i inadvertits.

Com que els efectes tenen impacte en més d'una generació humana, es tendeix a dir que no són el nostre problema. Per descomptat, aleshores no són un problema de ningú, ni de la meva missió, ni del meu mandat. És quelcom per al segle vinent. Que se'n preocupin el segle vinent! Però el problema és que hi ha efectes, i l'efecte hivernacle és un d'ells, que tenen constants de llarga durada. Si no ens en preocupem ara, més endavant serà massa tard. I així, en aquest tema com en tants altres, estem passant uns problemes extremadament greus als nostres fills, quan el moment de resoldre'ls, si és que es poden resoldre, és ara.

Si la pregunta és què determina el clima de la Terra, el principal determinant és, clarament, la llum solar. La llum solar és la que escalfa la Terra. No tota la llum que arriba a la Terra des del Sol es destina a escalfar la Terra. Part d'aquesta es reflecteix. Per una banda, una part s'absorbeix en una certa proporció per la superfície de la Terra; i per altra, i hi ha una certa proporció la qual irradia la superfície de la Terra cap a l'espai.

El que ens arriba del Sol es troba a la part visible normal de l'espectre, a la qual els nostres ulls són sensibles. El que la Terra irradia a l'espai és a la part infraroja de l'espectre. Ones més llargues que les roges a les quals els nostres ulls no són sensibles. Però com a forma de llum, és tan vàlida com a la que estem acostumats.

Ara si calculeu quina hauria de ser la temperatura de la Terra a partir de la quantitat de llum solar que s'absorbeix, igualant la radiació infraroja que s'irradiaria a l'espai, trobareu que la temperatura de la Terra, per aquest senzill càlcul, és massa baixa. Seria d'uns 30 graus centígrads

massa baixa. I per què és massa baixa? És massa baixa perquè s'ha exclòs alguna cosa del càlcul. Què ha quedat fora del càlcul? L'efecte hivernacle.

L'aire entre nosaltres és transparent, excepte a Los Angeles i llocs així [per la contaminació]. A la part visible normal de l'espectre, podem veure'ns. Però si els nostres ulls fossin sensibles a ones de quinze micres, a l'infraroig, per exemple, no ens podríem veure. L'aire entre nosaltres seria negre. I això és a causa, en aquest cas, del diòxid de carboni. El diòxid de carboni absorbeix molt notablement les ones de quinze micres. I altres longituds d'ona a l'infraroig. Així mateix, hi ha parts de l'espectre infraroig que les absorbeix el vapor d'aigua, on no podríem veure'ns ni a la distància en què ens trobem en aquesta sala.

Si afegiu aquests gasos absorbents d'infrarojos a un planeta, el que passa és que la llum solar entra com abans. Però quan la superfície intenta irradiar l'espai infraroig, queda bloquejat. Es troba obstaculitzat pels gasos absorbents. Per tant, la temperatura de la superfície ha

d'augmentar perquè hi hagi un equilibri entre el que entra i el que surt. Així que aquest és l'efecte hivernacle. És un nom equivocat per més d'un motiu. És un nom inadequat en particular perquè no és així com funciona un hivernacle de floricultura, però aquesta és una qüestió molt menor.

Hi ha altres gasos que absorbeixen l'infraroig, tots, molts dels quals ja s'han esmentat: l'òxid nítrós, el metà, els hidrocarburs halogenats. I aquests són productes, en part, agrícoles. Es tracta de fertilitzants, refrigerants, esprais aerosols... tots ells productes de la nostra tecnologia. No generem gaire aigua a l'atmosfera, però sens dubte generem una gran quantitat de diòxid de carboni mitjançant la crema de llenya i combustibles fòssils, i d'activitat aparentment benigna. Qui pot oposar-se a què els humans cremin petroli i carbó, gas i fusta?

Voldria subratllar que l'efecte hivernacle fa possible la vida a la Terra. Si no hi hagués efecte hivernacle, la temperatura seria, com dic, uns 30 graus centígrads més freda. I això està molt per sota del punt de congelació de l'aigua a tot el planeta. Al

cap d'un temps, les mars quedarien solidificades.

Una mica d'efecte hivernacle és bo, però hi ha un equilibri delicat d'aquests gasos invisibles, i massa o massa poc efecte hivernacle pot significar una temperatura massa alta o massa baixa. I aquí estem abocant enormes quantitats de CO₂ i d'aquests altres gasos a l'atmosfera cada any, gairebé sense preocupar-nos per les seves conseqüències a llarg termini i a escala global.

Ara bé, sens dubte es desconeixen la totalitat dels aspectes de com afecta el clima l'augment del CO₂ i dels altres gasos a l'atmosfera. Encara hi ha moltes incerteses, però el panorama general és, penso, força clar i força entès i acceptat.

Però queden preguntes sobre els aerosols i sobre els núvols. S'escalfa la Terra. Quin augment o disminució de la nuvolositat hi ha? Com canvia això l'albedo o reflectància de la Terra? Queden preguntes sobre l'oceà i el seu temps de resposta a un augment de CO₂. Hi ha efectes retroactius, i per tant, val la pena gastar uns

diners addicionals en més investigacions sobre el tema.

Un altre tema són els canvis significatius de temperatura a la Terra entre les edats glacials i no glacials, en els períodes de temps glacials i interglacials, que semblen estar relacionats amb canvis força menors en la quantitat de llum solar que arriba a la Terra a causa de canvis en les característiques de l'òrbita del planeta. I això suggereix que el sistema climàtic de la Terra pot dependre molt sensiblement del tipus de factors dels quals estem parlant aquí. I és per això que té sentit estudiar els anteriors canvis climàtics a la Terra, per intentar calibrar-ho una mica.

Una altra font de calibratge són els altres planetes. Tot planeta amb atmosfera té algun grau d'efecte hivernacle. El cas més espectacular, i amb diferència, és l'efecte hivernacle de Venus. És el planeta més proper, amb més o menys la mateixa densitat radi-massa que la Terra. Però és espectacularment diferent en diversos aspectes, un dels quals és que la temperatura de la superfície és d'uns 470 graus centígrads, 900 Fahrenheit. I

aquesta temperatura enorme no es deu al fet que estigui més a prop del Sol, perquè Venus està envoltat de núvols brillants i, de fet, donat que reflecteix tanta llum cap a l'espai, si aquest element fos l'únic que hi intervingués, seria més fred i no pas més càlid que la Terra.

La raó d'aquesta temperatura absurdament alta a la superfície de Venus, de la que se'n té bon coneixement, vull dir que les naus espacials soviètiques han aterrat a Venus i, efectivament, han tret un termòmetre. No hi ha dubte que la temperatura de la superfície és molt alta, i posteriorment les naus espacials dels EUA també ho han fet. El motiu és un efecte hivernacle massiu en el qual el diòxid de carboni juga un paper important.

Ara bé, la quantitat de CO₂ a l'atmosfera de Venus és molt més gran que aquí. L'atmosfera és gairebé exclusivament diòxid de carboni, i n'hi ha 90 vegades més allà que no pas aquí. Però és un indicatiu del que pot passar en un cas extrem.

Mireu Mart o Júpiter o Tità, la gran lluna de Saturn, i teniu exemples ad-

ditionals d'efectes d'hivernacle, diferents gasos, amb diferents quantitats de llum solar que arriba a la superfície, diferents nuvolositats i albedos planetàries. I en tots aquests casos també hi ha un efecte hivernacle.

A més a més, s'ha pogut calcular aquests efectes d'hivernacle força acuradament, de manera que el tipus d'arsenal teòric que s'utilitza per calcular l'efecte hivernacle, els canvis de l'efecte hivernacle a la Terra, també s'utilitza per a altres planetes i, per tant, es pot calibrar d'alguna manera en contrast amb aquests altres astres. Si seguim obtenint la resposta correcta en tots aquests casos diferents, probablement és que entenem bastant bé com funcionen els efectes hivernacle.

Tanmateix, valdria la pena, en la línia que comentava el senador Gore, tenir un programa ampliat mitjançant la NASA per entendre els efectes d'hivernacle en altres planetes. Aquesta podria ser una aplicació molt pràctica d'exploració planetària.

Tal com heu escoltat, les millors estimacions mostren, sens dubte, certa incertitud, que al ritme

actual de crema de combustibles fòssils, del ritme actual d'augment de gasos absorbents d'infrarojos menors a l'atmosfera terrestre, hi haurà un augment de la temperatura de diversos graus centígrads a la mitjana global de la Terra a mitjans i finals del segle pròxim. I això té diverses conseqüències, inclosa la redistribució dels climes locals i, a través del desglaç de les glaceres, un augment del nivell global del mar. Hi ha preocupació a una escala de temps una mica més llarga per l'enfonsament de la capa de gel de l'Antàrtida Occidental i un augment general de molts metres del nivell del mar.

Així que tenim un mal auguri. Certament, cal fer més investigació, però com dic, hi ha un consens. Què es pot fer al respecte? La idea que hauríem de deixar de cremar combustibles fòssils immediatament té conseqüències econòmiques tan greus que ningú s'ho prendrà seriosament, és clar. Però hi ha moltes altres coses que es poden fer. Una té a veure amb les subvencions als combustibles fòssils. Amb menys subvencions governamentals, se'n podria fomentar un ús més eficient.

En segon lloc, hi ha fonts d'energia alternatives, algunes de les quals són útils, almenys a escala local. L'energia solar és sens dubte una que podria ser d'ús més general, o bé centrals elèctriques de fissió segures que, en principi, són possibles. I després, a una escala de temps més allargada, la perspectiva de la fusió, les centrals d'energia de fissió i fusió en principi no expulsen gasos que absorbeixin la radiació infraroja i, per tant, siguin quins siguin els problemes que puguin provocar, no provoquen un problema d'efecte hivernacle.

Voldria concloure dient només algunes paraules sobre la mena de perspectiva que ens planteja aquest problema, així com els problemes relacionats. Aquí tenim un problema que transcendeix la nostra generació en particular. És un problema intergeneracional si no fem el cal ara, hi ha problemes molt greus que hauran d'afrontar els nostres fills i nets. També és un problema global.

No serveix de res que només una o dues grans nacions industrials adoptin mesures perquè s'eviti un augment encara més important del

CO₂ i d'altres gasos d'efecte hivernacle, perquè altres nacions poden causar el problema per si soles a través del seu propi desenvolupament industrial.

I no diré que això sigui inevitable, però només per posar un exemple: les reserves de carbó més grans del planeta són als EUA, a l'URSS i a la Xina. La Xina està experimentant un desenvolupament industrial molt important, i la crema de carbó és sens dubte quelcom que, mirant al futur, deu ser molt atractiu per als xinesos.

Diria que no hi ha manera de resoldre aquest problema, fins i tot si els EUA i la URSS arribessin a un acord completament bo sobre aquest tema sense implicar la Xina i moltes altres nacions que es desenvoluparan ràpidament en el període de temps de què parlem.

Així que heus aquí una percepció que les nacions que afronten aquest problema han de canviar la seva tradicional preocupació en si mateixes i no pel planeta i les espècies —canviar els tradicionals objectius a curt termini per objectius a llarg termini. I hem de tenir en compte que, amb

problemes com aquest, a les etapes inicials de l'augment de la temperatura global, una regió del planeta podria beneficiar-se'n mentre una altra regió del planeta ho patís, i hi ha d'haver una mena de compensació entre beneficis i patiment, i això requereix un grau d'entesa internacional que, sens dubte, avui no existeix.

Crec que el que és essencial per a aquest problema és una consciència global, una visió que transcendeixi les nostres identifications exclusives amb els agrupaments generacionals i polítics en què, per casualitat, hem nascut. La solució a aquests problemes requereix una perspectiva que abraçi el planeta i el futur, perquè tots estem junts en aquest hivernacle. Gràcies, senyor president. ■

1934 · 1939

PIONERES

DEL MUNICIPALISME FEMINISTA

EXPOSICIÓ ITINERANT

FUNDACIÓ
IRLA

tribut **Maria Aurèlia Campany**

Òmnia l'Bakkali
Jurista i escriptora
omnialbakkali@gmail.com

Si em forcessin, a punta de pistola, a escollir un sol llibre o un sol autor preferit, i disposés de cinc, deu o quinze minuts per fer-ho, molt probablement moriria. Escollir un llibre d'entre els llibres, només un, precisa de la convicció ferma d'haver descobert un diamant en brut i també d'una inqüestionable seguretat en la tria. En el meu cas, crec fermament que l'«un» encara no ha arribat. Juraria que es tracta d'una qüestió de temps, tot aixoplugant-me en l'excusa de no haver llegit prou, de tenir massa poca edat per a gaudir d'un gust prou format i d'una expertesa adquirida. I tot i que els llibres preferits han de dependre d'un judici de valor, vull que el meu depengui també d'un argument intocable, d'una defensa impol·luta, si he d'abanderar una obra com a predilecta.

Tanmateix, i malgrat l'embrolla, és obvi que guardo un especial record cap a certs llibres, com és el cas d'un dels últims que he llegit: *el Dietari de prudències* de Maria Aurèlia Campany. En aquests moments em trobo en uns costums en els quals llegir novel·les m'és plaent, llegir contes m'apassiona i llegir cartes, articles, reportatges, biografies i dietaris m'obsessiona.

En el *Dietari de prudències*, i en els dietaris en general, un pot entrar, sota permís, al cap de l'escriptora, i remoure una mica entre els calaixos de records, d'opinions, de crítiques i d'analítiques que ofereix. És clar que l'escriptora et brinda la safata preparada meticulosament amb els refrigeris que vol que tastis, i tu no sabràs si et presenta tot el banquet disponible o si té part de la teca amagada al rebost. En aquest dietari, Campany introdueix qüestions de la vida privada, de l'escriptura, de la seva tasca com a jutgessa d'obres literàries, de les dones, de la llengua; analitza i critica les obres, els autors, el comportament humà; i, en general, ofereix la seva mirada envers esdeveniments concrets de l'època, i ho fa, tot plegat, sense pèls

Capmany introdueix qüestions de la vida privada, de l'escriptura, de la seva tasca com a guassessa d'obres literàries, de les dones, de la llengua

a la llengua — o, més ben dit, sense pèls als dits. El que més em fascina dels dietaris és tenir l'oportunitat de recórrer parts del cervell de l'autor que en les obres literàries no són explícites. En certa manera, conèixer-lo més enllà de les seves obres corre el risc de no saber separar l'obra de l'artista després, i fins i tot de decepció. Poso, per il·lustrar aquesta darrera conseqüència, el cas d'un episodi de la sèrie *The Crown*, que proposa la fictícia situació d'un Felip d'Edimburg que demana, sota un rampell obsessiu, una cita per conèixer en persona als astronautes Neil Armstrong, Buzz Aldrin i Michael Collins, primers homes a trepitjar la lluna. Abans de tenir-los al davant, els concep com a éssers de personalitats exemplars, idealitzats pel Duc per les seves tasques extraordinàries. Un cop aconsegueix mantenir-hi una conversa personal, però, comprèn no només que són homes corrents — i, a raó d'aquest adjectiu, lluny de merèixer la seva idealització— sinó que fins i tot els pareix com a vulgars. Tornant al nostre cas, un s'arrisca, a través de la lectura d'opinions personals escrites per l'artista, de no trobar el que buscava. Per a mi, l'efecte ha estat precisa-

ment el contrari: després de la lectura, Maria Aurèlia Capmany agafa una aura molt més interessant de la que li havia atorgat en un principi, sense qualificar-la d'idealitzada. El que està clar és que els astronautes podien oferir lliçons d'aeronàutica i l'experiència d'haver trepitjat la lluna, i que la nostra escriptora ens ofereix, en el dietari, una mirada personal d'una de les escriptores amb més renom de la nostra literatura en qüestions que avui en dia encara són recurrents, i que ho seran indefinidament.

Dietari de prudències **Maria Aurèlia Campany**

Hogar del libro,
Barcelona, 1982

Maria Aurèlia Campany és una de les plomes referents de la literatura del país. Escriptora de diferents gèneres, des de novel·la, teatre o assaig, on va tractar àmbits com el feminisme o la lluita obrera; va implicar-se també en la lluita antifranquista, esdevenint una destacada dirigent del PSC. ■

filmoteca

El 47

Maria Lamata

Professora de secundària i artista
marialamata11@gmail.com

Últimament estic percebent en l'ambient manca de fe: en la humanitat, en el sistema, en la possibilitat de fer justícia.

Em dispenso a veure la pel·lícula que ha marcat aquest 2024; la meua mare me la recomana, i he escoltat la cançó: una història de barri, valentia obrera. Segur que m'agradarà. *El 47* ho té tot: amor del bo, un heroi, una comunitat, un repte. Sentit de l'humor, vulnerabilitat, emoció i força. Quan s'apaga la pantalla, ressona a les vides dels qui l'han vista.

Vaig al Foment Mataroní amb un amic meu que és, com jo, professor de secundària, i al seure veig a la fila del davant dos exalumnes encara adolescents. Durant la pel·lícula, no puc parar de pensar: Què els deu remoure? Senten l'esperança? Amb qui se senten identificats? Què deuen sentir davant la injustícia? Què pensen de quan se'n va la llum, quan no hi ha aigua? Què pensen quan tothom va a l'una, quan la lluita obrera serveix per a alguna cosa?

«*Gallo rojo, gallo negro*». És una dicotomia claríssima en aquell

context: la justícia social vers l'opressió, els de baix contra els de dalt. I em pregunto: qui és el *gallo negro* de la meua generació? Contra què i per què podem lluitar? Com podem millorar la societat com a docents? Tenim les eines? Tenim l'esperança?

I per al nostre alumnat: qui representa l'enemic? Quina és la victòria? Quina és la seva lluita?

Avui, als meus trenta anys, em recordo a mi i a les meues amigues en la nostra adolescència anant a manifestacions, organitzant-nos per aconseguir coses, fent cafès interminables volent arreglar el món. Em recordo amb un somriure, amb una nostàlgia bonica, però també sento una certa tristesa per veure que tot allò està en declivi. S'ha esvaït aquell omplir immensament el cor, aquell experimentar les emocions al màxim, aquella voluntat de fer-ho millor, de superar-nos i de canviar-ho tot.

El coneixement sembla que ja no sigui l'eina a través de la qual podem promoure el desenvolupament holístic de les persones. I la llengua

«Gallo rojo, gallo negro». És una dicotomia claríssima en aquell context: la justícia social vers l'opressió, els de baix contra els de dalt

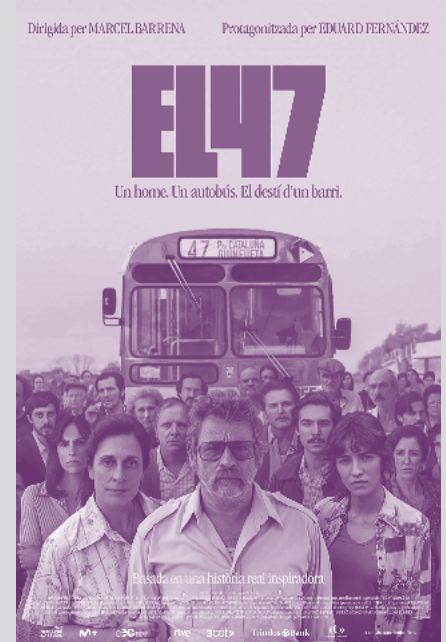
tampoc sembla que ho sigui, ni una manera d'entendre el patrimoni cultural, ni sembla tenir valor. Els meus dos alumnes parlen perfectament el català, però sovint a dins l'aula canvien d'idioma per adaptar-se al context.

Mirant enrere, recordo tots els grups dels companys de classe amb les seves etiquetes: el grup «heavy» amb els cabells llargs, el col·lectiu «emo», el «pijo», el «quillo», els «frikis»... En l'afany de cercar qui érem, ens classificàvem, per bé o per mal, per defensar allò nostre, allò que per a cadascú tenia valor. El nostre «Gallo Rojo», la nostra manera d'entendre el món. Avui dia, amb una distribució de la població que ha canviat, veiem com una de les poques classificacions que es fan són les ètniques, que engloben els col·lectius amb una etiqueta massa ampla, que no permet parlar de gustos, d'ideals, ni sortir dels estereotips.

Quan passejo per l'institut, cada vegada veig menys trets identitaris: curiosament, dominats per la individualitat, ens hem tornat cada vegada més semblants els uns als altres.

Serà que faig el mateix reclam que han fet totes les persones grans cap a les generacions joves: espavilleu-vos! treballeu! lluiteu!

El 47 és un bri d'esperança que, com tantes altres històries, relata a través de l'art l'emoció humana. El cinema català està fent art per colpir l'espectador, per agafar visió i per relatar la història d'una Catalunya que fa molt poc era molt diferent de la que coneixem avui. ■

El 47

Marcel Barrena

2024

pinzell

L'el·lipsi com a narrativa

Júlia Rodríguez-Arias Honorato

Artista

julia.rarias.ho@outlook.es

➤ JOAN VILA

Júlia Rodríguez-Arias és l'artista revelació del moment. Va estudiar a Barcelona el grau de Belles Arts (2011-2015) i es va especialitzar en artteràpia. El darrer any ha guanyat el Premi Internacional de Dibuix Fundació Ynglada-Guillot 2023 i el segon Premi de pintura Renart 2024 de l'Associació Antic Gremi de Revenedors, 1447. També ha il·lustrat el llibre *Arrels de la Nit*, de Joan Buixeda.

«No hi ha orenetes en el cel», explora el tema de les orenetes de Barcelona. Com és sabut, l'ocell arriba amb la calor i fuig amb el fred. Rodríguez l'aborda des d'un punt de vista alhora senzill i complex.

La composició és extremadament realista. El quadre s'inspira en el poema d'Emily Dickinson «Morir no és el que ens fa mal». Els versos exploren la idea de l'ocell que no emigra, sinó que a l'hivern ha de compartir les misèries del fred amb els humans.

Per quin motiu, quan Rodríguez parla de Barcelona, ho fa així? De ben segur

que per entendre la ciutat tal com és. Una ciutat on qui podia —les orenetes— n'ha pogut marxar i emigrar a un lloc on no ha de compartir misèries. Un lloc lluny del frec de la massificació i del fum de cotxes que van on et pot portar el metro. Una ciutat que només és habitada per aquells que no en poden volar més lluny. On van els que no en poden marxar?

El cel blau sense res, l'ocell volant sense rumb, ens mostren aquest misteri, el misteri de la direcció de la vida. Què ens impedeix emigrar? Què ens fa quedar? Per quin motiu vivim entre la massificació i la contaminació, quan fora —fora del quadre també— és on hi ha la vida i la joia?

Júlia Rodríguez, amb «No hi ha orenetes en el cel», ens fa pessigolles al cervell en fer-nos preguntes incòmodes. Però també intel·ligents. En un món com el nostre, menjat per preguntes segurament crasses, de vegades val la pena submergir-se en un quadre com aquest, senzill en la forma i complex en el fonament. Un quadre que ens ofereix el plaer de presentar l'el·lipsi com un element narratiu. ■

galeria

Where history meets garbage

➤ HELENA BERTRAN CALLAO

Elena Gavaldà és tarragonina i periodista. La barreja d'ambdues casuístiques la va dur al món del periodisme casteller, i va començar a fer-ne fotos una mica per casualitat fins que va endinsar-se en la comunicació corporativa. El 2018, en incorporar-se a Freshly Cosmetics, va anar a parar al món de la publicitat, i aquí és quan la fotografia del folklore l'arrela encara més: se la pren com una necessitat per sortir de l'artificialitat de la fotografia d'estudi i per poder captar amb la càmera moments que no estaven planificats, com veiem en les seves fotografies.

Les obres de Gavaldà ens traslladen a les places atapeïdes de gent: la xafogor, l'emoció continguda, l'aleta de l'enganxa seguida dels aplaudiments ferotges. Tothom que ha viscut una diada castellera recorda amb eufòria els moments que retrata la fotògrafa: busca explicar històries terrenals, més enceses que les de les campanyes publicitàries.

El que busca Elena Gavaldà són històries: el que explica la gent ha de

ser escoltat, diu ella. I des de la mirada que li ofereix la càmera se sent privilegiada de poder transmetre el que sent. Pot ser que per això, el passat estiu, entengués què li calia explicar a la ciutat de Tarragona: en caminar cada dia pel mateix carrer i veure tota la brutícia que s'hi acumulava mentre els creuers descarregaven turistes sense interrupció, va tenir la idea de retratar-ho a *Visit Tarragona: where history meets garbage*. Treballant amb un concepte creatiu i alhora fotoperiòdic per tal de fer una caricatura de les campanyes habituals, va ensenyar al món un dels principals problemes tarragonins: la ciutat no és capaç d'adaptar-se al que hi passa, i no absorbeix la seva realitat. Amb una mirada crítica i realista ens mostra la Tarragona bruta i històrica, la Tarragona massificada i potencialment bonica que està començant a decaure amb l'auge dels pisos turístics i l'acumulació incessant de residus als carrers.

Elena Gavaldà ens retrata. Veu la nostra història: les arrels del folklore català i els contenidors plens a vessar; l'amor per la nostra terra i el poc espai que ens queda per habitar-la. Tradició i globalització: casa nostra. ■

Elena Gavaldà

Periodista

gavaldadattoli.elena@gmail.com

llibreria

La memòria esvaïda
Nathacha Appanah

Angle Editorial
Barcelona, 2024

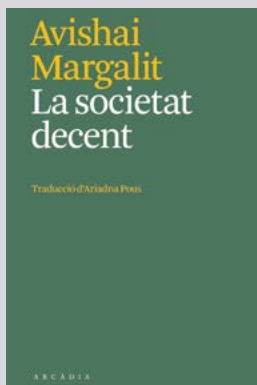
Un relat històric i familiar que ens transporta a Maurici, una illa a prop de Madagascar. Allà hi té lloc la vida d'una família de treballadors esclaus provinents de l'Índia. Generacions després d'aquelles vivències, l'autora rescata de l'oblit aquells fets i els explica amb l'objectiu que no quedin sepultats. Una història personal que il·lustra la història de la humanitat.

La protesta i la queixa
Joan Vergés Gifra

Arcàdia
Barcelona, 2024

La protesta és un dels fonaments de la democràcia. Amb pancartes i manifestacions, expressant opinions contra el poder o simplement protestant contra una o altra decisió. Aquest assaig vol construir una dialèctica entre aquesta protesta, ben lligada al sistema democràtic, i la queixa, que, en opinió de l'autor, la democràcia no està del tot preparada per afrontar.

La societat decent
Avishai Margalit

Arcàdia

Barcelona, 2024

Com ha de ser una societat decent? A partir de conceptes com ara la llibertat, la comunitat, l'abús o la pluralitat, aquest assaig explora com construir una societat orientada al bé comú. Un assaig que conclou que una societat decent és la que té unes institucions que no humilien a les persones subjectes a la seva autoritat ni en vulnereu els drets.

L'olla militar turca
Pinar Selek

Saldonar

Barcelona, 2024

Militarisme, nacionalisme i patriarcat són tres potes en què es basa l'actual sistema polític turc. L'assaig fa un recorregut per la construcció de la masculinitat i com marca tota una societat, tot estudiant els mecanismes socials i polítics que transformen un nen en un subjecte de violència, capaç d'exercir-la per defensar els valors masculins que se li han inculcat.

Més enllà de les muntanyes
Per Nyholm

Saldonar

Barcelona, 2024

Europa la fan les persones, no els estats. Des d'aquesta perspectiva, s'inicia un recorregut pels pobles de la Península Ibèrica per conèixer la vessant humana i singular de les persones que hi viuen. Aquest és el primer volum d'una trilogia, on es retrata la personalitat de tres països —Catalunya, Espanya i Portugal— molt diferents que, tanmateix, comparteixen moltes coses. ■

eines

ACONSEGUIU
ELS NÚMEROS ANTERIORS

eines@irla.cat

FUNDACIÓ
IRLA

DESEMBRE 2023

L'ESTAT
DEL RÈGIM:
LA CRISI FREDA

eines⁴⁸

L'ESTAT DEL RÈGIM: LA CRISI FREDA

Irene Montero

"El règim del 78 és un concepte que ens serveix per entendre una correlació de forces que ha entrat en una crisi molt profunda"

Una conversa amb Gabriel Rufián

MAIG 2023

MIRADES
REPUBLICANES
AL TERRITORI

eines⁴⁶

MIRADES REPUBLICANES AL TERRITORI

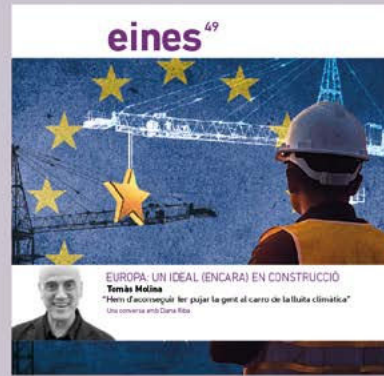
Maria Sisterras

"Per fer del lideratge de la iniciativa pública per fixar els interessos reals del model territorial. Ara tenim una feina"

Una conversa amb Jordi Sánchez

MAIG 2024

EUROPA:
UN IDEAL (ENCARA)
EN CONSTRUCCIÓ

eines⁴⁹

EUROPA: UN IDEAL (ENCARA) EN CONSTRUCCIÓ

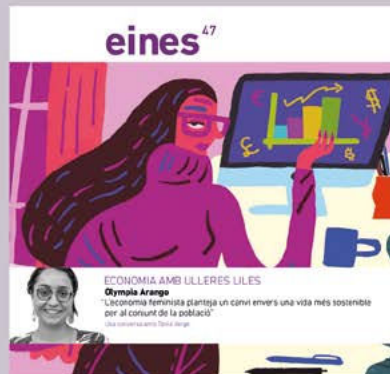
Tereixa Medina

"Hem d'aconseguir fer pujar la gent al carro de la lluita climàtica"

Una conversa amb Clara Riba

OCTUBRE 2023

ECONOMIA
AMB ULLERES
LILES

eines⁴⁷

ECONOMIA AMB ULLERES LILES

Olympia Arango

"L'economia feminista planteja un canvi envers una vida més sostenible per al conjunt de la població"

Una conversa amb Tània de Jorge

SETEMBRE 2024

L'ADMINISTRACIÓ:
LA TRANSFORMACIÓ
INAJORNABLE

eines⁵⁰

L'ADMINISTRACIÓ: LA TRANSFORMACIÓ INAJORNABLE

Àngel Castilleira

"El repte és com adaptar l'administració a una ciutadania amb diferents nivells de digitalització, de llenguatge i de nivell cultural"

Una conversa amb Josep M. Rodríguez

eines⁵¹

PORTAL

**Una lluita quotidiana,
interminable, inesgotable**

Pere Aragonès

CONNEXIONS

**Més enllà de les ideologies:
les cosmovisions socials**

Jaume López

**Intel·ligència Artificial,
informació d'artifici**

Sara Suárez-Gonzalo

**Innovacions democràtiques
participatives**

Josep Lluís Martí

**Quan els índexs
pensen per nosaltres**

Jordi Mas

NAVEGADOR

**La relació indissociable
entre democràcia i feminisme:
el cas dels EUA**

Marina Muñoz Puig

FÒRUM

Simona Levi

**“Els governs aspiren a regular internet,
però no s’atreveixen amb les grans
multinacionals tecnològiques”**

Una conversa amb Raül Romeva

VARIABLES

Segregació i capital social

Toní Rodon

FULL DE CÀLCUL

**Turisme urbà:
desafiaments i estratègies**

a ciutats emblemàtiques

Núria Guitart Calsaderrey

ARXIU

**El Rassemblement National a França:
de grupuscle neofeixista a l’assalt
de la *République***

Sergi Pérez López

EXPLORADOR

**Sheinbaum i la contradicció:
cinc estampes per entendre el país
que governarà la primera presidenta
de Mèxic**

Eileen Truax

FINESTRA

**Com capgirar
el malbaratament alimentari**

Dana Gunders

CLÀSSIC

**Testimoni de Carl Sagan
sobre el canvi climàtic davant
el Congrés d’EUA**

Carl Sagan

TRIBUT

Maria Aurèlia Company

Òmnia l’Bakkali

FILMOTECA

El 47

María Lamata

PINZELL

L’el·lipsi com a narrativa

Júlia Rodríguez-Arias Honorato

GALERIA

Where history meets garbage

Elena Gavalda

LLIBRERIA